

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Gorm Benzon

Sagnenes Danmark

Jylland nord for Limfjorden

Aarsleff & Friis

Hele sit liv har Gorm Benzon næret en begejstret interesse for dansk folkløse og kulturhistorie. Denne kærlighed til det danske mærkes tydeligt i forfatterens letflydende pen.

Hans skribentvirksomhed omfatter adskillige bøger om sagn og overtro - bl. a. det såkaldte 'spøgelsesbind', bind 17, i værket »Danske Slotte og Herregårde« (seneste udgave).

Over en årrække har Gorm Benzon desuden forfattet en skriftserie for Kreditforeningen Danmark om gammel dansk arkitektur. Denne serie er en milepæl i dansk kulturhistorie, idet den i væsentlig grad fremlægger og sammenfatter viden, som aldrig før har været tilgængelig for den almindelige læser.

Gorm Benzon vil i øvrigt være kendt af de fleste fra fjernsyn og radio, fra dagspressen og fra flere af vore ugeblade.

»Sagnenes Danmark« er resultatet af mange års ihærdige undersøgelser og studier. Værket er illustreret af Stig Benzon og af Gorm Benzon selv.

Smudsomslag: Foto: **Børglum kloster.**
Tegning: »Fanden bygger dæmning i Vilsund«

Gorm Benzon:
SAGNENES DANMARK
Bind 1

ISBN 87-87969-14-9

Copyright: Gorm Benzon

Fotografier: Stig Benzon (hvor intet andet er anført)

Tegninger: Gorm Benzon

Layout: Klaus Aarsleff

Tryk: Borch Tryk, Ringsted

Gorm Benzon

Sagnenes Danmark

*Jylland nord for Limfjorden,
Mors og Læsø*

Oversigtskort sidst i bogen

Aarsleff & Friis
1983

Forord

Danmark er et land i hastig udvikling. Mange lokaliteter, som for 100 år siden var at finde, er forsvundet eller har ændret karakter, så de næppe er til at kende igen.

Byerne breder sig på landbrugsjordens bekostning, og industrier skyder frem, hvor der før var dyrkede marker. Til gengæld har landbruget næsten helt fortæret heden, og nyt agerland er indvundet gennem afvanding, regulering af åløb og inddæmninger. På områder, hvor der i ældre tid ikke var et træ at øjne i miles omkreds, breder nu vidtstrakte plantager sig.

Næsten alle de større byer har ændret sig radikalt, og det samme er tilfældet med de fleste mindre samt de helt små: Gamle huse er revet ned og erstattet med nye. Ofte har hele kvarterer i den grad skiftet karakter, at intet af det, der engang var, længere er at finde.

Blandt denne udviklings negative resultater bør nævnes, at en mængde af vore gamle stedsagn er blevet hjemløse, fordi stederne hvortil de knyttede sig, er forsvundet. På den måde har vi mistet noget af vor kulturarv, for et sagn uden stedforbindelse er der i reglen ikke megen stads ved.

Et sagn er en kort beretning, som gerne omhandler noget usædvanligt eller overnaturligt. Det kan alene være knyttet til en person, men i de fleste tilfælde vil det være bundet til en større eller mindre lokalitet, f.eks. til en landstrækning, et hus, et træ, en gravhøj eller et vandløb.

Sagnet er i familie med eventyret, men medens dette som regel vil kunne opvise en morale, mangles en sådan ikke sjældent ved sagnet, og det hele bliver blot til en konstatering af noget, der virkelig er passeret eller kunne være det. Der er dog ingen skarp grænse mellem eventyr og sagn.

Med hensyn til sagnenes sandhedsværdi, bør der tages forbehold. Ofte er der pyntet bravt op omkring en beskeden sand ker-

ne, og i andre tilfælde er der i realiteten kun pynt. Det forekommer givetvis også, at naturlige hændelser på grund af misforståelser er blevet udlagt som overnaturlige.

For de fleste mennesker var verden i gammel tid ganske lille: Man kom næppe uden for de nærmeste kirkesogne, og nyheder udefra nåede kun frem en sjælden gang. Det var da nærliggende at pynte lidt på den ellers ret begivenhedsløse hverdag ved at skabe lidt sensationer omkring kirken, herregården eller andre steder, der hævede sig i landskabet eller i folks bevidsthed. Og manden, der kunne fortælle nogle gode og spændende sagn, var en velset gæst i de fleste hjem.

Sagnene gik fra mund til mund, og nogle af dem har vel cirkuleret i århundreder, inden de endelig optegnedes engang i forrige eller i dette århundrede. Derfor ændrede de sig også en del og hæftedes måske stundom på andre steder og personer end dem, de oprindeligt havde omhandlet.

Vandresagn er talrige. Man kender dem med variationer fra egn til egn. Undertiden kan de herfra spores langt ned i Europa eller har måske et endnu fjernere oprindelsessted.

Ved nedskrivningen, der herhjemme bl.a. blev foretaget af folk som J.M. Thiele, Svend Grundtvig og Ewald Tang Kristensen, fikeredes sagnene, hvilket unægteligt berøvede dem noget af deres liv og oprindelighed, men det var nødvendigt, hvis ikke de skulle gå i glemmebogen, for andre underholdningsmuligheder, en bedre formidling af nyheder og en ændring af det kulturelle mønster medførte, at sagnene trængtes i baggrunden.

Det var derfor et såre rosværdigt arbejde, indsamlerne af folke-minder udførte, og den skat, som de dermed var med til at skænke os, finder, hvad stoffets mængde og rigdom angår, intet sidestykke i Europa.

Burde man så ikke lade det blive herved og nøjes med at glæde sig over, hvad folkemindesamlerne allerede har sikret og publiceret i en række bøger? Vil det ikke blot virke som et forsøg på besermachen med et nyt værk om folkesagn?

Det er ikke min opfattelse. Tværtimod synes jeg, meget taler for, at emnet påny tages op og behandles i en selvstændig form. Som nævnt er mange af de gamle sagnsteder forsvundet, eller det er ikke længere muligt at finde dem efter beskrivelserne fra den gang. Hvor er f.eks. »den østre gård i Vesløs«? Er det stadig den

samme gård, der ligger østligst, eller er den i mellemtiden revet ned, eller er en ny endnu østligere kommet til?

Jeg har bestræbt mig på at undgå sådanne angivelser i disse bøger, og de udpegede steder skulle være til at finde i endnu nogle år, indtil nye strukturændringer i vort land også har slettet dem.

I de ældre sagnsamlinger er en del af sagnene gengivet i de forskellige landsdeles mundart, hvilket naturligvis på en måde er yderst prisværdigt. På den anden side forstår kun få nutidsdanskere de gamle dialekter. Ligeledes har jeg konstateret, at sproget, som er benyttet i bøger fra forrige århundrede falder tungt for moderne mennesker.

Da vore store sagnsamlere arbejdede var det ikke almindeligt, at godsejere eller deres familie prisgav herregårdenes spøgelse ved at berette om dem. Den slags hørte ikke til god tone. Derfor har det dengang indsamlede materiale en vis social slagside, og højerestandens betragtningsvinkel er kun yderst sparsomt eller slet ikke kommet til udtryk.

Det er i ikke ubetydeligt omfang lykkedes mig at få repræsentanter for herregårdsfamilierne til at fortælle om sagn og paranormale oplevelser fra gårdene, så denne del af emnet nu bliver mere alsidigt belyst.

Nogle vil måske anholde mig for, at der er gjort påfaldende meget ud af herregårdssagnene. Dette skyldes dog ikke noget ønske fra mig om at favorisere højerestanden, men forholdet er, at kirker og herregårde altid har fungeret som en slags sagnmagneter, noget som er fulgt naturligt af deres markante fremtræden i landskabet og af, at deres ejere ofte har været farverige personligheder. Ud over kirkerne er herregårdene også de lokaliteter, der stort set har bevaret deres oprindelige præg bedst.

Alfred G. Hassings forlag udsendte i årene 1963-68 20 bindsværket »Danske slotte og herregårde« - en ajourført udgave af 7 bindsværket fra 1940-erne. Jeg tilførte det en af de virkelige fornyelser ved at skrive et bind om herregårdenes sagn. Værket er forlængst udsolgt, og fra tid til anden har mange mennesker spurgt mig, om ikke det var en idé at genudsende sagnbindet alene.

Jeg har imidlertid fundet det rimeligere at lade herregårdssagnene indgå i en større sagnsamling. Den dækker ikke alene de danske områder, men tillige Sydslesvig og Skåne. De er gamle

danske landsdele og er stadig i udpræget grad kulturelt beslægtede med os.

I hvert bind af »Sagnenes Danmark« er der et kort over den behandlede egn. Sagnstederne er her indtegnede og markerede med numre. I teksten findes der korresponderende numre, så det skulle ikke være vanskeligt at finde frem til lokaliteterne. På den måde kan bøgerne bruges både som underholdningslæsning og som rejseførere.

Ikke alle sagn, som knytter sig til eksisterende steder, er taget med. Der har måttet foretages et udvalg, for at ikke alle rammer skulle sprænges. Dette har også været naturligt, fordi en del sagn er vandresang, hvori det samme forløb gentager sig med kun ubetydelige ændringer.

Siden jeg var dreng, har jeg interesseeret mig for folkedigtning - herunder sagn, og jeg har selv indsamlet en del materiale gennem årene. »Sagnenes Danmark« er tilegnet dem, der som jeg holder af små historier om usædvanlige ting og væsener, som elsker vort gamle dejlige land og forstår at værdsætte dansk folkekarakter.

Gorm Benzon

Aggersborggaard 1. (C4 på kortet)

Knud den Hellige, en herremand og Fanden selv.

På det lave, side land, hvor Limfjorden ved Aggersund åbner sig i Løgstør Bredning, ligger det ældgamle herresæde, Aggersborggaard. Den nuværende trefløjede bindingsværkshovedbygning skriver sig fra 1756-58, men før den har der på stedet stået en vikingeborg og flere kongsgårde.

Aggersborggaards mest prominente spøgelse er ingen ringere end Knud den Hellige, som døde i 1086, og han hører til den stædige type genfærd, der flytter med, thi uagtet gården er brændt eller blevet ødelagt og bygget op fra grunden mindst tre gange siden hans dage, rumsterer han stadig ved midnatstid i salen og et tilstødende værelse.

En mandlig gæst, der overnattede i bemeldte værelse, vågnede ved, at der lød tunge, slæbende trin fra salen; han havde ellers aldrig været bange af sig, men nu følte han en uforklarlig angst. Da trinene nærmede sig kammeret, og dørhåndtaget lidt efter drejedes ned, gemte han sig derfor skyndsomt under dynen.

Ligesom tøvende fortsatte trinene hen til sengen; manden fornemmede, hvordan en tung vægt lagde sig over ham og stemmede mod hans bryst, så han var ved at kvæles. Det varede vel nogle minutter, men de forekom ham lange som timer. Så lettede presset, og der lød atter trin, som fortalte, at spøgelseset var på vej ud. I salen gik det endnu et par gange frem og tilbage, men så blev alt stille, og der skete ikke mere den nat.

Ifølge traditionen er det kong Knud, der her gang på gang må gennemleve de tunge timer, han tilbragte på Aggersborg, inden han besluttede at flygte sydpå for vendelboerne, som dog indhentede og dræbte ham i Skt. Albani Kirke i Odense.

Aggersborggaards anden sagnskikkelse er herremanden Mads Speitzer, som besad gården fra 1777 og til han afhændede den i 1803.

Speitzer opviste mangfoldige mindre flatterende karakteregenskaber, der gjorde ham lidet skattet som husbond; han var en uforbederlig spillefugl, skørtejæger om en hals samt dertil grov og brutal overfor såvel sin hustru og familie som sine undergivne.

Følte han, at nogen gjorde ham imod - og der skulle sjældent meget til - gennempryglede han uden ét ord dem, der havde vakt hans vrede, med sin stok. Stærk var han som en bjørn, så ingen turde trodse ham.

Men en gang gik det alligevel mindre godt. Speitzer havde mis-handlet en bondedreng, så denne tog alvorlig skade og kom til at ligge syg i måneder. Knøsens ældre bror var karl på Aggersborggaard, og dagen efter ugerningen var han sammen med de øvrige folk ude på fjordengen at slå hø.

Da Speitzer kom for at tilse arbejdet, sørgede karlen for at sække bagud, så et gærde skilte ham fra de øvrige høstfolk. Det opdagede herremanden, han gik derhen for at give karlen en røffel, og det var just, hvad der var ventet. Karlen kastede sig over sin husbond og fik snart hjælp af en anden karl, der kom forbi; de slog Mads Speitzer i hovedet med en rive, sparkede ham omkuld, klemte ham så flere ribben knækkede og knuste hans højre hånd mellem to sten. Tilslidst sank herremanden sammen, og da volds-mændene troede, han var død, flygtede de på to heste, som de stjal.

Speitzer var dog ikke død; snart efter blev han fundet af de andre hovbønder og båret hjem. Her kom han sig omsider nogenlunde, men hans højre hånd duede aldrig siden til noget.

Af de to karle blev den ene snart fundet, han førtes til Aggersborggaard og indsattes i kælderfængslet. Bønderne ville imidlertid ikke tolerere dette, de truede Speitzer og ridefogeden til at slippe ham løs, og ingen blev nogensinde straffet.

Speitzers spillelidenskab skal engang have bragt ham i nærmere forbindelse med mørkets fyrste, end han skøttede om. Han var en aften taget ned til Bjørnsholm (nu Vitskøl) syd for Limfjorden, hvor han og nogle andre herremænd diverterede sig med en whist. Speitzer sad i held, og de vundne penge stabledes op ved hans plads. Tilslidst fik en modspiller det indtryk, at Speitzer lavede numre; det kom til et mundhuggeri mellem de to, og det endte med, at den anden rejste sig og forlod selskabet.

Medens skænderiet stod på, var en fremmed mand kommet ind i stuen, - hvordan havde ingen set; han iagttog interesseret kombattanterne og smiskede ustandselig hen for sig. Da herremanden gik, tilbød han at træde i stedet, så spillet ikke skulle gå i stå.

Nu vendte lykken brat, og Speitzer tabte, som han før havde vundet. Til slut lå hele pengehoben foran den fremmede, men pludselig skød han den med et skævt smil ind på bordet og sagde til sin modspiller: »Jeg sætter alle pengene ind, du sætter dit liv!« Det indvilgede Speitzer i, han spillede - og tabte.

Den fremmede rejste sig og gjorde tegn til Speitzer om at følge med, men da de forlod stuen, fik herremanden at se, at sejrherren havde hestehove i stedet for fødder.

Nu vidste Speitzer, hvem han havde spillet med, og han bad om tilladelse til at besøge sin gård endnu een gang, inden han betalte spillegælden. Fanden nikkede, og herremanden spændte de to hvide heste, han altid kørte med, for sin vogn. Just som de skulle af gårde, sagde han til Fanden:

»Hør, skal vi to ikke vædde endnu en gang: vi kappes til Aggersborggaard; vinder du, får du hestene med, kommer jeg først, bjærger jeg livet og får pengene, jeg tabte.«

- »Nej, holdt«, svarede Fanden, »Kommer du først, er du fri, men pengene beholder jeg.«

Så jog Speitzer afsted; han lod pisken knalde over de hvide, og det var et par gangere, som forstod at strække ud. Da de var ved at blive sat over fjorden med færgen, viste der sig en lynstråle sønden ude: »Der har vi Fanden«, sagde Speitzer og pegede efter ly-net.

I samme øjeblik, båden lagde til ved den nordlige bred, drev herremanden atter på hestene, som sprængte afsted så fråden fløj i flager fra mulerne. Kort efter svingede han i fuld fart ind på Aggersborggaard og nåede netop at få porten smækket i, da Fanden nåede frem og ramte den med et brag, så hele gården rystede.

Denne gang undgik Speitzer altså sin skæbne, men Fanden må alligevel have haft et godt øje til ham, thi en dag, et par år efter at han havde solgt Aggersborggaard, så folk ham komme spadserende med en herre, som ingen kendte, men som han åbenbart var dybt uenig med, thi de skændtes, og bølgerne gik højt. Da de nåede Speitzers hus og ville gå ind, udstødte den fordums herremand et forfærdet brøl, styrtede baglæns ned af trappen og var død på stedet. Den anden forsvandt sporløst i samme sekund.

At det var Fanden, der omsider havde taget herremanden, følte de fleste sig overtydet om, og det har måske også haft sin rigtig-

hed, thi Speitzer fik ingen ro i sin grav. Efter døden har han måttet vende tilbage til stederne, hvor han begik så mange onde handlinger. Han vandrer ved nattetid fredløs om på Aggersborggaard og ved de side enge langs fjorden, hvor hans jamren blander sig med mågernes skrig.

Aggersborg er kendt allerede fra omkring år 1000, hvor der på området lå en vikingeborg, hvis voldsted endnu er kendeligt. I 1086 afbrænder vendelboerne stedets kongsgård under jagten på Knud den hellige. Kongsgården genopføres, men i 1373 jævnes borgen med jorden under de jyske stormænds opstand mod Valdemar Atterdag. Påny genopførtes den, men afbrændtes af bønderne under opstanden mod Christoffer af Bayern i 1441. I 1570 stod der en herregård på stedet, den afbrændtes 1645 og erstattedes af en ny, der igen måtte vige for Chr. Madsen Speitzers nu stående bindingsværkshovedbygning fra 1756-58.

Asdal 2. (E2 på kortet)

Karl Pølses flæsk.

Herregården Asdal er blandt Jyllands ældste - ja, det er påstået, at den går helt tilbage til hedenskabets tid og har været Odins gård (derfor navnet »Asdal«), samt at longobarderne stammer bl.a. her fra. Ud over dette er det dog hovedsagelig den mystiske herremand, Karl Pølse, der som en slags fællesnævner for alle gårdens ældre ejere, har fået sagnene til at gro:

Karl Pølse, som dengang hed noget andet, og herremanden på Odden havde deres svin gående sammen på olden i en skov. Et efterår, da svinene skulle drives hjem, var der imidlertid et særlig flot dyr, som begge hævdede ejendomsretten til, og det kom så vidt se, at sagen måtte forelægges en dommer. Denne dømte, at svinet skulle skæres over i halvdele, og at en flæskeside skulle hænges op i hver af gårdene. Den, hvis flæsk længst holdt sig friskt, havde været svinets rette ejer.

Det fortælles på Asdal, at Karls flæsk holdt sig længst (der er endnu bevaret lidt af det), og i stolthed herover ville Karl tage et

navn, der viste hen til historien med svinet. Nu var navne som Griis og Galt dog allerede optagne af andre slægter, og han kunne derfor ikke finde på bedre end at kalde sig »Pølse«.

Samme Karl Pølse var nok den, der byggede det gamle Asdal, hvis vældige voldsted endnu er bevaret, og foruden at være herremand, var han en slem sørøver. Han forsynede Asdal med to høje tårne - såkaldte brankhuse - og på dem brændte han bål om natten. Når skibene kom sejlene ude på Nordsøen, og skipperne så blussene, troede de, at de var ved at runde Skagen, de sejlede derfor indad og gik på grund, så Karl Pølse og hans folk kunne udplyndre dem.

Engang var der imidlertid en engelsk (andre siger norsk) kaptajn, som havde opdaget dette lumskeri. Han lænkede kanonkugler sammen to og to og affyrede dem mod Asdal, hvor de rev tårnene ned.

Undertiden fik Karl Pølse besøg af hestepirater, men dem lokkede han ud på en faldlem, så de styrtede ned i et dybt vandhul under borgen og druknede. Derefter lod han dem atter fiske op og tog deres penge.

Der kendes forskellige historier om, hvordan Karl Pølse kom ud af denne verden. Ifølge en mere romantisk beskrivelse rullede en karosse med fire mælkehvide hingste for ind på Asdal. Med den kørte Karl af gårde, og ingen så ham siden. Slet så poetisk er en anden version gående ud på, at bønderne, der efterhånden var opbrugte på grund af Karl Pølses mange overgreb imod dem, en dag lagde sig i baghold for ham, fangede ham og satte ham i en pigtønde, hvor han slæbtes til døde.

En af de senere ejere var Otte Banner, som var gift med den berømte fru Ingeborg Skeel til Voer (se denne), og da han døde i 1585, stod hans regnskab så slet, at han kom til at gå igen. Han blev dog siden manet ned ved et sted, der kaldes Fjeransen. Der er dog stadig noget pusleri på Asdal. Dengang man havde levende lys, generede en drille-gejst pigerne og gjorde dem bange ved ustandselig at puste deres lys ud, når de skulle arbejde i køkkenet om aftenen. På det gamle voldsted går en hovedløs helmis omkring.

Om flæsket er at sige, at dets rester aldrig må fjernes fra gården, thi så sker der store ulykker. Engang i forrige århundrede trodsede en ejer denne bestemmelse, han kastede flæsket på mød-

dingen, men straks udbrød der kvægsyge på gården, og en mængde kreaturer døde, så flæsket kom snart på plads igen. Hvis nogen skærer sig eller har sår, skal det være godt at lægge flæsket på, så læges vunden øjeblikkelig.

Asdal sydøst for Hirtshals var i middelalderen en stærk og betydelig borg. Det store voldsted fra ca. 1430 er bevaret. I 1662 fandtes to grundmurede huse og et bindingsværkshus på det. I 1803 nedreves borggården imidlertid og erstattedes af den nuværende hovedbygning.

Baggesvogn 3. (E2 på kortet)

De uheldige hekse.

Wulf Abraham Unger (d. ca. 1720) var overfor sine bønder en grumme streng herre, og da han for heden, kunne han naturligvis ikke finde fred i graven, men spøjte værre end en ulykke. Man hørte ham jage rundt med hest og hunde i Baggesvogn skov, og når jagten var endt, galoperede han op i borggården, sprang af hesten og vandrede en tur gennem huset.

Til sidst manede præsten i Tversted ham ned under en stor sten på marken ikke langt fra Nybro, men han måtte dog tilstå genfærdet lov til at nærme sig Baggesvogn et hanefjed hvert år, og når det på den måde kommer frem, skal gården brænde. Af en afsvejet plet i græsset kan man se, hvor langt han er kommet. I 1820-erne var pletten nået laden, og i 1832 brændte den. Men Unger fortsætter, han skal allerede være kommet under voldgraven og nærmer sig nu hovedbygningen. Den dag han kan lægge sin hånd på muren, går Baggesvogn op i luer.

En gammel herremand på Baggesvogn havde fået en dejlig ung kone, men snart kedede hans selskab hende ulideligt, og hun besluttede på en fiks måde at rydde ham af vejen. Til den ende satte hun sig i forbindelse med en berygtet heks fra egnen, og sammen gik de to en dag ind i bryggerset på Baggesvogn, låste døren og tændte op på ildstedet, hvor de forbrændte syv slags dyrehjerter, alt medens heksen fremmumlede besværgelser.

Om heksen nu ikke ganske har mestret sine hundekunster, eller fruén har gjort en eller anden fadæse, er ikke godt at sige, givet er det imidlertid, at der pludselig lød et tordnende brag inde fra bryggerset og et skærende skrig. Gårdens folk fik brudt døren op og fandt de to kvinder liggende døde omkring den ulmende ild.

En Frue på Baggessvogn gik så frygteligt igen efter sin død, - hun går der da forresten nok endnu. Frk. Camilla Lillien skjold, der i sin ungdom kom meget på gården, har fortalt mig, at der dengang var et værelse, som man ikke gerne gik ind i og altid skyndte sig forbi om aftenen, thi derinde spøjte den gale frue. Folk, som havde dristet sig til at overnatte derinde kunne berette, at de midt om natten var blevet vækket ved, at en ældre dame bøjede sig ned over dem. I hånden holdt hun et lys, som brændte med en underlig kold, blå flamme.

Følte spøjset, at det blev generet i sit virke, kunne det blive så rasende, at det kylede rundt med møblementet i kammeret.

På loftet er der også nogen urolighed om natten, men om det er et spøjelse eller nissen, som driver sit spil deroppe, véd man ikke.

Baggessvogn nordvest for Sindal kendes tilbage til 1400-tallets midte, og ca. 100 år senere havde den en bindingsværkshovedbygning i to stokværk. Den måtte i 1744 vige for det nu stående trefløjede anlæg, der oprindeligt var bygget af bindingsværk. Midterfløjen skalmuredes i 1850, sidefløjene omkring 1900.

Bangsbo 4. (F2 på kortet)

Lindormeungen.

På Bangsbo levede der engang en jomfru; hun fandt en lindormeunge i parken, tog den til sig og opfødte den. Til sidst blev den så stor, at den kunne kravle over ladens tag, og nu ville man i grunden helst af med den.

En modig karl satte sig for, at han ville skyde uhyret: han kom ridende til Bangsbo, men lod en anden hest stå en halv mils vej derfra for det tilfælde, at det skulle vise sig påkrævet at skifte hest under et ilsomt tilbagetog.

Desværre stod skydefærdigheden ikke mål med hans mod; thi da han fyrede af mod ormen, ramte han ved siden af, den satte straks efter ham, og han måtte ride alt det, hesten kunne strække ud. Karlen nåede frem til stedet, hvor den friske hest stod og kom netop over på ryggen af den, da lindormen dukkede op i landskabet. Takket være sin nye gang, slap han bort fra sin forfølger, og lindormen, der under jagten havde forvildet sig, fandt aldrig mere tilbage til Bangsbo.

Det siges, at Bangsbo i lighed med mange andre nørrejyske herresæder har en hvid dame - en frue som på grund af hårdhed overfor sine undergivne er blevet fordømt til at gå igen. Det foreliggende materiale viser imidlertid så påfaldende lighed med Fru Ingeborg på Voer og Anna Søe på Kølbygaard, at man vist roligt kan fastslå, at der er »lånt« sagn fra disse to steder til Bangsbo.

Bangsbo ved Frederikshavn havde i 1662 en firefløjet hovedbygning i to stokværk. I 1750 fik den den trefløjede hovedbygning i bindingsværk, som endnu for en stor dels vedkommende er bevaret. I forrige århundrede omsattes midterfløjen i grundmur, og sidefløjene ændredes noget. I 1942 genopførtes den store bindingsværksklade. Bangsbo fungerer nu som museum.

Birkelse

5. (D3 på kortet)

Spøgende damer og herrer samt Frejas kat.

De fleste gamle herresæder har deres sagn og mysterier, således også det hvide Birkelse, som ligger på det flade land ved Rye Å's bred.

Efter sagnet var det rigsmarsk Jørgen Lunge's frue, Sophie Stensdatter Brahe (han d. 1619, hun d. 1659), der rejste en del af det endnu stående stenhus (midterpartiet dateres til ca. 1555). Byggeriet fandt sted, medens rigsmarsken deltog i Kalmarkrigen (1611-13), og for at skaffe de fornødne penge, skal fruene have benyttet den ret usædvanlige fremgangsmåde at gå rundt blandt vel-situerede standsfæller i Norge og den danske del af Sverige og »rasle« pengene ind med et stort sølvkrus, akkurat som der i dag

Birkelse - bygget af den barske Sophie Brahe

rasles til fastelavn. Da kruset var fyldt, vendte hun hjem og lod sine folk gå igang.

Det var midt om sommeren og usædvanlig hedt, men fru Sophie ville absolut have, at gården skulle stå færdig, til gemalen returnerede fra felten, og derfor lod hun bønderne, som hun ingen som helst agtelse havde for, slæbe og trælle i varmen, så flere styrtede under arbejdet og døde. De overlevende fandt ingen grund til at begræde dem, der på den måde gik bort; ret beset var det kun en lykke for dem, thi så slap de for pisk, træhest og hundehul.

Fru Sophie skal ligeledes have ladet den store lade, som var Birkelses stolthed, rejse. Det var ikke muligt at finde tilstrækkelig meget egnet træ til formålet i Danmark, derfor bestiltes det i Sverige, og hun lod svenske tømrere hugge det til; derimod mente hun nok, at danske håndværkere kunne samle lade og ville spare at lade svenskerne rejse hened. Dette blev de gode folk, der havde set hen til en lille danmarksfærd, noget fortrydelige over, og for at hævn sig, huggede de forkerte tal i tømmeret, så de forskellige dele ikke var til at passe sammen. Danskerne kunne således ikke

samle laden, og hvor nødigt fru Sophie end ville, måtte hun sende bud efter svenskerne.

Måske er den hvide dame, som en sjælden gang har vist sig på Birkelse, identisk med Sophie Stensdatter Brahe. Om dette genfærd kan følgende berettes:

En aften i 1868, var en del damer forsamlet i en af hovedbygningens stuer, hvor de sad og drøftede løst og fast over en kop kaffe. Pludselig tav en af dem stille, blev ligbleg og stirrede med åben mund hen mod døren. De andre fulgte hendes blik og nåede netop at se døren lukke sig.

Den stakkels dame var faldet i svime, men da man lod hende lugte til noget kamfer, kom hun atter til sig selv og fortalte da, at døren pludselig var gået op, og en hvid, halvt gennemsigtig dame i en gammeldags dragt var kommet ind. Hun gik hen mod selskabet, men betænkte sig åbenbart, vendte om og skred atter ud af døren, som lukkedes af sig selv.

På Birkelse hang der, indtil gården brændte i 1819, en halv svinecrop, om hvilken den fra Vendsyssels herregårde sædvanlige historie om to herremænds jagt fortaltes. Birkelse-manden havde skudt svinet på sin egen jord, men det var først faldet på naboejendommen - Toftegaards - marker, hvorfor begge herremændene gjorde krav på det. Det kom til proces, og resultatet blev, at hver fik en halv krop. Birkelses part blev dog aldrig spist, den hang i borggården som et minde, og der var altid noget pusleri i gården, indtil svinekroppen brændte sammen med udbygningerne.

På en lang række af Vendsyssels herregårde møder vi på indtørrede dele af svinecroppe eller svineskind, og de har f.eks. på Asdal og Voer været tillagt visse undergørende egenskaber som at kunne læge sår og kurere forskellige sygdomme. Derimod spås der frygtelige ulykker, hvis svine-resten fjernes eller på nogen måde vanhelliges.

At fortællingerne om herremændenes jagt etc. kun er dæksagn, er ret indlysende: der må ligge noget andet, langt dybere bag, og det gør der også.

I hedensk tid var svinet et meget anset dyr i Norden og dyrkedes i noget omfang som helligt. På grund af dets spiselighed, trivelighed samt de store kuld, det sætter i verden, spillede det en betyde-

lig rolle i frugtbarhedskulten. Selve frugtbarhedsguden, Frej, havde galten Gullinbursti som ridedyr, dens børster lyste klart som dagen, og den kom til at stå som symbol på solen - giveren af al markens frugtbarhed.

Vi har således ingen grund til at tvivle på, at de mange ældgamle svinerester i Vendsyssel er frugtbarhedsamuletter. Det er heller ikke mærkeligt, at vi finder flest af dem netop her oppe, hvor kristendommen sidst vandt indpas og kun meget langsomt fik rigtigt tag i befolkningen.

Men selv om Birkelses svinekrop nu er borte, er gården ikke ganske overladt til sin skæbne; endnu er der bevaret benraden af en kat, som skal være gårdens beskytter. - Her er hedenskabet atter på spil: katten var frugtbarhedsgudinden Frejas dyr, og hun dyrkedes ofte i skikkelse af en kat.

Om Birkelses herremænd fortælles der ikke mange sagn, derimod har en forvalter, assessor Niels Vrigsted Møller, formået at sætte folkefantasiens i sving; han var frimurer, og der går sælsomme fortællinger om hans endeligt:

Møller vidste selv, hvornår han skulle dø, og da timen var kommet, trak han sig tilbage til sit værelse, hvor man kort efter fandt ham liggende død over sengen.

Forvalteren havde forlangt af sin kone, at hun skulle åbne hans pulsåre, når han havde udåndet, men da det kom til stykket, turde hun alligevel ikke efterkomme ønsket. Resultatet var at Møller kom til at gå igen. Hver nat gik han fra Aaby kirkegård, hvor han er begravet, og til Birkelse, hvor han lagde sig i sin seng. Barnepigen, som kort efter hans død, en aften sad og vuggede assessorens og fruens mindste, mærkede pludselig, hvordan en iskold hånd pressede mod hendes nakke, så hun blev nødt til at bøje hovedet til siden. Hun mente, det var Møller, der ville se til den lille.

Assessoren havde hele sit liv kæmpet med en svarlig tørst, - ikke at han var fortrukket, for det var vist mest vand, han nød. Selv efter døden pinte tørsten ham imidlertid, og hver aften skulle graveren sætte en pægl vand på graven, så den døde kunne få lindring for denne svaghed.

Birkelse umiddelbart sydvest for Aabybro kendtes allerede i 1200-årene, og siden 1656 har den været i slægten Skeel's eje. Den

nuværende hovedbygningens midterparti er fra 1555. I 1697 forlængedes den, og tre bindingsværkslænger tilbyggedes. I 1819 brændte en del af gården, og ved istandsættelsen ombyggedes den kraftigt.

Bodum 6. (A4 på kortet)

Underjordiske og elverfolk.

Bodum kirke ligger på Doverodde, der fra Thys sydlige del skyder sig ud i Limfjorden mellem de to vige, som kaldes Doverkil og Skibsted fjord. Kirken er en tårnløs, romansk granitkvaderbygning, og om den fortælles, at den oprindeligt skulle have ligget midt inde i Dover by.

Ligegyldigt hvor meget man imidlertid byggede op om dagen, så blev det lige så hurtigt revet ned den efterfølgende nat, og folk var nok klar over, at det var de underjordiske, som ikke ønskede kirken. Da det således ikke var muligt at få Gudshuset rejst på det oprindeligt udpegede sted, spurgte man en gammel klog mand, hvad man vel kunne stille op. Efter hans råd spændtes der et par blinde stude for en vogn, som var godt belastet med store sten, og ved solnedgang blev de drevet afsted.

Næste morgen ved solopgang drog de Bodum mænd ud for at finde stedet, hvor studene havde lagt sig, thi dér kunne kirken rejses. På nordsiden af Doverodde næsten helt ude, hvor de stejle

Fra engene ved Bodum.

Ellekonen fragter sine køer til Mors

skrænter flader ned mod Limfjorden, havde studene anbragt sig og lå roligt og tyggede drøv.

Stenene løftedes ned fra vognen og lagdes i grunden, og oven på dem tog man fat på at rejse kirken, som da også denne gang blev stående og står der endnu.

Egnen omkring Bodum skal iøvrigt have været særlig rig på underjordiske og ellefolk: På den lille ø, Lindholm, der ligger i fjorden ikke langt fra byen, boede der således en ellekone, som havde to røde køer. Dem lod hun græsse inde på Bodum-boernes enge, og selvom de vist ingen skade gjorde, passede det ikke de gode folk. De opsøgte hende derfor en dag i hendes hytte på øen og bad hende venligt, men bestemt om for fremtiden at holde køerne for sig selv.

Hun lovede godtnok, at hvis køerne måtte blive ved med at græsse på stedet, så skulle Bodum engang blive en købstad, hvilket åbenbart ikke må have interesseret dem synderligt. Da kom en af dem til at kigge over mod byen, og så kan det ellers være, at de fik travlt, for hvert eneste hus stod i flammer. De styrtede afsted

for at slukke og redde, hvad reddes kunne, men da de kom til byen, var alt som før, og der var hverken brand eller røg.

De Bodum mænd var udmærket klar over, at blændværket var noget, som ellekonen havde påført dem, og nu ville de nok snakke med hende om sagerne, for hvad kunne det næste ikke blive ?

Da de imidlertid påny nåede ud ved stranden, så de hende stage afsted over mod Mors i et kæmpemæssigt asketrug, og hos sig havde hun de to røde køer.

- »Ja, må jeg ikke være i min jordkove på Lindholm, så flytter jeg til min stenstue på Mors!« Råbte hun, så det gjaldede, og viftede i det samme uheldsvarslende efter mændene med sin knyttede næve. De så hende aldrig siden, og Bodum blev aldrig en købstad. Men i fjorden mellem Thy og Mors er der siden en blank stribe i vandet, når det da ikke stormer alt for slemt. Det er kølvandet efter ellekonens asketrug.

Boller 7. (E2 på kortet)

Det lærde gespenst.

Lærde spøgelse skal være noget nær det værste, en præst kan komme ud for, de kan nemlig svare ham igen, når han under nedmaningen taler latin til dem, derfor kan det volde stort besvær at få has på et sådant gespenst.

Der var en herremand på Boller, han var et skarn mod sine bønder, lod dem ride træhesten og brugte alskens torturinstrumenter, - men lærd var han, det skulle ingen bestride.

Så døde han, og det blev rent galt med spøgteri på Boller, det var ikke til at nære sig på gården for poltergejsten, og den nye gods-ejer måtte snart have fat på en præst, der kunne skaffe ham af med genfærdet. Heldigvis boede der en i nærheden, som havde gået i den sorte skole og var fortrolig med sjette mosebog, så han kunne binde an med så delikate opgaver.

Præsten drev gejsten baglæns ud til mølledammen, men her var det nær gået galt, for ingen af præstens formularer syntes at være så stærke, at spøgset ikke kunne give svar på tiltale med endnu kraftigere ord. Helt elendig blev det, da mølleren, det nysgerrige fjols, stak hovedet ud af vinduet for at overvære, hvad der skete,

»Med et dybt suk sank spøgelse i den mudrede jord...«

thi da begyndte præsten at vakle, og havde mølleren ikke i sidste øjeblik trukket hovedet til sig, var hans velærværdighed uden tvivl endt i mølledammen.

Endelig kom præsten i tanke om en særlig effektfuld formel, og da han krammede ud med den, brast det for spøgelseset, med et dybt suk sank det i den mudrede jord, og en pæl hamredes ned over det.

Boller syd for Hjørring kendes tilbage til ca. 1300. I 1660 havde den en trefløjet bindingsværkshovedbygning i ét stokværk. Den nuværende hovedbygning skriver sig fra forrige århundrede.

Bratskov 8. (D3 på kortet)

Katrine, Nissen og »den rødøjede«.

På Bratskov spøger en mystisk hvid dame. Man véd, at hun hedder jomfru Katrine, men hvem hun i grunden er, og hvornår hun levede, aner ingen. Hun går igen i et værelse i øverste stokværk, hvor hun bøjer sig over sovende og gennemisner dem, til de vågner. Man træffer hende også uden for gården i en mærkelig, ikke synderlig dyb sænkning, der endnu bærer navnet »Katrines Lyst« og som skal være gravet for at hun - medens hun levede - kunne gå tur ugenert af den stride vestenvind.

Katrine havde mange elskere, og når hun blev træt af dem, lod hun dem kaste gennem en skakt i øverste stokværk og ned i kælderens, hvor de omkom. Da man for en del år siden nedrev en skorstenslignende konstruktion på gården, fandtes på bunden en hel del knoglerester, de blev undersøgt, og det viste sig, at de virkelig stammede fra mennesker.

Det var ikke altid lige behageligt at være pige på Bratskov, thi når der skulle fyres i gruekedlen i bryggerset, besvimed de, der havde optændt ilden, og det skyldtes nok ingen anden end en gammel rødøjet mand, som gik igen.

Første gang, han blev observeret, var en juleaften, da folkene havde været oppe at spise julenadver. De så da en gamling stå ved porten og pirke i brolægningen med en kæp. En af karlene gik hen for at hilse på ham og troede vel, at det var en tigger, men i det

samme rettede manden sig op og så på karlen med et par gloende røde øjne, hvilket i nogen grad svaledes dennes lyst til at komme i snak med ham.

Siden viste den gamle sig ofte, han holdt med forkærlighed til på det sted, hvor træhesten engang havde haft sin plads, og det endte altid med, at han gik ind i bryggerset, hvor han stod og så lidt på gruekedlen, inden han forsvandt. Tilsidst lod man en præst mane ham ned, og det har hjulpet så meget, at man ikke ser ham mere, men i bryggerset er der stadig nogen uro.

Da der endnu hørte landbrug til Bratskov, holdt nissen til på avlsgården, og han var en drillepind. Engang havde han forset sig på røgteren, og da denne gik aftenrunde i kostalden, fandt han en nyfødt kalv liggende bag en af køerne; med stort besvær bar han den hen til et særligt indelukke, men i det samme, han vendte ryggen til, lød der en skoggerlatter, og kalven var forsvundet; det var nissen, der drev sit spil.

To gange gentog det samme sig, og da røgteren tredie gang fandt en nyfødt kalv bag koen, var han godt gal i hovedet. Han tog kalven, bar den ud og smed den på møddingen, hvorefter han skyndte sig ind.

Resten af natten var alt roligt; men næste morgen, da røgteren kørte grebningen ud, fandt han en nyfødt kalv liggende død på møddingen, for sidste gang havde den været rigtig nok.

På Bratskovs mark syd for gården, fandtes et sted, som folk kaldte »det grimme hjørne«, og det var opfattelsen, at hér mødtes alt det skidteri, der gik på de store gårde i omegnen, og lagde råd op om, hvordan de bedst skulle genere gårdenes beboere. Når de trådte sammen var det altid i hovedløse sorte svins og hundes lignelser.

Bratskov lige nord for Brovst kendes fra begyndelsen af 1300-årene. Hovedbygningens hovedfløj er fra ca. 1558, og i 1660 er trappetårnet samt antagelig sidefløjene i bindingsværk kommet til. I 1820 ombyggedes sydfløjen.

Bulbjerg 9. (C3 på kortet)

Trolde på tinge.

Ved Bulbjerg ligger bakken Trolde ting, og det navn har den fået, fordi trolde i gamle dage holdt ting netop dér. De kom fra hele Vendsyssel for at drøfte fælles vanskeligheder og få bilagt uoverensstemmelser.

Disse Vendsyssel-trolde var imidlertid frygtelig iltre, og det skete ofte, at de kom i totterne på hinanden over en eller anden bagatel; så greb de, hvad de havde ved hånden og brugte det som kasteskyts.

Rundt om på bakken ligger der nogle store sten, dem har trolde givet hinanden i hovedet, og at de har været godt gale kan man se deraf, at mange af stenene er knugede så hårdt, at der er aftryk af trolde fingre.

Forhen boede der nok også trolde i bakken, for undertiden hørte folk det rumle derinde, og især hvis menneskene holdt fest og larm kunne rumleriet blive faretruende kraftigt. Det var trolde, der gav til kende, at de ville have ro.

Bøgsted 10. (E2 på kortet)

Vildsvineboven.

Som respektabel vendsysselsk herregård må Bøgsted naturligvis i lighed med andre gårde dér på egnen have sit svine-sagn: Om en vildsvinebov på bryggersloftet fortælles, at herremændene fra Asdal, Odden og Bøgsted var på jagt, og at de alle tre i Odden Skov skød efter et vildsvin; det døde dog ikke straks, men nåede at løbe over Asdals mark, inden det faldt på Bøgsteds jorder. Herremændene kom i trætte om, hvem svinet rettelig burde tilhøre, og det endte med, at man delte det i tre dele. - Den, hvis stykke holdt sig længst, havde ret til hele svinet. Hver gang, man siden forsøgte at flytte svinestykket på Bøgsted, blev der et højst ubehageligt rumleri på gården.

I den gamle avlsgård var der nok lidt puslen om natten, det lød, som om der kørte store vogne ind.

Bøgsted, der ligger øst for Hjørring, nævnes i 1400'erne. I 1590 opførtes vestfløjen, der nu er afkortet til sin halve længde. Nordfløjen stammer fra 1600'erne, men ombyggedes i 1791.

Børglum Kloster 11. (D2 på kortet)

Børglum Klosters sælsomme sagnverden.

Der er en særegen stemning over Børglum Kloster. Dets brede hvide længer med stejle røde tage skuer fra toppen af en grønsværtækt banke over Løkkens hvide sand og Vesterhavets mørke vover og synes milevidt i det forblæste landskab. Som eventyrets svane med guldæggene, ruger det over fortids gåder, og så mættede er de favnetykke mure af slægters færd og virke, at begivenheder udspillet engang i svundne dage stundom løsner sig fra dem og fortættes til underfulde syner.

Indtil ved 14-tiden d. 27. juni 1966, kunne jeg kun skrive om spøgelse som noget, andre havde set. Hin eftermiddag stiftede jeg imidlertid på Børglum bekendskab med en »gejst« og tør derfor stå inde for, at det virkelig spøger på det ældgamle kloster.

Jeg sad alene i det store kirkerum på en bænk nær døren og var optaget af at spole en film ud af fotografiapparatet, da jeg fornemmede en svag lyd, - nærmest som af en fugl, der basker mod ruden. Jeg så op og fik øje på en skikkelse, der henne fra døren kom glidende over gulvet.

Jeg var bestemt ikke forberedt på at træffe spøgelse, hvilket måske kan forklare, at fænomenet i første øjeblik gjorde så lidet indtryk på mig, at jeg bøjede mig ned over apparatet for at spole videre. Pludselig stod det imidlertid klart for mig, at der vist i grunden var noget usædvanligt på færde. Jeg kiggede atter op og nåede at se skikkelsen bevæge sig vel omkring fire-fem meter, indtil den forsvandt bag et murfremspring.

Jeg lagde apparatet og gik hurtigt hen for at se, hvor spøgelse var blevet af. Hele rummet var let overskueligt, men der var intet at øjne.

Mange har berettet om den intense uhyggefølelse, der bemægtigede sig dem i stunder, hvor de fik lejlighed til at kigge gennem nøglehullet til det hinsidige. Dette spøgelse fik ikke på nogen

måde hårene til at rejse sig. Det hele virkede udramatisk og selvfølgeligt.

De skildringer, der haves af spøgelser, viser dem som en såre uensartet gruppe. Nogle er at se til, ganske som var de levende mennesker, andre er tågede gestalter, medens andre igen manifesterer sig som besynderlige uhåndgribelige lysfænomener.

Børglum-spøgelset - eller vel rettere genfærdet - var et luftigt væsen beslægtet med de mørke pletter, der danser for øjnene, hvis man har set mod solen eller er blevet blændet af stærkt lys. Det havde skarpe konturer som et kappe- eller kutteklædt menneske, og omkring det tegnede der sig en smal, svagt lysende bræmme. Der kunne ikke være tale om noget blændingsfænomen; det var regnvejrdagen, og kirkerummet henlå i dunkel belysning.

Genfærdet havde højde som et gennemsnitsmenneske, det var røgfarget - måske en anelse over i det violette, men der var ikke aftegnet ansigtstræk, klædefolder o.l. Jeg er tilbøjelig til at tro, at jeg kunne skimte baggrunden gennem skikkelsen, men er dog ikke helt sikker derpå.

Jeg havde absolut ikke indtrykket, at det var en død, der åbenbarede sig, snarere var det et halvt udvisket spejlbillede af noget, der engang havde været. Om at fotografere kunne der ikke være tale, da jeg ikke havde film i apparatet. Det er da også tvivlsomt, om der var kommet noget af interesse frem på et fotografi; det havde antagelig til forveksling lignet de mange trickbilleder, der er lavet for at illudere slige fænomener.

Der er meget pusleri på Børglum, og de præmonstratensermunke, som var stedets oprindelige beboere, lader undertiden høre fra sig. En protestantisk biskop, som i 1700-tallet besøgte gården, skal således have haft en ikke helt sædvanlig oplevelse: En nat dukkede der nemlig et par munke op i hans værelse, hvor de sad og nidstirrede ham en stund, indtil de forsvandt.

Noget tilsvarende omend af mere grell karakter overgik den grubleriske og ængstelige bisp, Peter Kierkegaard (1805-88), som overnattede på klosteret i forbindelse med en visitats. Han havde ondt ved at falde i søvn og følte hele tiden en sær uro omkring sig.

Børglum kloster ▷

Omsider blundede han hen, men vågnede kort efter påny og så til sin rædsel, at hele værelset var fyldt med munke. Efterhånden blegnede billedet dog, og alt blev roligt.

En lille mand, måske en munk, bevæger sig ved højlys dag med ilsomme fjed hen ad hovedbygningens lange korridorer, hvor godsejer N.J. Rottbølls mor ved to lejligheder så ham. Første gang kom fru Rottbøll fra en stue ud i den såkaldte hvide korridor, hvor man netop var ved at få malet. Hun fik øje på en lille mand, der marcherede afsted med raske skridt, antog ham for maleren og råbte: »Hov, det er i den anden ende af korridoren, der skal males!« - »Jamen jeg står da vist, hvor jeg skal,« lød en stemme bag hende. Noget desorienteret vendte fru en sig, og ganske rigtigt: Der stod maleren og svang kosten på rette sted. Da hun atter ville se efter den lille mand, var han væk.

Anden gang, fru Rottbøll så ham, var i den såkaldte brune gang også kaldet Munkegangen, hvor han ligeledes havde meget travlt. Hun opnåede aldrig at se ham forfra, og i begge tilfælde forsvandt han på gådefuld vis.

Som 16-årig så godsejer Michael Rottbøll en aften, da han gik op på munkegangen for at komme til sit værelse, en mandsskikkelse, den havde omrids, og man anede en dragt, men uden detaljer, han havde lyset i ryggen, og ansigtet var ikke til at se. Også han forsvandt. Michael Rottbøll troede først, at det var hans små brødre, der lavede numre med ham, men de sov sødeligt inde på deres værelse.

Der skal føre en løngang fra Børglum kirke; nogle mener, at den går til Kokkedal, andre at den ender ved Vrejlev Kloster. Det fortælles, at man et par gange i forrige århundrede havde åbnet ned til den, men den blev hurtigt tilmuret påny, fordi der slog en frygtelig rådden stank ud af den. En murer, der prøvede at trænge ned i den, kunne kun nå et stykke frem, så standsedes han af en jernport, som han ikke kunne rokke.

I kirken på vestmuren ses en granitsten, hvor et firbenet dyr - ikke ulig en kat - er hugget ud. Det hedder sig, at der bag denne sten er indemuret en vældig skat. Man har søgt efter den, men hidtil uden held.

Frederik Kjær, som i 1735 adledes under navnet Kiærskiold,

ejede Børglum Kloster fra 1716 til sin død 1742. Han var en dygtig godsejer, men hård mod sine bønder og i visse måder lidet pietetsfuld. Blandt hans - efter bøndernes mening - værste handlinger var, at han sløjfede klosterets kirkegård, der dengang endnu benyttedes i tilslutning til kirken, for at omdanne den til podehave.

Da hovbønderne, som han havde sat til at rydde den, mødte frem og spurgte, hvad man skulle stille op med de døde, der var gravet op i deres mere eller mindre intakte kister, svarede han: »Kør dem i pølen, de bæster«. Dette ubehagelige arbejde måtte bønderne så pænt gå igang med, og man beretter, at ligenes tarme slæbte efter vognene, da de kørte dem ned til pølen, hvor de væltedes ud.

At noget sådant ikke kunne gå ustraffet hen, siger sig selv, og fra den dag plagede dødningene Kjær, hvor han gik og stod. De nappede ham i arme og ben, så han blev »så blå så blå«. Kun når han kørte i sin karet, måtte de lade ham i fred.

Omsider døde Frederik Kjær, men snart begyndte han at spøgeså græseligt på gården. Især gik det hårdt ud over enken, som han opsøgte tidligt og silde og ville tvinge til at række sig hånden, hvad hun dog ikke turde indlade sig på.

En dag klagede hun sin nød for Tværsted-præsten, som foreslog, at hun skulle brede forklædet ud næste gang, spøgelse kom. Hun fulgte rådet, og det viste sig, at Kjær ville give hende en ring. Han kastede den i forklædet, men den var så varm, at den brændte igennem og faldt ned på gulvet.

Til sidst fik man nok af denne uregerlige ånd, der færdedes på Børglum, som var den stadig dets rette ejer, og man tilkaldte Tværsted-præsten for at få spøgelse sat ned.

Det viste sig imidlertid at være en alt andet end taknemmelig opgave. Præsten kunne ikke ret få has på Frederik Kjær, og det blev ikke til stort med maneriet. Til sidst enedes de dog om, at den, der vandt et væddeløb fra Børglum kloster og til Munkebro sønden for gården, skulle have magten. Præsten kørte afsted hen ad vejen alt, hvad bæsterne kunne trække. Spøgelse brød sig vej frem i jorden med albuerne, men de må have været spidse, for det var alligevel nær kommet først. Just som præsten kørte ud på broen, brast jorden bag ham, og Kjær stak hovedet op.

Så gav spøgelse omsider køb, men præsten måtte dog indrømme det en ugentlig friaften, hvor det kunne gøre, hvad det ville, og

kunne Kjær få en eller anden til at bære sig ind på Børglum kloster, skulle han atter have magten.

En aftenstund, og det var måske netop på Kjærs friaften, kom en bitte knægt spadserende et stykke vej fra gården, da han pludselig ved vejkanten fik øje på den dejligste hvide gase, der gik og nippede af græsset. Den kom tillidsfuldt hen til ham og gned hovedet mod hans ben, som havde den været en kat. Det fandt gutten højst ejendommeligt, for sådan plejer gaser bestemt ikke at opføre sig.

Men den blev ved, og så kom han i tanke om, at de jo da i deres fattige hjem - et hus under Børglum kloster - havde et par gæs og ingen gase. Derfor tog han fat om fuglen, og den vejede ikke ret meget, syntes han. Med gasen under armen traskede han op til klosteret, hvor den pludselig syntes ham meget tung. Han satte den fra sig og tørrede sveden af panden. Da han imidlertid ville til at tage den igen, var gasen sporløst forsvundet. Drengen kiggede sig undrende om, og bag ham stod en luftig herre i skødesfrakke, vest, knæbukser og sorte laksko. Han svingede chevaleresk sin trekantede hat, gjorde reverens med et let buk, kastede noget, der glimrede, hen mod gutten og forsvandt så smånyttende op mod klosteret. Det viste sig, at det blanke var en sølvdaler, og forresten var det ingen anden end afdøde godsejer Kjær, som i gasens skikkelse havde ladet sig transportere hjem til sit gamle domæne.

Så var det galt på Børglum igen, og ingen præst var rigtig varm på at binde an med en ny nedmaning, for den første havde taget slemt på Tværsted-præsten.

En aften var der kommet en student til Børglum, og ham besluttede Kjær at sætte en skræk i livet. Da studenten derfor var blevet vist hen til sit værelse og var ved at gå i seng, dukkede Kjær pludselig frem og begyndte at puste sig op, så han tilsidst nåede loftet. Studenten sad på sengekanten og iagttog ham uden synderlig interesse.

- »Er du ikke bange?« Brølede Kjær tilsidst, men det var den anden langt fra. Derimod fandt han et vridbor frem, borede et hul i væggen, pegede på det og sagde: - »Når du kan blive så stor, kan du så også gøre dig så lille, at du kan smutte ind i dette hul?«

- »Det er min mindste kunst«, påstod herremanden. Vips var han så lille som en bi og smuttede ind i hullet. Dette var akkurat hvad den anden havde ventet på, han knaldede en prop i hullet, og

Kjær måtte smukt blive, hvor han var. - Siden har vist ingen set ham.

Den varme ring, som Kjær gav sin hustru, beviste klart, at når han ikke tumlede på gården, opholdt han sig et andet sted, hvor vist ingen har klaget over, at de frøs. Også en unavngiven frue på klosteret skal være havnet i helvede, og hun blev endda hentet af Fanden selv. Han stillede ved hendes dødsleje i skikkelse af en sort hund, der ikke lod sig drive ud, og ved begravelsen fulgte den hele tiden efter kisten.

Denne dame lader efter sigende også undertiden høre fra sig, og hun skal høre til de drilagtige spøgelse, hvad jeg måske selv har en erfaring om:

I sommeren 1969 skulle jeg sammen med Danmarks Radio lave en udsendelse om herregårdsspøgerier, og hvad var vel naturligere end at besøge Børglum Kloster, hvor jeg - som omtalt - tidligere havde haft en spøgerioplevelse. Teknikeren, der stod for optagelsen, og jeg satte os ind i kirken, hvor jeg havde set fænomenet, og jeg skulle fortælle. - Og så kom vi til at le. Vi grinede begge, så tårerne strømmede ned af kinderne på os, og det blev ved. Ingen af os anede, hvorfor vi morede os så overdådigt. Mærkværdigt var det, at hver gang der blev afbrudt for mikrofonen, forsvandt al munterhed. Efter at have forsøgt adskillige gange uden held, måtte vi indstille optagelserne, for vi skulle over at tale med godsejerfamilien om spøgerier. Her var der intet som helst i vejen, og ikke en af os så meget som trak på smilebåndet.

Bagefter ville vi atter forsøge i kirken, og ikke så snart mikrofonen blev hævet, så brast vi påny i latter. Det gentog sig flere gange, men så blev teknikeren med ét påfaldende alvorlig, og jeg mistede ligeledes al trang til latter. Vi fik optaget, hvad vi skulle, og da vi var på vej væk fra klosteret, sagde han:

- »Jeg må sige, jeg troede egentlig, at det med spøgerierne var noget vrøvl. Nu forstår jeg, at det er det ikke. Jeg kunne jo ikke forstå det med, at vi hele tiden kom til at le, for det ligner mig ærligt talt ikke. Så kom jeg til at se hen mod et hjørne i kirken, og der så jeg noget af en kvindeskikkelse, hun stod tydeligvis og iagttog os, men i samme nu, jeg rettede blikket imod hende, forsvandt hun. Det var en dame i store gammeldags skørter!«

Ca. år 700 lå der en kongsgård på stedet. I 1130-erne overgik

den til Børglum bispestol og fra 1180-erne til præmonstratenserordenen. I 1536 overtog Kronen den påny, fra 1750-56 ejedes den af arkitekten Laurids de Thurah og siden 1835 af slægten Rottbøll.

Omkring 1220 opførtes kirkens kor og tværskib. I 1300 opførtes kirkeskibets to fag, hvortil i tiden fra 1450-1500 det firefløjede klosteranlæg føjedes. I 1536 nedreves østfløjen, og ca. 1750 ombyggede bemeldte Laurids de Thurah hovedbygningen. Børglum kloster er hvad bygninger angår noget reduceret.

Damsgaard 12. (B4 på kortet)

På Damsgaard blev en pige engang besvangret af en karl, men han svigtede hende, og af sorg og skam tog hun efter fødslen både barnet og sig selv af dage. Siden har hun spøgt i pigekammeret, men hun viser sig aldrig for pigerne, derimod åbenbarer hun sig både ved dag og nat for karle, som kommer derind, - hun går med en lille barnebenrad på armen, som hun holder frem mod dem.

Damsgaard på Mors nævnes i 1435, og i 1763 omtales en borggård af mur og egetræsbindingsværk - muligvis fra 1591. Den nedbrændte i 1915 og erstattedes af den nuværende trefløjede, grundmurede hovedbygning.

Dronninglund 13. (E3 på kortet)

Brigader Halling.

Om Dronninglund kirke fortælles sagnet vedrørende bygherren, der får hjælp af en trolde, og som til gengæld enten skal gætte dennes navn eller høre ham til. Se tilsvarende sagn under Vrejlev Kloster.

Iøvrigt har trolden, som hed Find, nok ikke arbejdet i den allerbedste forståelse med sine trolde-naboer, thi konen i Knarrehøj opdrog sin søn blot til det ene at kaste en sten så stor, at den kunne knuse kirkens tårn; hun kunne nemlig ikke udholde den evige

Dronninglund - kirken og klosteret

klokkeringen. Trods ihærdig træning lykkedes det ikke gutten at kyle stenen længere end til lidt sønden om skoven, dér ligger den, og folk, som har blik for sligt, påstår at hans fem fingre skal være kendelige i den.

En frue på Dronninglund døde og blev sat ned i begravelsen i kirken; den første nat skulle nogle mænd - som skik og brug var - våge ved kisten, og de blev forinden godt beskænket med brændevin.

Da de havde siddet lidt derinde, begyndte de at drøfte den afdøde, og en af mændene brugte lidet høviske ord for at karakterisere hende og beskrive hendes gerrighed. I det samme var det som om et uvejr brød løs i kirken; vindstød jog gennem rummet og preskede vinduerne op, alle lys blev blæst ud, og der var mørkt som i graven. Med undtagelse af ham, der havde brugt de sjofle ord om salig afdøde, slap alle vågemændene helskindet ud af kirken, men ham så man aldrig mere.

Brigadér William Halling (d. 1796) var en besynderlig mand, som nok kunne fængsle folks fantasi. Man påstår, at han var en fattig præstesøn, der tog ud for at gøre sin lykke, og som, bl.a. i den engelske kolonihær i Indien samt som regulær sørøver, tjente store penge.

Halling hadede tiggere af et godt hjerte, og han kastede altid dem, der viste sig på Dronninglund, på porten. Engang kom der anstigende en ualmindelig snavset og laset person, og han mødte brigadéren, just som denne skulle ud på en køretur. Først ville Halling have pudset hundene på ham, men da han hørte, at det var en nordmand, som han havde siddet i tyrkisk fangenskab sammen med, slog han ganske om, og tog tiggeren med op på gården. Hvad der her skete med ham, er uvist, men ingen på egnen så mere til ham. Man var af den formening, at Halling havde skænket ham nogle penge og ladet ham rejse tilbage til Norge.

Om Halling's grusomme sind vidner sagn, der beskæftiger sig med hans behandling af småfolk. En dag sparkede han postbudet ned ad trappen, fordi han kom senere med posten, end beregnet. Det var nu fordi posten i sin helhed var forsinket, og da Halling konstaterede det, var der ikke grænser for det gode, han ville gøre for manden.

I Aalborg kørte han med et vilje en lille dreng, der lå og legede på gaden, over. Resultatet var, at arme og ben blev helt ødelagt på knægten. Halling lod en læge bøde på skaderne så godt, han formåede, og derpå sattes knægten i malerlære. Han kom siden til at arbejde på Dronninglund.

Da Halling skulle dø, kom pastor Paludan for at berette ham, han så da, at der lå en stor sort hund foran brigadérens seng, og dyret lod sig ikke flytte. Da præsten ville læse lidt i den hellige

skrift, fornam han pludselig et voldsomt tryk på sine skuldre, så det sortnede for øjnene af ham. Siden den dag var han aldrig mere helt normal, han kunne ikke tåle at høre kirkeklokker og blev tilsidst så formørket, at han endte på sindssygehospital.

Som genfærd er Halling meget stilfærdig, - det er vist mange år siden, man overhovedet har mærket til ham.

Dronninglund ved byen af samme navn var i 1200årene kloster og kaldtes Hundslund. I middelalderen er østfløjen opført. I 1581 rejstes vestfløjen med trappetårn, og gården fik de store firkantede hjørnetårne. 1690 fik gården navnet Dronninglund, og i 1755 ombyggedes det af Laurids de Thurah. I 1786 istandsattes og reguleredes anlægget.

Dronninglund Storskov 14. (E3 på kt.)

Røse over en død.

I Dronninglund Storskovs østlige del ligger en lokalitet, som kaldes Stenhulen. Der finder man en stendynge bestående af lutter »håndsten« - sten, som man bekvemt kan holde i hånden. På stedet skal der engang være sket et mord, og stenene er forbipasserendes offergaver til den dræbte for at formilde ham, så han ikke generede dem med spøgerier. Almindeligvis kalder man en sådan stendynge for en røse.

Dueholm Kloster 15. (B4 på kortet)

»Dejlig er jorden«.

Dueholm Klosters ældste spøgeri må skrive sig tilbage til den katolske tid, hvor der boede johanittermunke på stedet, om dette har grevinde Olga Schulin f. Hedemann (d. 1941) skrevet i sine erindringer:

- »En nat vågnede min søster og hendes veninde, Augusta Steensen Leth, som sov i et gæsteværelse, i hvis ydervæg fandtes en ganske smal lille dør, og herfra havde været en hemmelig ned-

gang til kælderens. Ved at høre en fjern, flerstemmig salmesang lyde op fra neden, blev de lysvågne, men turde næppe røre sig endelige tale. Da sangen havde lydt i 5 minutter, forstod den ene, at den anden var vågen, og sagde sagte: »Hører du?« Jo, hun hørte, og fuldt vågne hørte de sangen endnu en tid; begge var dybt betaget af det oplevede. »Nå«, sagde stedets præst, provst Cederfeld de Simonsen, overbevist om derved at klare situationen, »hvad melodi sang de da?« - »Ordene kunne vi ikke høre, men melodien var: »Dejlig er jorden««. - »Mærkeligt nok«, svarede provsten »den eneste melodi, vi har bevaret fra munketiden««.

Poul Tøttrup, som ejede Dueholm fra 1762 til sin død i 1797, gik igen, og det straks efter, at han havde draget sit sidste suk. Pigen kom ud og fortalte folkene, at nu var Tøttrup borte, men de nægtede at tro hende, for han havde just været nede i studestalden, som han plejede; først da de så ham ligge stiv og kold i sengen, gik det op for dem, at det var hans genfærd, de havde set.

Det fortæltes, at Tøttrup havde lavet så mange skarnsstreger, medens han levede, og det var derfor, han måtte spøge; noget stilfærdigt genfærd var han ingenlunde, og han kunne nok finde på at fortrædige de levende en smule. Da ingen født af kvinde kunne mane Tøttrup ned, måtte man alliere sig med en præst oppe fra det nordligste Jylland, han var skåren af sin moders liv og mente derfor nok, han kunne klare dysten imod spøgelseset.

Det blev en drabelig styrkeprøve mellem den døde og præsten, dog fik den sidste omsider magten, men først, da han havde vundet et væddeløb fra gården ned til fjorden, kunne Tøttrup's geist sættes ned i strandens fugtige sand.

I den ene side af porten ind til gården var der noget spøgeri, så folk brød sig ikke meget om at gå dér igennem om aftenen. Der taltes også om en indemuret jomfru, og da der var et tydeligt fremspring på murværket, hvor hun skulle stå, besluttede gårdens ejer at lade sagen nøjere undersøge, muren blev brudt ned, men man blev unægtelig noget forbavset, da man i stedet for en stakels jomfrus sørgelige rester fandt et prægtigt kobberbadekar.

Som alle ordentlige gamle gårde, havde Dueholm også en løn-

gang, den begyndte under kælderens og førte ifølge sagnet til Højriis.

Om en spøgende »gammelmor« fortæller grevinde Olga Schulin, hvis onkel, kammerjunker Ernst Hedemann, ejede gården i tiden fra 1876-84, i sine erindringer:

- »Hovedbygningen var mægtig med to fløje. I fløjen til venstre lå en masse gæsteværelser, og om vinteren hændte det, at man var ene gæst og logerede langt borte fra andre levende væsener. En nat, da jeg gav den nævnte rolle, vågnede jeg ved 1-tiden og så hende ved døren en kvindeskikkelse; hun nærmede sig langsomt min seng og så ned over mig med et mærkeligt forstyrret udtryk i ansigtet; derefter forsvandt hun. Morgenen efter fortalte jeg min onkel og tante om, hvad jeg bildte mig ind at have set og bad om næste nat at flytte ind i et andet værelse, idet jeg tilføjede, at det var, som om jeg havde haft besøg af et sindssygt menneske. 8-14 dage efter tog jeg hjem og blev kørt til Nykøbing af gårdens gamle kusk, Martin Andersen. På vejen fortalte jeg ham om min oplevelse. »Nå«, sagde han tørt, »er den gamle frue nu begyndt at spøge igen. Min moder fortalte ofte, at hun gik igen, og for at få fred for hendes genfærd, åbnede man graven og slog en stor pæl igennem kisten. Så mente man, at nu var hun fri for at spøge«.

Der gik mange år, jeg tænkte ikke mere på den historie, men efter at jeg var blevet gift og boede i Thisted, var jeg med min mand på besøg på Blistrup på Mors hos etatsråd Knudsen. Her traf jeg en ung pige, frøken D. Nyholm, hvis moder stammede fra bemeldte gård. Jeg fortalte hende om min oplevelse. Hun spurgte mig ud om bemeldte værelses beliggenhed og sagde: »Hvilket mærkeligt sammentræf. I den af dem beskrevne stue levede min oldemor som sindssyg. Hun fik altid sin mad bragt, da hun ikke om dagen ville gå ud, men hver nat foretog hun, som var ejerinde af gården, en rundgang for at se til alt, og var der gæster, gik hun også ind for at se til dem. Mine bedsteforældre sagde derfor til liggende gæster: »I må ikke blive forskrækkede, når døren i nat går op ind til eder; det er kun gammelmor, der kommer, hun går hen til sengen, bøjer sig og ser ned over eder. Hun gør ingen mennesker fortræd, men går stille igen, men hun må inspicere alt hver nat. Om dagen vover hun sig aldrig ud««.

I den gamle lade var der meget spøgeri, fordi en tømrer dér var kommet ulykkeligt af dage. Da han havde bygget laden til herremandens fulde tilfredshed, blev han så overmodig, at han tilbød at springe laden igennem fra hanebånd til hanebånd. Det gjorde han også, men han havde fået for stor fart på, så da han nåede det sidste bånd, kunne han ikke standse. Med et skrig styrtede han ned fra den store højde og dræbtes på stedet. Længe efter hørte man hver nat tømreren komme springende gennem laden og skriget, når han styrtede.

Dueholm kloster ligger i Nykøbing Mors. Det tilhørte i middelalderen Børglum bispestol. I 1731 overtoges det af Johanitterordenen, der opførte klosteranlæg med ladegård. I 1719 blev den tilbage stående klosterfløj forlænget mod øst. Dueholm rummer i dag Morslands historiske Museum.

Dybvad 16. (E3 på kortet)

Kongen var ikke fin nok.

Undertiden kører der om natten en spøgelseskaret ind på Dybvad, men det er ikke alle, der kan høre den.

Engang gæstede Frederik VII Vendsyssel, og han havde anmeldt sit besøg på Dybvad, hvor han agtede at overnatte; i samme anledning havde herremanden indbudt egnens honoratiores, og alle sad og ventede på, at kongen skulle arrive.

Hen mod aften kom en tarvelig vogn rullende op foran hovedbygningen. Herremanden kiggede ud ad vinduet, men gad ikke selv modtage folk, der var så ringe kørende, og sendte i stedet sin karl. Denne ymte sig overfor den fremmede, at samme vist lige så gerne kunne trille af igen, thi der ventedes store gæster, så han måtte ikke tro, at herren var til sinds at befatte sig med tilfældige vejfarende.

»Herren - bor her en herre?« Udbrød manden, »Jeg kender ingen anden herre end Vorherre«; og med disse ord kørte han atter af gårde.

I samme øjeblik vognen satte sig igang, så herremanden påny

ud af vinduet, og han genkendte nu i den fremmede kongen. Frederik VII var imidlertid blevet godt ærgerlig over den nedladende måde, hvorpå man havde behandlet ham, så han foretrak i stedet at overnatte på Hjallerup Kro - den fik siden deraf navnet »Frederiks Hvile«.

Dybvad ligger sydvest for Sæby. Den tilhørte i slutningen af 1300tallet Børglum bispestol. I 1662 stod der en toetages hovedbygning i bindingsværk. Den fornyedes i slutningen af 1700årene, ombyggedes i 1882 og fornyedes igen i 1962.

Egholm 17. (D3 på kortet)

En dronnings kærlighedspant?

I Limfjorden ret vest for Aalborg og Nørre Sundby ligger øen Egholm. Det var synd at sige, at den i dag hører til vore skovrige egne. Sandt at sige stod der i umindelige tider næppe ét ærligt træ på den. Først i nyere tid er der blevet beplantet noget. Engang var Egholm imidlertid overalt begroet med esgeskov, og den var så tæt, at en ugift dame, der boede på den ene side af den kun godt 600 ha. store ø, var 20 år om at opdage, at der på dens modsatte side boede en ungkarl af samme alder som hun selv. Til gengæld, siges det, fik de morderligt travlt med at holde bryllup, da de først var blevet bekendt med hinandens eksistens.

Træerne, der stod på Egholm, var overmåde høje, og når det rigtig blæste, piskede deres kroner sammen med de lige så mægtige lindetræer på Lindholm på Nørre Sundby-siden af Limfjorden. I dag er der vist ikke et eneste træ derovre, så det er sandelig gået tilbage.

Ifølge sagnet tilhørte Egholm dronning Margrethe I, som havde en fast borg på dens østende. Der boede hun imidlertid aldrig, hun holdt i stedet til på den lille Fruens Holm et korn vest for Egholm.

Dronningen havde fattet godhed for en munk ved Vor Frue kloster i Aalborg, og for at få denne fromme mand til at linde lidt på kyskhedsløftet, forærede hun ham Egholm. Hvorvidt hendes skumle plan kronedes med held, melder sagnet intet om, derimod hævdes det, at munken lod borgen på øen rive ned og lagde

Egholm ind under klosteret, så måske har han på den måde søgt at lette sin samvittighed en smule.

I det lavvandede område mellem Egholm og Gjøl skal der ved nattetid gå et grufuldt væsen, som overhovedet ikke kan beskrives, det forfølger fiskerbådene, og i gammel tid var man så bange for det på Egholm, at man næsten ikke turde tale om det.

Eskjær - hvor provsten manede sin afdøde ven ned

Eskjær 18. (E2 på kortet)

På Eskjær nordøst for Sindal i Vendsyssel var der en herremand, som var meget gode venner og dusbror med provsten i Tværsted, men noget galt må han ligegodt have lavet, for da han var død, spøjte han, så de ikke kunne nære sig på Eskjær. Omsider var der ingen anden udvej end at tilkalde provsten; denne var alt andet end begejstret for at skulle i kast med sin gamle ven, men da der

ikke var andet at gøre, måtte han sætte ham ned et sted uden for gården og lade en pæl ramme gennem ham.

Es skjær nævnes i begyndelsen af 1300-årene, hvor der lå en borg på et voldsted. I 1608 opførtes en grundmuret enetages hovedbygning, og i 1662 tilføjedes to bindingsværkslænger samt i 1679 nok et grundmuret hus. 1844 nedreves de gamle bygninger og den nuværende hovedbygning opførtes.

Feggeklit 19. (B4 på kortet)

Kong Fegge og det gyldne sværd.

Feggeklit ligger på en landtange, der mod nord udgår fra øen Mors i Limfjorden. Her stod i oldtiden en borg, og i den boede to småkonger, eller næsekonger, som man kaldte dem. Den ene af dem hed Horvendel, den anden Fegge.

De havde ordnet sig sådan med hinanden, at den ene drog tre år i viking, mens den anden blev hjemme og regerede. Derefter var det hans tur til i tre år at tage på togter til fjerne strande.

Horvendel var imidlertid den af de to, der havde størst krigslykke, og han vendte altid hjem med rigt bytte, mens Fegge meget ofte led tab i stedet. Til dette kom, at Horvendels kone var meget smuk, og Fegge forelskede sig i hende. Enden på visen blev, at han skammelig myrdede sin bror, blev enekonge og giftede sig med enken.

Horvendels søn, Amled var imidlertid i live. Han spillede tåbelig og reddede derved sit liv. Siden fik han mulighed for at tage en frygtelig hævn over sin lumske stedfader, og dette har givet anledning til Hamlet-sagnet. I 1929 blev der på Feggeklit afsløret en mindesten for Hamlet. Han omtales her nærmere under Feggesund.

Kong Fegge blev begravet i Feggeklit, og man gav ham hans sværd med i jorden. Det havde guldfæste og skulle være umådelig kostbart.

Ved siden af Feggeklit ligger Feggeklitgaard, og dens ejer fik lyst til at grave efter kongens sværd. Efter nogle forsøg lykkedes det ham virkelig at finde det, og han bragte det ned til gården. Dagen efter skulle han en tur ud i marken, og da han var kommet et

godt stykke fra gården, så han pludselig, at den stod i lys lue. Han skyndte sig at løbe hjem, men da han nåede frem, var der ingen antydning af ild.

Det samme gentog sig nogle gange, og manden blev nu klar over, at det var kong Fegge, der var skyld i øjenforblændelsen. Måske ville han virkelig på et eller andet tidspunkt gøre alvor af truslen og brænde Feggeklitgaard af.

Med denne ubehagelige mulighed for øje mente gårdejereren, det var bedst atter at bringe sværdet på plads. Han bar det op til Fegges grav, og lagde det ned, hvor han havde taget det. Siden så han aldrig nogen form for brand på gården, og sværdet skal ligge et sted i klitten den dag i dag.

Feggesund 20. (B4 på kortet)

Den tåbelige prins.

I en gravhøj på Ammelhede syd for landevejen mellem Randers og Grenå ved Fausing, ligger Amled eller Hamlet, som han også kaldes, begravet. Han var søn af høvdingen Horvendel (Ørvendel) på Mors, som dræbtes af sin bror, Fegge. Efter ugeringen tog

Feggeklit

Fegge (Fenge) Horvendels meget smukke enke til ægte.

Amler var ganske klar over, at den samme skæbne, som var blevet faderen til del, også ventede ham, hvis Fegge fik mistanke om, at han pønsede på hævn. Han lod derfor, som om han var tåbelig. Dagen lang lå han og rodede ved arnen, han dryssede sig med aske og smurte skarn i sit ansigt. Hans tale var vrøvlet og usammenhængende, og han sad altid og snittede på nogle store trækroge, som han hærkede i ilden. Når man spurgte ham, hvad de skulle bruges til, lød svaret, at med dem ville han hævne sin fars død. Det morede man sig hjerteligt over.

Fegge var alligevel ikke tryk. Han vedblev at udspørge Amler for måske at blive klog på, om han virkelig var så tåbelig, som han lod. En dag skjulte han en karl i noget hø, som lå i salen, og derpå drog han selv på jagt. Han håbede, at Amler ville tale åbent til sin mor, og når karlen hørte det, kunne han berette om samtalen til Fegge.

Amler anede imidlertid uråd. Han gav sig til at gale som en hane og hoppede rundt i høet, medens han stak om sig med sit sværd. Han jog det gennem karlen, som dræbtes, og liget skar han i småstykker og gav det til svinene, som åd det.

Hans mor, som kom til, var forfærdet over, hvad der var sket, men Amler skammede hende ud og sagde, at det var skændigt, at hun havde givet sig hen til sin mands morder, og at han, Amler, kun ville spille tåbelig, indtil det blev bedre tider for ham. Moderen indså at han havde ret, og fortrød nu sit ægteskab med Horvendels morder.

Da Fegge vendte hjem og spurgte efter karlen, fortalte Amler, at han havde set grisene æde ham, hvad der naturligvis blev taget som et nyt bevis på hans tåbelighed.

Det endte dog med, at Fegge besluttede sig til at lade Amler rydde af vejen. Han sendte ham til England sammen med to svenner, men inden han drog afsted, aftalte han med sin mor, at hun på dagen for hans bortrejse skulle hænge sorte tæpper på hallens vægge og drikke gravøl for ham som om han var død.

De to svenner bragte et bud med til den engelske konge om, at denne skulle lade Amler hænge. Det så Amler sit snit til at ændre, så der i det stod, at de to svenner skulle hænges og Amler have den engelske konges datter til ægte.

Det skete, som det ændrede budskab lød, og Amler, som nu ik-

ke var det ringeste tåbelig, kom i høj gunst i England. Omved et år efter sin afrejse fra Danmark, lod han udsprede det rygte, at han var død. Samtidig begav han sig på rejse hjem, og netop på den aftalte dag, hvor alle sad og drak gravøl, kom han ind i salen på Mors. Han virkede da igen ganske tåbelig, og han trak sit sværd op af skeden, men skar sig på det, så man for at undgå flere ulykker naglede det fast til skeden.

Efterhånden havde kong Fegges folk drukket så meget gravøl, at de faldt i søvn, og Fegge selv gik til sit sovekammer. Da fandt Amléd sine gamle kroge frem. Han trak de sorte tæpper ned fra væggene og stak krogene i dem, så de blev holdt fast ned omkring de sovende. Derpå satte han ild til salshuset, hvor alle indebrændte, fordi de ikke kunne slippe fri fra tæpperne. Amléd gik da til kong Fegges kammer, og han havde forinden set sit snit til at hæn-ge sit eget fornaglede sværd på væggen og tage kongens i stedet. Han vækkede Fegge og gav sig til kende, og da Fegge ville gribe sit sværd, fik han fat i Amléds, som ikke kunne drages. Amléd flækkede så hovedet på ham, og næste morgen lod han folkene kalde sammen. Han fortalte dem, hvad han havde gjort ved Fegges huskarle og Fegge selv, og det bifaldt alle, hvorpå de kårede Amléd som høvding. Om resten af hans liv ved man ikke meget, men han skal altså være højsat på Ammelhede. - Se iøvrigt under Feggeklit.

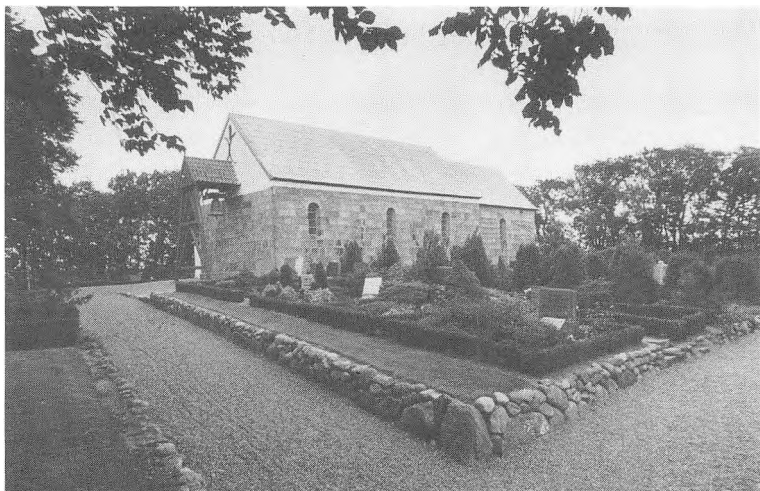
Flade 21. (B4 på kortet)

Hultræet.

I den lille skov ved Flade kirke vest for Frederikshavn står et hultræ, som benyttes den dag i dag, når man vil hjælpe mennesker, mest børn, af med forskellige sygdomme, f.eks. epilepsi og engelsk syge, som heldigvis nu om stunder er ret sjælden. At træet virkelig anvendes fremgår af de klude, som ofte kan findes på jorden rundt om det, de er at betragte som offergaver til træets særlige ånd, dets dryade, som menes at være den, der gengiver den syge et godt helbred.

(Foto af hultræet på næste side).

Flade kirke

◁ *Hultræet ved Flade kirke*

Flade 22. (E2 på kortet)

Opstød gav helligkilde.

I en dal nord for Flade kirke på Mors ligger Mærgols eller Margrethes kilde, som forhen nød stor anseelse som helligt væld. Om den fortælles, at et par - nogle vil vide, at de var fra Hanstholm - var på vej til kirken, hvor de bl.a. agtede at deltage i nadvermåltidet. Det var i katolsk tid, og katolikker skal være fastende, når de møder til dette måltid.

Manden var en rettroende katolik, som holdt sig strikt til de af kirken afstukne regler. Dertil var han af et mistænksomt og noget iltert gemyt. Som de nu vandrede afsted i deres egne tanker, undslap der i et øjeblik tilgivelig uopmærksomhed fru en højlydt opstød. Det fortørnede hendes mand, som påstod, at hun stik imod al from praksis havde lusket noget mad i sig, før de begav sig på vej.

Hun på sin side bedyrede, at sådant ikke var tilfældet, men net-

op dette bragte hendes tovlige gemal i et sandt raseri, fordi han følte sig overbevist om, at hun nu tillige løj. Han trak sit væрге og stak det i hendes bryst, så hun styrtede død til jorden. Derpå gik han alene til kirken og tog del i nadveren.

Da han på tilbagevejen kom til stedet, hvor konen lå, så han, at dér, hvor jorden var vædet af hendes blod, udsprang der nu en klar kilde. I dette så han et tegn fra himlen på, at hun alligevel ikke havde været i fadeburet, og at han derfor nok havde handlet lidt overilet. Han tog naturligvis omgående konsekvensen heraf og jog sværdet i sin egen barm.

Siden fandt den stedlige befolkning det døde par, og de begravede dem tæt ved kilden. Den vedblev at springe, og det viste sig, at dens vand ikke mindst Sct. Hans nat besad stærke lægende kræfter, hvorfor den blev søgt af mange syge. En forudsætning for helbredelse var det, at man ikke alene drak af kildevandet eller vaskede sig i det, men også sov på jorden ved vældet den nat. At der iøvrigt var noget særligt ved stedet fremgik af, at heste aldrig kunne stå tøjrede i nærheden om natten. Ligegyldigt hvor grundigt de var tøjrede, rev de sig løs inden daggry.

Flade 23. (B4 på kortet)

Vortestenen.

På Flade kirkegård på Mors lå en sten med fordybning i overfladen. I denne fordybning stod der næsten altid vand, og det var almindeligt kendt på egnen, at hvis man før solopgang eller efter solnedgang gik ind på kirkegården, dyppede en finger i vandet og gned på en vorte med det, så forsvandt vorten snart efter. Vandet skulle tillige være virksomt overfor modermærker og fregner.

Selve kirken, som er en romansk kvaderstensbygning, har i vestgavlen indsat en kvader med to reliefhuggede mandshoveder. De forestiller to riddere, der begge er begravede i kirken.

Ridderne boede på henholdsvis Sø og Nandrup, og de havde tabt hjertet til den samme pige. Om hende kæmpede de så drabeligt, at begge faldt.

Efter døden har de dog slået en streg over deres mellemværende, og de synes at befinde sig udmærket side om side på den samme kvader.

*Den hellige
kilde i Fos-
dalen
Berømt og
berygnet*

Fosdalen 24. (C3 på kortet)

Det farlige kildemarked.

Fosdalen i Hanherrederne er en lokalitet af stor landskabelig skønhed - forbløffende lun og frodig i den ellers ret barske egn. I dalen vest for Lerup kirke vælder en hellig kilde op af jorden. Den nød forhen stor anseelse, og mange skal være blevet helbredt ved at bade sig med dens vand eller drikke det. Den havde kraft længe-
re end de andre helligkilder, og kildemarkedet, der de fleste steder

kun varede et par dage, kunne her strække sig ud over hele september måned.

Der førte mange veje til stedet, og når det var på de tider, hvor kildens vand gjaldt for at være virksomt, kom folk kørende eller gående dertil fra nær og fjern.

Til Lerup kirke, som utvivlsomt oprindeligt har været en valfartskirke, blev der skænket en mængde krykker og votivgaver som tak fra folk, der følte sig helbredt af en kildekur.

Der var nogen uenighed om kildens rette navn. Nogle har ment, at det var Frue kilde, andre at den hed Helene kilde.

Når kildemarkedet begyndte, blev der rejst boder, hvor handlende sørgede for det fornødne til livets ophold til kurgæsterne. Det var en god forretning, og snart kom der også andre end syge til markedet. Der blev sviret og kæmpet, og efterhånden var det intet særsyn, at en eller anden blev dræbt og lempet ned i nogle huller neden for kilden.

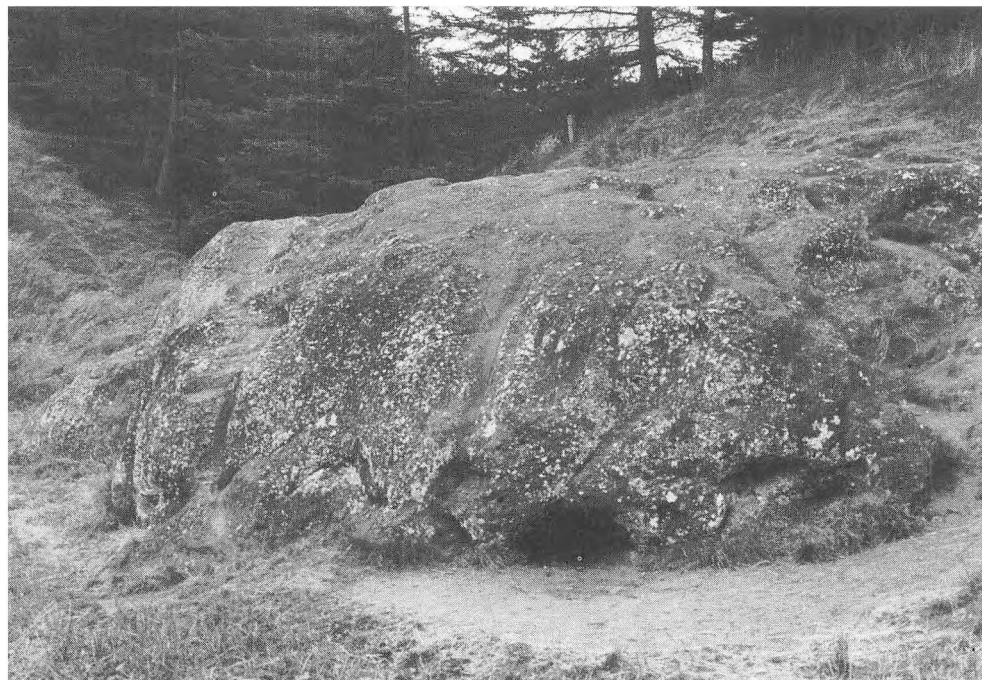
Til sidst blev Lerup kildemarked nærmest berygtet, og det hed sig, at det var bedre at dø af sin sygdom end at blive dræbt af volds mænd dér. Enden på visen blev derfor, at den mere materialistiske del af markedet flyttedes til Skræm, så de syge kunne beholde deres helsekilde for sig selv.

Frøslevgaard 25. (B4 på kortet)

Om aftenen kunne det hænde på Frøslevgaard, at de tændte lys pludselig blev pustet ud, dørene gik op, og der jog et koldt sus gennem huset.

Også langs et dige, der går ud til Dragstrup å, spøjte det. Man så nogle små børn løbe efter hinanden for at styrte sig ud i dens dybe vand og forsvinde.

Frøslevgaard på Mors nævnes ca. 1400, men om hovedbygningen ved man intet før omkring slutningen af 1600-årene, hvor der stod et bindingsværksanlæg. Det brændte i 1786, hvor den nuværende enetages grundmurede hovedbygning rejstes.

Rødstenen med indgangen til bjergmandens domæne

Fur 26. (C4 på kortet)

Rødstenen.

Rødstenen på øen Fur i Limfjorden er en lille klippe, og ifølge sagnet skal den gå under hele øen, hvor den hist og her dukker frem. I Rødstenen er der en hule, og flere mennesker har prøvet at kravle ind i den. Det skal være en ikke ufarlig sag, for netop i denne hule finder man indgangen til bjergmandens domæne, og han tåler ingen krænkelser deraf. Normalt mærker man ellers ikke meget til ham, kun på de store højtidsnætter slæber han alle sine kostbarheder af sølv og guld ud af hulen, så de kan ligge til »bleg« i måneskinnet.

En dag var et par karle gået ud til hulen, og den ene af dem krøb med noget besvær ind gennem åbningen, der var noget trang. Han pressede sig et stykke fremad, så videde gangen pludselig ud, så han næsten kunne gå oprejst. En lygte havde han medbragt, og ved dens skær kunne han se, at der var flere gange, som han for-

søgte at udforske. Pludselig gik det op for ham, at han var faret vild. Han havde tabt udgangshullet af syne, og der var intet andet for end at gå og så håbe, at heldet stod ham bi.

Han syntes, at han efterhånden måtte have vandret rundt i ti-mevis, og han var nu blevet godt træt. Endnu værre var det dog næsten, at lykten var gået ud, så han ikke længere kunne se noget, men måtte famle sig frem.

Pludselig hørte han en lyd ovenfra som om der var en, der smedede på et stykke jern. Hammerslagene klingede ganske tydeligt. Han satte farten op, og løb hovedet imod loftet, som brat blev lavere. Ved sammenstødet løsnede et stykke af jorden sig imidlertid og faldt ned, og han kunne se dagslys over sit hoved. Hurtigt fik han gjort åbningen større, og så kravlede han ud i det fri.

Det viste sig, at han befandt sig i haven til smedjen i Risum i Salling. Han måtte altså have gået under hele Fur og under Fursund i den underjordiske gang.

Så heldigt gik det ikke for en hyrdedreng, som prøvede at gå ind i bjergmandshulen. Han var sammen med nogle kammerater draget ud til Rødstenen og fik bundet et langt reb om livet, inden han kravlede gennem åbningen. Et stykke tid kunne kammeraterne udenfor mærke, at der blev trukket reb af, men så faldt det slapt ned og blev liggende stille. De prøvede at rykke i det - der var ingen modstand. Så trak de det helt ud, og et stykke inde var det brændt over. Drengen så man aldrig siden noget til.

Flere har forsøgt sig med at stjæle bjergmandens skatte, når de lå uden for hulen ved højtiderne. En mand, der var kommet i økonomiske vanskeligheder, kom forbi Rødstenen en sådan nat, og da han så de ædle metaller funkle og glimte i månelysset, listede han sig lige så stille hen og stak nogle af de rare sager i lommerne. Derpå sprang han op på sin hest og red hjemover. Det varede dog ikke længe, førend han blev klar over, at nogen forfulgte ham. Han så sig omkring, og dér kom bjergmanden galoperende på en hovedløs grå hest. Hans lange hvide skæg flagrede omkring ham, og det hele så meget uhyggeligt ud.

Manden kunne nok mærke, at hans egen hest ikke kunne løbe fra bjergmandens hovedløse krikke, og derfor lagde han vejen om forbi kirken. Der sprang han af og løb ind på kirkegården, hvor han meget vel vidste, at bjergmanden ikke kunne komme.

Der gik et par timer, uden at noget skete. Så mente han, at vejen

Bjergmanden på den hovedløse hest

måtte være klar, og listede sig forsigtigt ud. Nu blev han opmærksom på, at der løb en masse folk hen over markerne med stiger, spande og hager, og snart fik han øje på en brændende gård. Det var hans egen. Da bjergmanden ikke kunne få fat i ham, havde han i stedet sat ild til gården. Der blev lige præcis penge nok til at få genopbygget gården, da han omsatte det stjalne ædelmetal, men rigere blev han ikke - snarere tværtimod.

En gårdmand, som boede ganske nær ved Rødstenen gjorde sig

til herre over noget af bjergmandens skat ved at skyde hen over den. Så har trolدتøjet nemlig ikke længere magt over sagerne. Manden samlede roligt så meget sammen, som han kunne bære, og tog det med hjem til gården. Han beholdt et krus inde i stuen, resten stillede han over i laden for at se nærmere på det næste dag. Han fik imidlertid en slem overraskelse, for det hele var forsvundet, og han beholdt kun kruset. Det fik han heller ikke megen glæde af, for nu begyndte alle tænkelige ulykker at hjem søge ham, så det endte med, at han måtte sælge kruset og gå fra gården.

Bjergmanden er således ikke god at bide skeer med, hvis man optræder som tyv. Til gengæld er det hændt, at han ganske frivilligt har hjulpet en fattig mand, som kom til hans hule. Han har stukket et eller andet tilsyneladende aldeles værdiløst i den trængendes hånd, men det har altid vist sig, at der var en ganske særlig velsignelse ved det, så den fattige djævel tilsidst blev en holden mand.

Vi kan ikke forlade Rødstenen uden at omtale et af landets klassiske sagn:

En dag var kong Valdemar Atterdag ved at stige til hest. Han havde fået den ene fod i stigbøjlen, og således blev han stående en tid i dybe tanker. I det samme blev en forbryder trukket forbi på vej hen til skafottet. Han benyttede lejligheden til at anråbe kongen om nåde, og Valdemar, som blev afbrudt i sine grublerier, udbrød: »Vel, min ven, kan du inden år og dag sige mig, hvad jeg just stod og tænkte på, samt om tanken går i opfyldelse, så vil jeg benåde dig!«

Fangen blev givet fri, og han drog straks afsted for at finde ud af, hvad kongen vel havde tænkt. Han rejste land og rige rundt og spurgte alle de præster og kloge folk, han kunne opdrive, men ingen af dem havde noget svar til ham.

Tilsidst var han således nået helt over til Vesterhavet, hvor han en aftenstund satte sig på Borbjerg - en stejl skrænt - og kiggede bedrøvet ud over landskabet. Tiden var snart udløbet, og han havde ingen anelse om, hvad kong Valdemar tænkte på.

Da blev han opmærksom på en gråskægget mand i en sort kappe, som stod og iagttog ham. Det var ingen ringere end bjergmanden i Borbjerg, og han spurgte nu fangen, hvorfor han sad i så dybe tanker?

Fangen forklarede ham sin situation og spurgte, om han måske

vidste, hvad det kunne være, kongen havde tænkt på?

- »Det véd jeg ikke«, sagde bjergmanden og rystede på hovedet, »men prøv at gå til min oldefar, som bor i Daugbjerg Dås, han er en meget klog gammel rad, og det skulle ikke undre mig, om han kunne hjælpe dig!«

Efter nogen tids vandring nåede fangen Daugbjerg Dås. Han bankede mod højen med sin vandringstav, og lidt efter kom bjergmanden ud. Han humpede afsted og så meget affældig ud. Det lange hvide skæg nåede ham til bæltestedet.

- »Hvad vil du mig?« spurgte han fangen, og denne forelagde sit spørgsmål samt fortalte, at det var bjergmanden fra Borbjerg, der havde vist ham derhen.

Den gamle stod en tid og grublede, så erkendte han, at det spørgsmål var for strengt til, at han kunne finde en besvarelse. Han anbefalede i stedet fangen at rejse videre til Fur og gå hen til Rødstenen. - »Der bor min tipoldefar, hvis han da ellers er levende endnu«, sagde bjergmanden, »men det er efterhånden lang tid siden, jeg har hørt noget til ham. Hvis ikke han kender kongens tanke, kan jeg garantere dig, at så er der overhovedet ingen på denne jord, som kender den!«

Atter måtte fangen på farten, og det var uden større forhåbning, han en aftenstund bankede på rødstenen med sin stav.

Der gik en rum tid. Så hørte han, at nogen slæbte sig afsted derinde, og omsider dukkede bjergmanden frem ved hulens indgang. Han var bare skind, ben og rynker samt et umådeligt langt hvidt skæg, der nåede lige til jorden. Fangen undskyldte så godt han kunne, sin påtrængenhed, og bjergmanden smilede venligt til ham. Han forelagde nu påny sit spørgsmål, og denne gang nikkede bjergmanden. - Jovist, det kunne han da så udmærket give svar på, men han ville ikke gøre det, før fangen havde fortalt ham tre sandheder.

Han tænkte sig om, så sagde han: »Langt har jeg rejst, og vidt har jeg vandret, men aldrig har jeg set et hus så solidt som dit!«

Til denne dybsindighed kunne bjergmanden kun nikke, for hans hule var mejslet ind i rødstensklippen. Den næste sandhed, som fangen fandt på at servere, var den, at nok havde han rejst langt og vandret vidt, men aldrig havde han set så meget guld og sølv på ét sted, som det bjergmanden ejede.

Også det var ubestrideligt, og han endte med at sige, at han på

sine lange rejser og vide fodture aldrig havde set et skæg så langt som bjergmandens. Ligeledes hér måtte den gamle give ham ret, og han sagde så: - »Da vil jeg åbenbare for dig, hvad kongens tanke var: Han tænkte på, om han kunne få Danmark, Norge og Sverige smedet sammen til et. Det skal vel ske, men først hans datter skal gøre det!«

Med den besked vendte fangen tilbage, og just på dagen nåede han frem til kongsgården, hvor han fik foretræde for kong Valdemar. Da denne hørte om sin tanke, nikkede han, for det var ganske rigtigt, hvad han havde grublet over. Fangen fik som lovet sin frihed og dertil rige gaver af kongen.

Gammel Hammelse 27. (D3 på kt.)

Ulve og kvægsyge.

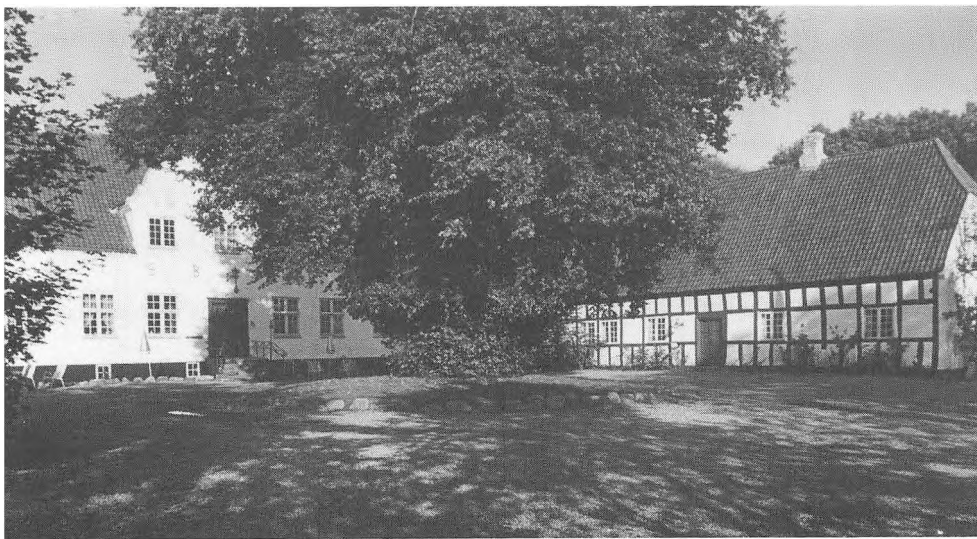
I svundne tider gik Vildmosen helt op til Gammel Hammelse, og der var en mængde ulve i den, som toldede bravt af gårdens får og lam. Tilslut blev rovdyrene så frække, at de også angreb køerne, og derfor ansatte herskabet en dygtig skytte, som skulle bortskyde ulvebestanden. Han fik da også bugt med uhyrerne, men havde så travlt dermed, at han aldrig nåede at gøre noget ved sit hus. Det endte med, at græsset groede højt på taget, og derfor blev det kaldt Grønborg. Ejendommen blev siden skilt fra Hammelse og er i dag en betydelig gård.

Under kvægsygen gik det hårdt ud over Vendsyssel, og på Hammelse havde de til slut kun een ko tilbage, den gik løs på marken, og fattigfolk havde lov til frit at malke den, så de dog kunne få en smule til føden. Kroppene af de mange døde dyr blev kastet i den nu udtørrede Ingstrup sø, hvor der senere ved gravninger er fundet vældige mængder kreaturknogler.

Et herskab på Hammelse var så fornemme på det, at de ikke kunne age i samme vogn; når de skulle fra gården skete det i hver sin kasse, og efter deres død er de vedblevet med denne køren.

Gammel Hammelse vest for Brønderslev er kendt i 1336. I 1540-erne opførtes en øst- og en sydfløj i grundmur og en nordfløj i bindingsværk. I 1794 ombyggedes nordfløjen i grundmur, og i

1925 nedreves sydfløjen. Tilbage af det gamle anlæg står således kun østfløjen.

Gammel Vraa

Gammel Vraa 28. (D3 på kortet)

Ville sy videre som død.

For mange mange år tilbage lå der, hvor Gammel Vraa nu står, en ussel hytte, i den boede en kone, der altid omtalte stedet som sin »vrå« - hvoraf navnet. Hun skal have spået, at hytten engang ville blive til en stolt herregård, men at denne igen skulle skrumpe til hytte, hvad jo også er gået i opfyldelse.

Søofficeren, stiftamtmand i Ålborg, Jørgen Bille, (d. 1736) har aldrig ejet Gammel Vraa, men hans datter, Christine Birgitte Bille, (d. 1767) arvede den efter sin faster, Elisabeth Rodsteen. Jørgen Bille synes dog at have boet på gården i sine sidste år, og da han døde, oprettede datteren et kapel for ham i Ajstrup Kirke.

Jørgen Bille slog sig imidlertid ikke så let til ro; hver nat kom han kørende til Gammel Vraa i en karet med hovedløse heste for,

og der blev en yderst generende rumsteren i hele huset. På forskellig måde søgte man at få salig stiftamtmanden til at holde sig borte, men alt syntes forgæves. Man mente, at det muligvis var den røde fløjlsfrakke, som havde været ham såre kær, han gik efter, og lagde den derfor op på kisten. - Næste morgen hang den på ladens gavl.

Da kom én i tanke om, at Bille i sin pure ungdom havde lært skrædderhåndværket, og at han måske efter sin død følte trang til at genopfriske denne færdighed. Frakken blev atter lagt op i kappellet medsamnt nål og tråd, og siden mærkede man intet til Jørgen Bille på Gammel Vraa.

Det påstås, at der aldrig kan stå nogen lænkehund ved den østre side af broen over voldgraven; dyret sygner hen, og hvis den ikke flyttes, dør den snart. På den vestre side er der aldrig noget galt.

En anonym grå dame har undertiden vist sig. Sidst man så hende, var under besættelsen, hvor hun flere gange skal være dukket op og have skræmt repræsentanter for værnemagten, der var indkvarteret på herregården.

Gammel Vraa mellem Brønderslev og Nørre Sundby kendes fra ca. 1600. I 1630-erne opføres en toetages hovedbygning med tårn. Den øverste etage samt tårnet fjernes i 1779, og to sidefløje i bindingsværk føjes til.

Gjøltrup 29. (C3 på kortet)

Orm og hane.

I Nørrebjerg i Gjøltrup i Vester Hanherred bor der både en lindorm og en sort hane. Det vil tage lindormen 300 år at gnave sig ud af bjerget, men da ingen ved, hvornår den er begyndt på gnaveriet, er det ejheller godt at sige, hvornår vi kan vente at se den kravle ud. Sikkert er det imidlertid, at den dag det sker, er verdens ende nær.

Hans varsler ligeledes verdens undergang, når den en dag under lydelig galen spankulerer ud af bjerget.

Det er ganske interessant, at man her har fået sat disse to utysker sammen. Den sorte hane er nemlig ingen anden end døds-

gudinden Hels sodfarvede kok, der med sin galen indvarsler den sidste store kamp, ragnarok. Den får da svar af asernes hane, Gyl-denkamp og jætternes fagerrøde hane, Fjalar.

Lindormen, ligæderen, er det almindelige sindbillede på død og forkrænkelighed og sagtens et afkom af midgårdsormen, der skal medvirke til at lægge jorden øde.

Glomstrup 30. (B4 på kortet)

I en høj ved Glomstrup, der kaldes Glums Høj, skal den, der grundlagde gården, ligge begravet.

På gården vandrer en hvid dame omkring i de mange værelser hver nat.

Glomstrup på Mors kendes i 1376. Man ved dog ikke meget om dens bygninger, før den nuværende hovedbygning rejses i 1797.

Gaardbogaard 31. (E2 på kortet)

Borgen der sank.

Det nuværende Gaardbogaard er først bygget i 1893, men i mid-delalderen lå der, hvor den siden tørlagte Gaardbo Sø findes, en borg som ejedes af en ugudelig ridder.

Engang var der fest på borgen, og midt under gildeshalløjet fandt man på at klæde en gammel so i nattøj og lægge den i en himmelseng med forhæng; derefter gik der bud til den stedlige præst om at komme og berette en døende.

Da præsten viste sig, satte alle gildesbrødrene et traurigt ansigt op. Ridderens kone lå på det sidste, forklarede de, og præsten, som bag sengens forhæng anede en skikkelse, istemte med bønner og salmesang. Hver gang grisen gryntede, overdøvede de andre den med højlydte klageråb.

Først da præsten ville give den »syge« hostien i munden, så han, hvilket skammeligt bedrag, han havde været udsat for; og medens

de lystige herrer lo, så tårene trillede ned i skægget, og henrykt slog sig på vomme og lår, flygtede den kirkens mand forbitret ud af borgen.

I samme øjeblik, han havde passeret vindebroen, vendte han sig og nedkaldte forbandelse over stedet medsammt den ugudelige forsamling. Resultatet var, at borgen sank, og vandet fossede frem på stedet, hvor den havde stået. I skyndingen for at slippe ud, havde præsten glemt sin bibel derinde, men lidt efter kom en stol, hvorpå den lå, flydende ind til søens bred.

Parallele sagn kendes fra mange egne af landet, og den forklædte so er ikke alene en ret harmløs spas møntet på præsten. Svinet var frugtbarhedsgudinden Frejs hellige dyr, og i sagnet er det hedenskabet, der håner kristendommen, men må betale så dyrt derfor. Man aner gennem ordene, hvorledes den katolske kirke spiller med musklerne overfor hedninge, der er træge til omvendelse, og sagnet er muligvis en slags propaganda sat i cirkulation af kirken selv.

Gaardbogaard, Danmarks nordligste herregård, nævnes i 1335. I 1600-erne opløstes hovedgården, men retableredes siden. Den nuværende nyrenæssance hovedbygning er fra 1893.

Hammer og Sulsted kirker

32a. 32b. (E3 på kortet)

Én kirke blev til to.

Om det nu var i Hammer, i Sulsted eller måske et helt tredje sted i nærheden, man ville have bygget en kirke, er vist forlængst gået af minde, men sikkert er det, at dér hvor man byggede, rev de underjordiske hver nat det ned, som kristenfolk rejste om dagen.

Da man nok indså, at på den måde kom man ikke videre, endte det med, at man fulgte det gamle gode råd om at binde to stude sammen ved et åg, og en aften ved solnedgang jage dem ud og lade dem gå, hvorhen de ville. Stedet, hvor de næste morgen inden solopgang blev fundet, var egnet til at bygge kirke på.

Hammer kirke

Sulsted kirke

Man måtte vandre langt den morgen, for studene havde taget sig en vældig tur, og det værste var næsten, at åget var slidt itu, så de lå hver sit sted. Den ene af studene havde valgt at anbringe sig lidt nordøst for helligvældet Sct. Helene kilde i udkanten af Hammer bakker. Den anden var søgt længere mod sydvest.

Folkene tog dette som et tegn på, at de burde rejse to kirker, og det gjorde de. Sulsted og Hammer kirker ligger begge meget ensomt og fjernt fra de menigheder, som søger dem, til gengæld ligger de meget tæt på hinanden.

Det er ikke utænkeligt, at Hammer kirke oprindeligt har været en lille valfartskirke for Sct. Helene kilde, som i gammel tid omkring Sct. Hans søgtes af mange mennesker. Begge kirkerne er opført i romansk tid. Den lille Hammer kirke har i sengotisk tid fået forlænget skibet mod vest og fået tårn. Våbenhuset er fra forrige århundrede. Den store Sulsted kirke med de smukke kalkmalerier fik tårn i sengotisk tid. Resten er romansk.

Hammer Bakker 33. (E3 på kortet)

Krig og røvere i Hammer Bakker.

En halv snes kilometer nordøst for Nørre Sundby ligger de storslåede Hammer Bakker. Engang skal der have været slemme røvere i dem, og de havde deres tilholdssted i en kule i Ravndalen.

En mand, der var på vej hjem fra Nørre Sundby, hvor han netop havde solgt sin hest for en god slump penge, overfaldt de, og ikke nok med, at de tog pengene, nej, de klædte ham tillige af til skindet og jog ham afsted splitterløst.

Den stakkels mand gik ned til Bi-lidt Kro, hvor han blev vel modtaget. Man sørgede for, at han fik nogle klæder på kroppen og gav ham lidt at styrke sig på.

Det var ikke første gang, der kom udplyndrede folk til kroen, og man sad netop og talte om, hvor rart det ville være at blive dete røver-uvæsen kvit, da skytten fra Vraa kom ridende med sine hunde. Man standsede ham og satte ham ind i situationen, og han mente, at der med det samme burde gøres noget alvorligt ved sagen. Sammen med kromanden og nogle bønder og karle fra gårde- ne omkring kroen, drog man tilbage til stedet, hvor overfaldet

havde fundet sted. Der måtte den udplyndrede nok en gang af med tøjet, så skyttens hunde kunne snuse til ham. Straks efter begyndte de at vejre i en bestemt retning, og da man red efter dem, kom man til Ravndal.

Røverkulen blev omringet, og røverne taget på fersk gerning, netop som de var i færd med at dele de røvede penge. Man gjorde kort proces med dem, bandt dem til hestenes haler og red dem til døde.

Den mystiske spåkone, Sybille, skal have spået, at der engang kommer til at stå et vældigt slag mod tyrkerne i Hammer Bakker. Det går så hårdt til, at alle våbenføre mænd bliver dræbt, og der tilsidst kun er 12-årige drenge og 80-årige mænd tilbage som kampreserve. De vil trods alt vinde slaget, og Danmark bliver atter frit.

Alt dette skal ske, når kvinderne klæder sig så spraglet som skader, og mændene så sort som ravne.

Hanklit 34. (B4 på kortet)

Gudinden Freja på Mors.

Hanklit

På Hanklit på nordsiden af øen Mors går der et forunderligt hunkønsvæsen omkring. Det drejer sig om den dejligste jomfru med langt gyldent hår. Hun vandrer ene, og gentagne gange har ungersvende, der kom forbi, følt sig foranlediget til at gå nærmere for at tilbyde hende lidt adspredelse i deres behagelige selskab.

Hver gang de imidlertid er kommet i nærheden af hende, er det fagre damemenneske forsvundet bag en sten eller busk, og når de går derhen for at se efter, finder de ikke hende, men en stor kælen hunkat, som spindende gnider sig op ad deres ben.

Sagnet kunne tyde på, at Hanklit engang i en grå oldtid på en eller anden måde har været tilknyttet frejakulten. Signalementet passer udmærket på hende, og katten var hendes dyr. Hun var gudinde for kærlighed og frugtbarhed, så det er ikke underligt, hvis hun har gjort indtryk på hankønsvæsenerne.

Hindsels 35. (B4 på kortet)

Engang skal herregården Hindsels brænde: Nogle fiskere, som en nat lå og fiskede på fjorden ud for gården, så at den brændte, og at det gav genskin i vandet, men da de roede til land og løb op for at hjælpe, var der intet usædvanligt at se. Det var forbrand.

Hindsels på Thyholm tilhørte i 1487 Børglum bispestol. I 1536 gik den over til Kronen. Omkring 1760 opførtes den nu stående hovedbygning.

Hirsholmene 36. (F2 på kortet)

En hund ved navn Pejter.

Der går ret meget spøgeri på de små øer Hirsholmene, som ligger i Kattegat nordøst fra Frederikshavn. Flere steder ved stranden skal der om natten, når det er stille, brænde små blåhvide flammer, og det hævdes at være liglys over strandvaskere, som sattes ned under

Hirsholmene i horisonten. Her særdes varhunden Pejter ▶

stenene og ikke nåede at komme i indviet jord. Man skal også til visse tider høre deres klag, som minder påfaldende om de store havmågers skrig.

I den lille by er det en stor sort lådden hund med gloende øjne, der skaber forstyrrelse, og dens foretrukne tilholdssted er kirken og klokkestabelen. For hundrede år siden gik der næppe én aften, uden at man stødte på Pejter, som hunden hedder, hvis man var ude, og uhyggen blev ikke mindre ved, at den ofte slog følge med et hovedløst sort føl.

I levende live var Pejter ikke hund, men memeske, nøjere betegnet degn på øen. Han må have begået en eller anden forseelse, hvori den ellers kan have bestået. Om føllelsens herkomst véd man ikke noget.

I de senere år er Pejter faldet noget til ro, og spøgelsesføllet ser man ikke længere. Dog hænder det stundom endnu, at den gamle degn finder opholdet under mulde for trivielt og tager sig en lille rundtur, men da der ikke længere bor ret mange mennesker på øen, er der heller ikke mange til at opleve spøgeriet.

Hjermitslevgaard - skueplads for grimme gerninger

Hjermitslevgaard 37. (D3 på kortet)

Den indemurede og den hængte.

En frøken på Hjermitslevgaard blev besvangret, og da faderen opdagede hendes tilstand, lod han hende indemure levende i væggen i den såkaldte fruerstue. Forhen skal der på dette sted have siddet en stor sten, hvorpå var ridset et billede, der hentydede til den triste begivenhed. Stundom ser man endnu ved nattetid jomfruen komme vandrende gennem salen med et lys i den ene hånd og en kniv i den anden. På stedet hvor hendes jordiske rester står, kradser hun så ynkeligt på væggen med kniven.

På loftet over den gamle hovedbygning skal der endnu hænge et reb, hvori en herremand har hængt sig; man har prøvet at fjerne det, men da bliver der en sælsom uro på gården, og den aftager først, når rebet atter er på plads.

Fra mælkekælderens høretes ofte forhen støj om natten, men hvem der spøjte dernede, var ingen klar over.

Også fra Hjermitlevgaard fortælles sagnet om fru, der var så rig, at hun mente, hendes herlighed aldrig ville forgå. I overmod kastede hun en dag sin guldring i voldgraven med en bemærkning om, at lige så utænkeligt det var, at hun nogensinde fik ringen igen, lige så sikkert var det, at hun altid ville bevare sin rigdom.

Men hun fik ringen tilbage. Dagen efter fangede man en gedde i graven, og da den blev sprættet op, trillede ringen ud af dens mave. Efter den tid var det som om alt held var vejet fra fru; hun mistede tilsidst alt, hvad hun ejede, og måtte gå rundt og tigge til livets ophold.

Hjermitlevgaard vest for Brønderslev kendes omkring 1400. I 1534 afbrændtes gården af skipper Clements folk, men ca. 1590 opførtes den endnu stående vestfløj, der havde et nu forsvundet tårn. I 1662 opførtes to grundmurede fløje og to i bindingsværk, den ene af bindingsværksfløjene står endnu. I 1883 tilføjedes en østfløj i grundmur.

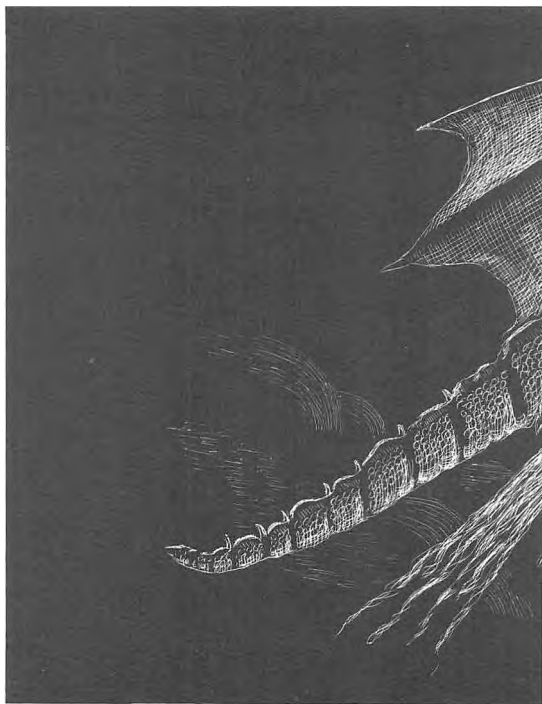
Hjørring 38a. (D2 på kortet)

Frodes ring.

Der går flere sagn om, hvordan Hjørring fik sit navn. Et af dem lyder på, at staden grundlagdes af den navnkundige Frode Fredegod. I hans tid var landet efter lang tids uro og splittelse kommet under fast styre, hvor orden og ret håndhævedes så effektivt, at man tilsidst kunne lægge sine rigdomme ud i vejkanten, uden at nogen ville drømme om at røre dem.

For at vise sin magt, lagde kong Frode en vældig guldring ud på en af højene i sin by, som deraf fik navnet Højring, der så siden blev til Hjørring. Og hvis endnu ingen har vovet at hente ringen, så ligger den der sagtens endnu.

*Klovnhøjs jysktalende
drage futter af
til Gaardbo Sø*

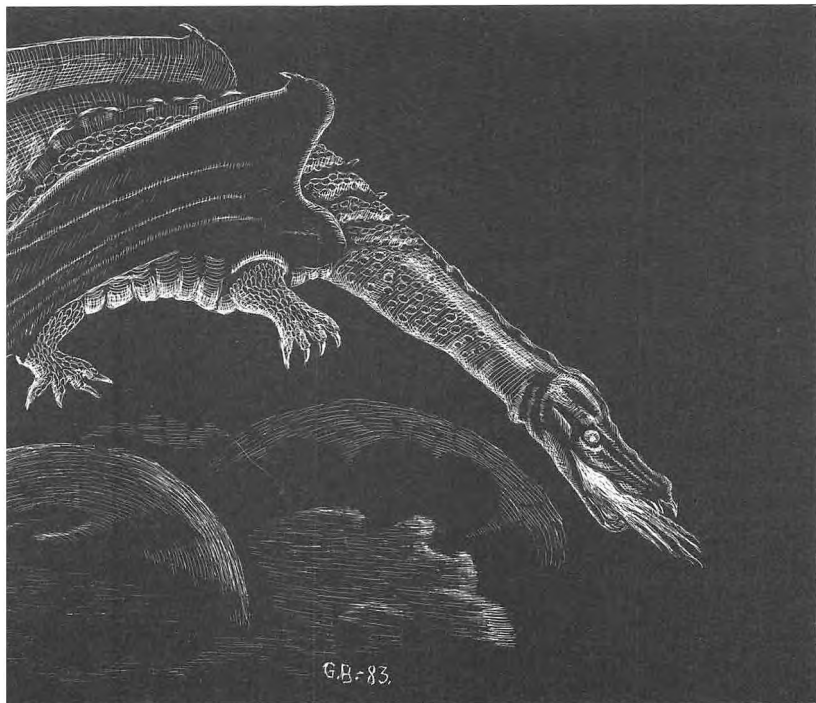

Hjørring 38b. (D2 på kortet)

Joens jæger.

Engang for mange mange år siden herskede der i Vendsyssel en konge ved navn Joen. Han havde et slot ved Hjørring, og da han var en stor nimrod, red han ofte på jagt i byens omegn. En dag havde hans hunde jaget en hare op og forfulgte den. Det arme dyr flygtede da i sin nød ind i Sct. Olai kirke, hvor der netop var gudstjeneste.

Haren reddede ikke pelsen. Hundene løb op til alteret, hvor en af dem fik fat i den og ruskede livet af den. Et øjeblik efter hørte den dybt rystede menighed hovslag på kirkegården, og ind af døren kom kong Joen højt til hest. Han red uden videre op til alteret, greb haren fra hunden og ville til at ride ud igen, da præsten harm-

dirrende stillede sig i vejen for ham og læste ham teksten.

Kongen lo bare og sagde, at han godt kunne beholde sit himmerige for sig selv, når han, kong Joen, til gengæld kunne få lov at jage til dages ende.

Og som han ønskede det, gik det ham: I mørke nætter, mest ved jævndøgn, hører man oppe i luften over Vendsyssel fjern hundeglam, hestevrinsken og råb fra jægere. Det er Joens vilde jagt.

Hjørring 38c. (D2 på kortet)

Dragen i Kløvnhøj.

Uden for Hjørring ligger der nogle høje, og en af dem hedder Kløvnhøj eller Klumhøj. I nogle sagn går den iøvrigt også under navnet Stovhøj.

I Klovnhøj boede der i gamle dage en drage, som rådede over umådelige skatte, og dem besluttede hjørringboerne, at de ville have fat i. Derfor mødte de en skønne nat op ved højen med hakker, skovle og spader. Ingen af dem mælede et ord, hostede eller lo, for den slags må man undgå, hvis man vil have held med skattegravning.

På et tegn fra anføreren stak mændene spaderne i jorden og begyndte at grave, og når de kom til en større sten, kom hakkerne i anvendelse. Man havde just fået en sådan sten lempet op, da jorden nedenunder brast, og i en ildslue skød en drage op i luften med følgende afskedssalut i det jyske mål på læben:

- »Ja, mo a et i Klownhyw blyw', så ska' i mæ åller frå Gaardbo Sø dryw!«

Hjørring-mændene fulgte tavse dens himmelflugt med øjnene og gravede så videre. Omsider nåede de til en stor kiste, i hvis hank de greb fat. De trak vældigt til, og endelig gav kisten efter. Om et øjeblik ville de have den oppe af hullet.

- »No hår wi en misæl!« Råbte en af skattegraverne begejstret, men det skulle han aldrig have gjort, for dermed brød han den lovbealede tavshed, og i det samme gav det et ryk i kisten. Den fór afsted gennem luften samme vej, som dragen var rejst, så nu ligger de sikkert begge et sted i den udtørrede Gaardbo Sø.

Det eneste, de slukørede hjørringboer havde med tilbage fra jagten, var den ene ring fra kisten, som gik af ved rykket. Den blev sat fast på døren til en af byens kirker, og fra den skal staden iøvrigt have fået sit navn. Den hed nemlig ifølge sagnet først Højring, hvilket siden blev til Hjørring.

Hvidbjerg kirke 39. (B5 på kortet)

Jens Glob den Hårde.

Ingen historiske skrifter giver os navnene på Jens Globs forældre, og om ham selv ved vi med sikkerhed kun, at han levede i 1261, hvor han må have været en yngre og handlekraftig mand. Efter alt at dømme residerede familien på Vesløsgaard, men iøvrigt ejede den med undtagelse af lidt kirkegods hele Thy.

Som ung mand var Jens Glob blevet sendt til Franken for dér at lære ridderlige idrætter og høviske lader, men i flere år havde man intet hørt til ham og troede ham død. Da faderen døde, sad hans enke derfor ene tilbage med det udstrakte gods, og det fik Jens Globbs farbror, bisp Oluf af Børglum, lyst til at eje.

Først påførte bispen sin brors enke småprocesser for at gøre hende ked af besiddelserne, da intet imidlertid hjalp, formåede han på grund af falske anklager paven til at lyse hende i band. Efter dette måtte ingen folk tjene deres brød hos hende, hvis de ikke selv ville rammes af bandet, ingen kirke måtte åbne dørene for hende, og hendes slægt og standsfæller skyede hende som en spedalsk. Kun en gammel tjenestekvinde blev hos hende, og sammen måtte de to føre hus, pløje, tilså marker og høste.

Det endte med, at bisp Oluf skaffede enken en pavelig tilsigelse på halsen, hvorefter hun havde at stille i Rom. Det var så meningen, at kirken herigennem skulle få lejlighed til at overtage hendes godser. Hun drog da også afsted sammen med sin tjenestepige og med to sorte køer spændt for en simpel kærre med de vigtigste fornødenheder.

Efter lang tids rejse nåede de til Franken, hvor de en dag kørte gennem en skov. Her mødte de en ridder og hans svende, og han standsede op og gav sig i samtale med dem. Herunder spurgte han om hvorfra de kom og om årsagen til deres rejse. Enken fortalte om sin triste skæbne og om sønnen, som hun havde mistet. Da opdagede hun pludselig, at ridderen fik tårer i øjnene, og han faldt hende om halsen med ordene: »Mor, jeg er den søn om hvis liv i tvivler!«

Sammen vendte de nu hjem til Thy, og Jens lovede, at han ville drage sin farbror, bisp Oluf, til ansvar for overgrebene og få ham straffet, så moderen kunne få fuld oprejsning.

Først stævnedes han bispen for en gejstlig domstol, men her vandt bispen naturligvis processen. I stedet prøvede han så at indklage ham for de verdslige instanser, dog også her lykkedes det bisp Oluf at klare sig fri af anklagerne ved at skyde sig ind under sin gejstlige stand.

Jens Glob måtte således indse, at på den måde kom han ingen vegne, og han besluttede i stedet at tage sig selv til rette.

Lillejuleaften sendte han bud til sin svoger, Oluf Hase i Salling, med besked om, at denne skulle møde til ottesang i Hvidbjerg kir-

ke julemorgen og have sine folk med, for da ville både Jens Glob og bispen være til stede for at gøre deres regnskab op. Hvis Oluf Hase ikke mødte frem, ville Jens Glob siden gæste ham, og da skulle han »takke ham lidet godt«.

Det var et herrens vejr, da Oluf Hase red af gårde fulgt af ti svende og to smådreng, og da de nåede Oddesund, var fjorden i et sådant oprør, at færgemanden ikke turde sætte over. Oluf Hase gav da sine svende hest og harnisk til eje, han bad dem drage hjem, og selv ville han så forsøge at svømme over med sin hest. Samtlige svende erklærede imidlertid, at de ville følge ham, og alle red derpå ud i bølgerne. De ti svende skylledes væk af strømmen og omkom kun Oluf Hase og de to drenge, som var lettere for dyrene at bære, slap over.

De nåede Hvidbjerg kirke i tide, lysene skinnede derinde, og alt syntes roligt. Da Oluf Hase trådte ind i våbenhuset, kom Jens Glob ham i møde med ordene: »Nu ser jeg vel, at du ikke har ladet svogerspydet ringle i hæftet. Var du ikke kommet, da skulle jeg vel besøgt dig dér du varst!«

Hr. Oluf svarede: »Jeg er reden dig denne rejse til vilje, og jeg har derover mistet ti svende og gode heste. Selv er jeg næppe undkommen med livet. - Men hvorledes er du og bispen kommen overens?« - »Vi er forligte«, lød svaret.

Men nu blev Oluf Hase vred, han trak sit sværd og huggede ud efter Jens Glob med en bemærkning om, at hvis han således havde slået en handel af med bispen og belastet svogerskabet så hårdt til ingen nytte, da skulle hverken han eller bisp Oluf komme levende fra kirken.

Ved at springe til side undgik Jens Glob hugget. Han åbnede døren ind til kirkerummet, pegede op mod alteret og sagde: »Således er vi forligte!«

Dér lå bispen med kløvet hoved svømmende i sit blod, og omkring ham var alle hans folk faldne. På den måde havde Jens Glob hævnnet den uret, som hans bjergsomme frænde havde påført hans mor. Deraf fik han siden tilnavnet »den hårde«.

Jens Glob blev lyst i kirkens band, men han betalte sig fri deraf med store bøder til kirken.

I kirkemuren sidder en sælsom billedkvader visende en mandsperson med fremhævede genitalier. Der fortælles om den et sagn

om en tømmersvend, der styrtede ned fra tårnet og slog sig ihjel. Figuren har dog i virkeligheden en ganske anden baggrund, det er en sheila-na-gig, som den kaldes i Skotland og Irland, hvor den slags prydelser forekommer på mangfoldige kirker - gerne over indgangsdøren. Der er både kvindelige og mandlige sheila-nagigs, og de betragtedes som afværgende for alt ondt.

Hvidbjerg kirkes apsis, kor og skib er af granitkvadre og romanske. Kapellerne mod nord og syd samt tårnet er sengotisk.

Hæstrupgaard 40. (D2 på kortet)

Bonden og herremandens skind.

Lundergaard i Hæstrup sogn var fæsteejendom under herresædet Hæstrupgaard. Bonden på Lundergaard, Jens, var fattig, derimod var herremanden rig, og han lånte ofte Jens både penge, redskaber og korn. Engang da herremanden som sædvanlig havde hjulpet Jens ud af en knibe, takkede denne ham rørt og sagde: »Vorherre lønne jer for eders velgerninger, thi jeg kan det ikke.«

Da sagde herremanden: »Det kan du dog, vil du våge over min ligkiste første nat, den bliver sat i begravelsen, da har du takket mig rigeligt, og jeg vil gøre dig til en rig mand.« Det gik bonden ind på, og herremanden gav ham fæstegården til eje samt dertil en passende besætning og en god slump penge til at starte på.

Kort efter døde herremanden, og Jens, som huskede sit løfte, bad præsten om lov til den første nat at sidde i kirken ved herremandens kiste. Præsten blev noget bestyrtet over Jenses begæring og betroede ham, at han svævede i den dødeligste fare, men mente dog, at der kunne findes på råd for hans frelse.

Om aftenen fulgte præsten Jens hen i kirken, hvor kisten stod omgivet af brændende vokslys. Han anbragte bonden på en stol lidt fra kisten og tegnede en cirkel om ham, derefter gav han Jens en bog og stak ham en krogkæp i hånden.

Jens fik instrukser om, at han ikke under nogen omstændigheder måtte rejse sig og gå udenfor cirklen: »Der vil nok i nattens løb komme nogen, som ligner mig, og prøve på at lokke dig ud«, sagde præsten, «men du må først gå med, når vedkommende kan træde over cirklen og tage fat i dig, thi så er det virkelig mig - alle

andre må blive udenfor. Derimod må du nok rage til dig, hvad du formår med krogkæppen.«

Derefter gik præsten, og Jens blev alene tilbage. Han sad og læste i bogen, da døren til kirken pludselig fløj op, og en høj, sort mand kom ind.

- »Hvad sidder du hér efter?« spurgte han Jens.

- »Jeg skal passe på min døde husbond«.

- »Ja, det er godt, men se nu til, at du piller af i en fart og giver mig bogen, du sidder med«.

Jens ville imidlertid ikke rejse sig, og hvor meget den sorte end truede, foretog han sig intet; da fanden, for ham var det, ikke kunne overskride cirklen, måtte han tilsidst fortrække med uforrettet sag.

Nu blev det et herrens vejr udenfor: regnen piskede mod ruderne, det lynede og tordnede, og vinden fløjtede om hushjørnerne. Jens var ikke glad ved situationen, han ventede, at det snart ville være ude med ham, men så stilnede uvejret brat af, og det så ud, somom det var ved at dages.

Døren til kirken åbnedes, og præsten trådte ind, Jens, som mente, at hans nattevågen nu var ovre, gav et lettelsens suk. Præsten gik hen til cirklen, talte venligt til ham og bad ham nu tænke lidt på sig selv og gå hjem og sove, men mærkeligt nok, magtede han så lidt som den sorte mand at overskride cirklen, og derfor blev Jens siddende. Så begyndte præsten også at skælde ud og true, men da Jens ikke rokkede sig af stedet, måtte han omsider gå.

Nu hengik et par rolige timer, og Jens var ved at blunde hen, da han hørte støj og så tre mænd komme op ad kirkegulvet. De prøvede, om de kunne kyse Jens bort, men da det heller ikke denne gang lykkedes, koncentrerede de i stedet opmærksomheden om herremandens kiste; de brækkede låget op og begyndte at flå liget, og tilsidst hang skindet kun fast i en lille snip, da var de så uheldige at tabe det, og Jens var kvik nok til at rage ud efter det med sin krogkæp og trække det indenfor cirklen. De tre lavede et rædsomt hus for at få skindet igen, men i det samme galede morgenhanen i præstegården, og de måtte ilsomt salvere sig.

Snart efter dukkede præsten atter op, han gik roligt gennem cirklen, tog fat om Jens og hjalp ham op. Han betroede den brave bonde, at herremanden åbenbart engang havde forskrevet sig til

fanden, men at han nu takket være Jenses trofasthed var frelst. Skindet skulle fanden have brugt til at lave spøgerier med, hvad der altså nu ikke blev noget af.

På Hæstrupgaard var der et kammer ved siden af køkkenet, og her havde pigerne til huse. Om natten kunne det hænde, at døren blev åbnet, og en skinnende hvid dame i en underlig gammeldags dragt viste sig. Også i folkestuen viste damen sig, hun kom gående og tog plads ved bordenden. Man mente, at det var en jomfru, der engang havde taget livet af sit nyfødte barn, som gik der.

Hæstrupgaard ligger syd for Hjørring. Den kendes i 1424, og i 1662 har den tre stråtekte bindingsværkshuse. 1748 omsættes hovedfløj og nordfløj i grundmur, og i 1894 ombygges sydfløjen.

Høgholt 41. (E2 på kortet)

De hårde herremænd.

Det var ikke fordi der sagdes mange gode ord om Niels Jespersen til Høgholdt (d. 1774). Han var en rigtig bondeplager, og hans yndlingsvåben var en vældig knortekæp, som han brugte imod både kvinder og mænd. Engang mishandlede han en stor knøs ved at tildele ham 15 slag med sin stok, og selvom flere bønder - deriblandt drengens far - var vidne til, hvad der skete, turde ingen af dem lægge sig imellem.

Men drengen svor hævn, og da han nogle år senere - som voksen karl - skulle køre et læs korn ind i laden, viste lejligheden sig. Han fik klemt herremanden inde mellem kornlæset og væggen og lod somom han ikke hørte tyrannens råb og skrig. Endelig kom Jespersen fri af klemmen, fordi en dør bag ham gav efter. Han havde da mistet det ene øje. Det fortælles, at han herefter var mere human overfor sine folk.

I det hele taget synes det somom flere af Høgholts ejere har været folk af den hårde skole: Ifølge sagnet blev en af dem myrdet, fordi han var eksempelløs brutal overfor bønderne. Det var Jens Birket på gården Birket, som fik til opgave at tage livet af herremanden, og han gjorde det ved en nat at lægge sig i baghold ved et

markled, som han vidste, den forhadte jorddrot ville passere. Da kareten rullede forbi, skød Birket ind gennem vinduet og dræbte herremanden på stedet.

Men Birket var ej heller af de gode børn. For at lede mistanken bort fra sin person, bestak han en karl til at flygte til Ålborg; her blev han dog snart efter genkendt af kusken fra Høgholt, anholdt og sendt tilbage.

Karlen sattes ned i tyvehullet under Høgholt, men en nat lykkedes det Birket at snige sig ind til ham, han gav staklen et reb og skræmte ham til at hænge sig, hvorpå den sag for så vidt var ude af verden. Det spøjte dog altid siden sådan i fangekælderens, at ingen kunne udholde at være der, hvorfor den gik af brug.

En ladefoged, Mads, skød sig af en eller anden grund, og som selvmorder blev han båret over det sydvestre hjørne af kirkegårds-gærdet ved Hørnsted Kirke. Siden var det ikke muligt at få dette hjørne til at stå, stenene i gærdet vedblev at skride ud, og folk sagde, at det var Mads, som stødte dem ned, når han kom ridende fra Høgholt og satte over med sin hest.

Når sagnet gør fru Ingeborg Skeel til ejer også af Høgholt, stemmer dette ikke med de faktiske forhold. Fru Ingeborg har aldrig ejet Høgholt, ergo kan det ikke være hende, som kommer kørende ind i gården ved midnatstid i en karete med fire sorte for; snarere er det Karen Banner (d. 1611), der en årrække sad som enke på Høgholt, hvis bønder hun styrede med fast hånd.

På Høgholt var der en skytte, som hed Knud, han havde friskud og behøvede blot at affyre sin bøsse ret op i luften, så kom fuglene dejsende ned af sig selv. Da han døde, kom han til at gå igen, men det var man forberedt på, og derfor sørgede man for, at hans lig blev bragt til en kirke, der lå på den anden side af en å. Genfærd kan ikke gå over vand, og nu må Knud nøjes med hver nat at vandre ned til åens bred, hvor han står og truer af gården.

Også i staldene har der været megen uro og tumlen. Fanden skal selv engang have vist sig derinde i skikkelse af en stor, kulsort tyr med lange horn og gloende øjne.

I begyndelsen af dette århundrede skiftede Høgholt ustandselig ejere, og en af dem gjorde sig bekendt ved at holde et gilde, som

Høgholt ▷

egnen aldrig havde oplevet magen til. Han inviterede alle, der havde lyst til at komme, med, og der var indkøbt vine og spirituosa ad libitum. Der var den bedste mad, kort sagt: Intet manglede. Ganske kort tid efter forlod godsejeren stedet uden at sige noget om, hvor han rejste hen. Han ejede ikke kongens mønt, og de, der havde solgt Høgholt til ham mistede en masse penge. Det samme gjorde de handlende, for de havde leveret alt til gildet på kredit.

Høgholt syd for Sindal kendes fra 1300tallet, hvor den var en bondegård. Først i 1554 oprettedes hovedgården, og samtidig opførtes en tofløjet bindingsværks hovedbygning i to stokværk. Den fik nogenlunde samtidig et rundt trappetårn. I 1662 tilføjedes to bindingsværkshuse i et stokværk. I 1886 ombyggedes hovedbygningen, og i 1889 forhøjedes tårnet.

Højriis 42. (B4 på kortet)

De indemurede.

En efterårsnat i 1816 blæste en forrygende storm over Nørrejylland; skibe blev drevet på grund, træer væltede og tagene fløj af stråtækte huse. Den ældgamle hovedbygning på Højriis på Mors havde kendt bedre dage, den var noget brøstfældig, og pludselig gav en vinduespille i sydgavlen efter for stormens pres og styrtede ned.

Næste morgen, da man ville undersøge skadens omfang, fandtes til alles forbavselse et hidtil ukendt rum blotlagt; det var godt to en halv meter højt og vel 75 centimeter bredt. På de tre sider var det beklædt med egeplanker, og halvhundrede centimeter fra bunden var det afskilt, så det deltes i to. I det øverste rum fandtes rester af menneskeknogler, som smuldrede ved berøring. Det nederste mindre rum var tomt.

Dette er de faktiske forhold.

Der fortælles mange sagn om indemurede på Højriis. I nogle

*Farveplanche I: Bratskov. ▶
Se nærmere omtale side 24-25*

versioner gøres det fundne rum flisebeklædt, og der findes ikke eet men to skeletter deri - et kvindeligt og et mandligt.

Om årsagen til skeletdelenes tilstedeværelse i herregårdens mur berettes, at en af de gamle ejere havde været i leding, og da han kom hjem, opdagede han at fruén havde været ham utro. Ridderen gjorde kort proces, han indemurede hende levende, og nogle mener, at hun fik galanen til selskab i muren. Indtil skeletfundet blev gjort, skal det have spøgt slemt i salen og det værelse, der lå indenfor muren, hvor fruén stod.

Den nuværende hovedbygning på Højriis rejstes i årene fra 1859-76, og dér spøger det ikke.

Sagnet taler også om den Herman eller måske snarere hærmand, der engang i den grå middelalder byggede det gamle Højriis. Han havde fortørnet kongen ved at prale med sin herregård, og derfor blev han nødt til at skjule sig. Somme siger, at gemmestedet var på selve Højriis, andre, at det var at finde i den betydelige bakke - »Hermansbjerget« - syd om gården. Nok er det; han indrettede sig et ganske lille kammer, og i det døde han. Måske var det endda det, man fandt på Højriis.

Hvert syvende år, julenat, vender Herman tilbage til Højriis; han kommer kørende i en karet med fire heste for, vender i borggården og ager atter bort.

I haven går en hvidklædt dame med et sort bånd om hoved og håndled; hun skal have aflivet sit barn, og en nat hørte en karl hende jamre: »Gud nåde mig, Gud nåde mig!«

Højriis på Mors går tilbage til 1390-erne. I 1500-årene opførtes et grundmuret hus med et rundt tårn, og siden tilføjedes 3 bindingsværkslænger. I 1859-76 erstattedes hele det gamle anlæg af et i nyrenæssance og med tårn.

◀ *Farveplanche II: Hvidbjerg kirke.*
Se nærmere omtale side 72-75

Det forstenede brudetog ved Højstrup

Højstrup 43. (C3 på kortet)

Det forstenede brudetog.

Ved Højstrup på Hannæs står der en hel del oprejste sten. Derom vil nogle vide, at det er en stensætning fra oldtiden, hvorimod andre hævder, at det drejer sig om et brudetog. En eller anden havde noget imod, at et ungt par giftede sig, og vedkommende gik til en troldkvinde, som mod en god betaling lovede at klare paragrafferne, så der intet bryllup blev. Da derfor brudetoget var på vej til Vesløs kirke, koglede hun over det, så både brud, gom og alle de øvrige sprang i sten.

Hørbylund 44. (E2 på kortet)

På Hørbylunds loft spøjte det så græsseligt om natten, der blev trukket rundt med skæppemål og kylet med strygetræer, og pigerne, som havde deres værelse nedenunder, turde efterhånden ikke ligge der mere.

På gårdspladsen kunne man møde en spæd kalv, men den var

ikke af kød og blod, og da en hjorddreng engang sagde til den:
»Du er sgi den lede satan selv«, forsvandt kalven med ét for hans øjne.

Hørbylund nordvest for Sæby som kendes i 1319, havde i 1662 en gravkranset trefløjet bindingsværks borggård. Den måtte i 1876-93 vige for den nuværende hovedbygning.

Hørdum 45. (B4 på kortet)

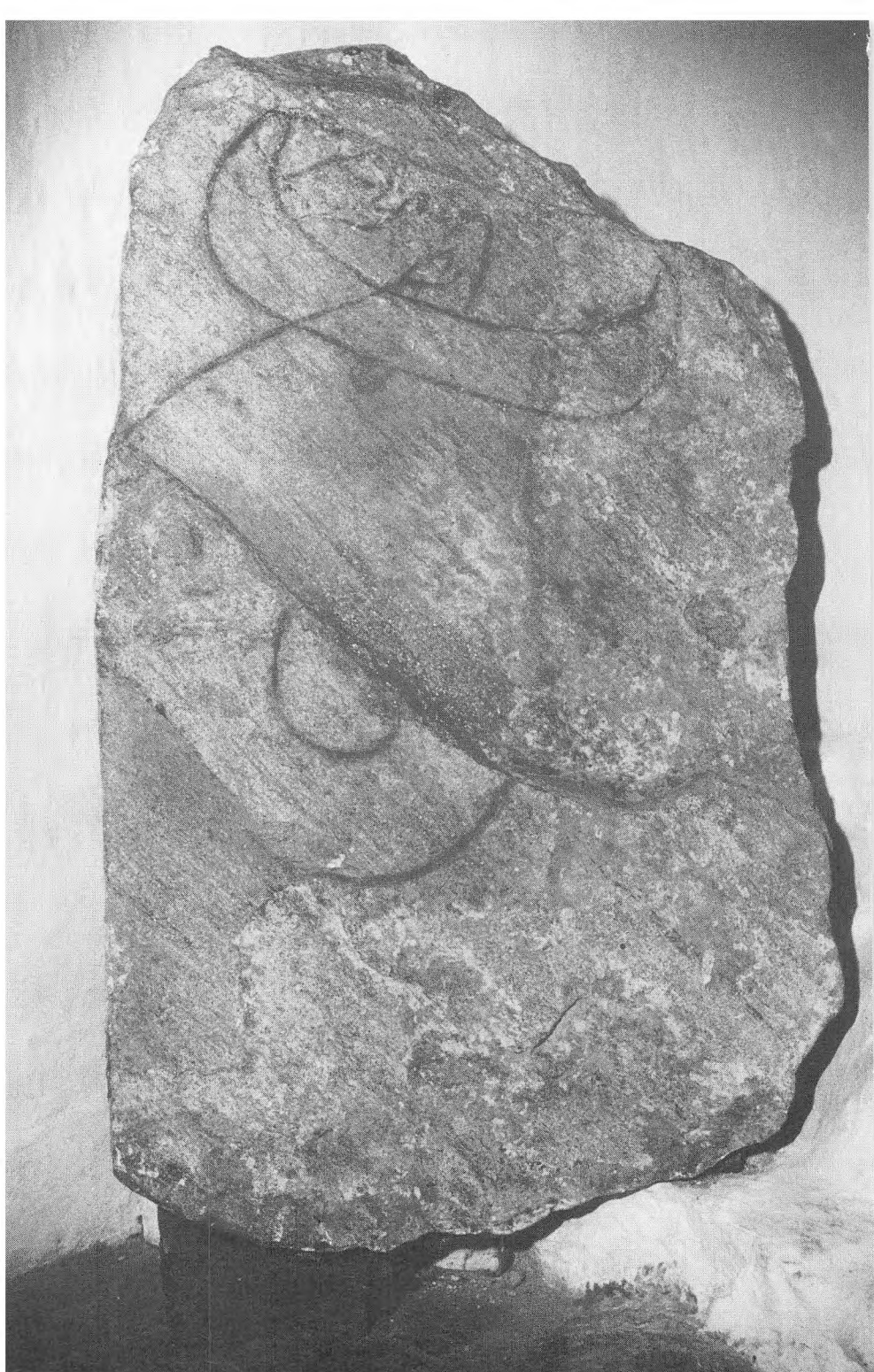
Thors fisketur ved Hørdum.

Om man ellers kender nordjyderne ret, er ingen af dem i tvivl om, at helteguden Thor var af nørrejysk oprindelse. Nærmere betegnet skal han have været thybo. Sammen med jætten Hymer var han en dag taget på fisketur - om det nu har været på Limfjorden eller på Vesterhavet.

Ordentlig madding måtte man selvsagt have med, og derfor huggede Thor hovedet af Hymers bedste okse. Både hovedet og kroppen slængte han op i båden, og så roede de ellers ud med deres medestænger. Det var Thor, der sad ved årerne, og han lagde så mange kræfter i, at de bøjede, og båden havde skum for boven. Hymer sad ned i agterstavnen og klamrede sig fast, medens han rystede i bukserne - eller brogene, som det dengang hed - af skræk for at de skulle komme ud på det helt dybe vand, hvor Midgårdsormen holdt til.

Da Thor omsider syntes, at man måtte være over en god fiskeplads, holdt han op med at ro, satte oksehovedet på krogen og smed fiskelinen ud. Der gik nogen tid, så var der bid, og det var ellers en krabat, der kunne tage ved. Den trak line ud i én uendelighed, ligemeget hvor godt guden holdt igen. Tilsidst viklede Thor linen om hånden og stemte imod af alle kræfter. Resultatet var, at hans fødder gik gennem bådens bund, så han stod på havbunden. Så begyndte han at trække ind, og langsomt måtte fangsten følge med. Det viste sig naturligvis at være ingen ringere end Midgårdsormen, som omslynger hele jorden med sin krop.

Til sidst havde Thor krapylet helt inde ved båden, og de to stirrede hadefuldt på hinanden. Thor rodede i båden med den frie

hånd for at finde sin hammer, men Hymer, den kujon, turde ikke lade asen slå lindormen ihjel. Om han nu frygtede, at bæstets blod skulle forgifte havet, så han selv og alt andet i og på det omkom, eller om han var bange for at det i sin døds kamp skulle lægge verden øde, er ikke godt at sige, nok er det: Med sin økse kappede han fiskelinen, så Midgårdsormen sank tilbage i bølgerne.

Thor blev meget vred, og vrede ord talte han. Men ikke nok med det: Han lempede Hymer udenbords, så denne måtte svømme i land, medens Thor blev i båden og gik ind. Midgårdsormen ligger altså stadig i havet - sikkert med hovedet et sted uden for Thy, og når ragnarok, som er verdens ende, kommer, skal vi nok høre fra den.

I 1955 fik Hørdum kirke nyt tårn, og da man gravede ud til det, fandt man en billedsten. På den er Thors og Hymers fisketur indridset så livfuldt, at man næsten tør tro, at værket skyldes et øjenvidne. Båden har nærmest kanoform, i den sidder Thor og Hymer. Gudens fødder stikker ud gennem bådens bund, og på hans fiskeline sidder Midgårdsormen. Hymer har netop hævet sin økse til det hug, der skal kappe linen. Stenen er utvivlsomt fra før-kristen tid.

Alt ialt har der åbenbart været rigeligt med orme i overstørrelse omkring Hørdum i Thy: Engang kom således et lille kræ af en orm krybende og lagde sig ved kirken. Folk syntes, at det var en meget festlig lille fyr, og havde ofte en godbid med til den, når de gik til gudstjeneste. Imidlertid voksede ormen hurtigt, og det endte med, at den blev så stor, så den kunne nå syv gange rundt om kirken. Samtidig fik den nogle kedelige kostvaner, den forlangte nemlig at få unge jomfruer serveret, hvis den da ikke i sin vrede skulle lægge egnen øde.

I det lange løb kunne den slags naturligvis ikke gå, og det endte med, at der overhovedet ikke kom folk i kirken. Man anskaffede sig da efter en klog mands råd en tyrekalv, den blev sat ind i et jernbur på herregården Irup, og her opfodredes den i samfulde syv år med ene sødmælk, som egnens bønder kom med. Den drak alt, hvad man kunne skaffe og blev til slut en sådan krabat, at

◀ *Billedstenen i Hørdum kirke med skildringen af Thors fiskedræt*

man måtte undre sig over, at buret i det hele taget kunne holde til den.

Da tyren var syv år, blev buret med den lempet op på en stor vogn, og nogle heste trak den ud i nærheden af kirken, hvor buret blev åbnet. Vildt brølende gik tyren løs på lindormen, som lå vundet op om kirken og hvislede faretruende.

Det kom til en rasende kamp, og den varede flere timer. Tyren skovlede jorden op med sine kløve, og lindormen fejede hele træer om, når den slog med sin skællede hale. Dertil spyede den edder og forgift, så der udbredtes en kvælende stank over hele området. Omsider blev den dog træt, og det lykkedes tyren at spidde den på sine spidse horn. Lindormen var overvundet.

Folk havde nok spekuleret noget over, hvordan de vel skulle klare den vilde tyr bagefter, men de kunne have sparet sig bekymringerne, for den var så medtaget af lindormens gift, at den kort efter døde.

Den engang så truede Hørdum kirke ligger på sin kirkegård bag ældgamle kampestensdiger. Den har romansk apsis, kor og skib og sengotisk våbenhus. Det nuværende tårn stammer som nævnt fra 1955, og det erstatter et middelalderligt tårn, der på grund af brøstfældighed måtte rives ned i 1817. Måske havde lindormen under kampen mod tyren dasket så hårdt til det, at konstruktionen havde fået sig et knæk.

Ingstrup kirke 46. (D3 på kortet)

Tandlægen i kirkemuren.

På Ingstrup kirke i Vendsyssel blev hovedhjørneste­nen i mangfoldige år brugt som tandlæge af egnens befolkning. Når en havde tandpine, og ingen andre råd hjælp, gik vedkommende en aften ved nymåne op til kirken med en hammer og slog en flis af stenen. Med den kradsede han i tandkødet ved den syge tand, så det blødte, og derpå ophørte tandpinen, sagde man.

Herefter gik patienten hjem, men hvis han sagde så meget som ét ord til nogen anden, før solen stod op den følgende morgen, var tandpinen der straks igen. - Hjørneste­nen bærer tydelige spor af den kuriøse anvendelse.

Irup. Her skal vældige skatte ligge gemt

Irup 47. (B4 på kortet)

Heksehare og utaknemmeligt troldepak.

Irups have skal være anlagt af munke, og endnu står der i den fire takstræer, som angiveligt er 800 år gamle, dette er nu næppe tilfældet, men en god del over 100 år er de allenfals.

I en kælder under en af udbygningerne står en kvinde indemuret. Hun fødte et barn i dølgsmål og ombragte det, men hendes forbrydelse blev opdaget. Det er hende, der går igen som Irups hvide dame.

På herregården boede engang en meget rig frue. En dag da hun var ude at køre i sin ekvipage, løb hestene løbsk, og de kørte i et væld ikke langt fra gården, hvor både hun, kusken og hestene druknede. Hun havde en skat med sig i vognen, og den ligger nok endnu på bunden af det dybe vand, som kaldes »Fruekilden«. Ny-tårsnat kan man se karetet komme skumplende i vild fart over bakkerne og forsvinde i vældet.

Et sted under avlsgården påstås det, at der er gemt en vældig skat, det er en stor kedel fyldt til randen med allehånde kostbarheder; der må 16 mand til at løfte den, men først når Irup er brændt tredje gang skal den blive fundet.

Engang havde de på Irup en dygtig skytte, som plejede at ramme alt, hvad han sigtede på; en dag bommede han imidlertid til en hare, selvom den var ganske nær ved ham, og sagen blev ikke bedre af, at han skød et par gange til.

Fra nu af gentog den samme komedie sig ustandselig. Haren gad næppe flytte sig, når skytten kom, og ligegyldigt hvor meget han skød, så rørte det den ikke. Tilslut snakkede han med husbond om sagen, og denne gav ham en arvet sølvknap, som han skulle lægge i bøssen og skyde mod haren, næste gang den krydsede hans vej.

Nu gik det haren ilde. Skytten mødte den på det sædvanlige sted, han kom knappen i bøssen, skød og traf haren i låret; den var dog ikke mere medtaget, end den kunne slæbe sig hen til et nærliggende bondehus, hvor den forsvandt ind ad hønsehullet.

Noget senere kom manden, der boede i huset, farende op til Irup og bad om at låne en befordring, så han kunne hente læge til sin kone, der lå alvorligt syg. Da doktoren kom, skar han en sølvknap ud af hendes lår. - Det er vel næsten overflødigt at bemærke, at man ikke siden så noget til den mærkelige hare.

På Irup klagede folkene en tidlang over, at maden var ganske uspiselig, og det kunne herremanden ikke forstå, thi han gav kun pigerne det bedste at lave den af. Det mærkelige var da også, at hvis nogen smagte på maden i køkkenet, var den god nok, men blot den havde stået et øjeblik på bordet i folkestuen, forvandlede den ganske.

Efterhånden var stemningen noget sløj hos folkene, men så skete der noget højst besynderligt: En dag fandt hjorddrengen en gammel hat på en høj i nærheden, hvor alle vidste, at der boede bjergfolk. Hatten tog han på, og den må have gjort ham synsk, thi da de ringede med madklokken på Irup, så han en mængde småtrolde vrimle ud af bakken og ned til gården.

Drengen fulgte efter og så da, at de sad rundt om bordet og åd af folkenes mad. Så snart de havde spist, vendte de bagen til og gjorde tallerknerne fulde påny.

Straks efter kom folkene og skulle spise, og drengen fortalte dem nu, hvad det var de hver dag fyldte i skrutten. Næste dag lånte avlskarlen den gamle hat, nu kunne han også se de underjordiske, og han tog da en skarp kniv, som han jog i bagen på den æld-

ste trolld, så fortrak de besværlige gæster, og siden fik folkene den gode mad, herremanden havde tiltænkt dem, i fred.

Engang var der på Irup en meget doven karl. Han skulle slå en eng og medbragte en fyldig madkurv, som han havde i sinde at tømme ved frokosttid. Imidlertid følte han sig lidt mat, da han nåede ud til engen, han lagde sig for at hvile sig lidt og faldt snart i dyb søvn. Først da solen stod højt på himlen, og hans mave begyndte at rumle af sult, vågnede han og satte med god appetit madden til livs. Efter denne dåd var han ganske ødelagt af træthed, hvorfor han tog sig nok et blund, og det varede såmænd til aften.

Uden at have rørt engen begav karlen sig på hjemvejen, han fandt på en mark et tomt bistade, det tog han med og fyldte det siden med kakerlakker, som han hittede i kostalden.

Så meldte han sig hos herremanden, forklarede, at han i engen havde fundet en bisværm, som han mente han burde have halvdel af. Derom kunne der imidlertid ikke være tale, herremanden forlangte alle bierne.

- »Da vil jeg ønske, at alle bierne må blive til kakerlakker, og at engen i morgen må stå uslået«, sagde karlen vredt.

- »Ja, håb du blot«, svarede herremanden, »men se til om det bliver anderledes af den grund«.

Næste morgen gik herremanden ned i haven for at tage sin nyerhvervelse i øjesyn. Det summede i kuben, men da han løftede låget af, så han til sin undren, at den var fyldt med kakerlakker i stedet for med bier. Nu blev han urolig, han sadlede sin hest op og red i en hast ud til engen - den var uslået.

Men da han kom hjem, var karlen rejst af gårde.

Irup syd for Thisted tilhørte i 1449 Børglum bispestol. I 1550-erne opførtes en hovedbygning, der omkring 1800 afløstes af en ny trefløjet hovedbygning i bindingsværk, den ombyggedes i 1840 i grundmur.

Jannerup 48. (A4 på kortet)

Den hellige kirke i Thy.

Jannerup kirke, som ligger i Thy mellem Thisted og Vesterhavet, kendes også under betegnelsen »Den hellige kirke i Thy«. I gammel tid skal den imidlertid have været så ringe, at den kaldtes »Den fattige kirke i Thy.« Den var tækket med lyng, og medens nogle vil vide, at skibet var bygget af simple sten, der var samlet på strandbredden, påstår andre, at det var af træ. Nok er det, at der af romanske bygningsdele kun resterer et kor af granitkvadre. Skibet er sengotisk og overvejende af teglsten.

Tæt vest for kirken sprang tidligere en helligkilde, den var i lighed med kirken indviet til Sct. Andreas, og måske har kirken oprindelig været et kildekapel, der blev udvidet.

Senere kom kirken i anderledes velsignede økonomiske omstændigheder, hvad det overdådigt rige inventar vidner om, men den vedblev at være kullet. Noget tårn er aldrig rejst.

Den fortrinlige altertavle er fra 1648 og skåret af en af Danmarks kendteste billedskærere, Peder Jensen Kolding. Der er ligeledes en ypperlig skrifte - og degnestol skåret i henholdsvis 1688 og -93 af Søren Pedersen Kolding. Prædikestolen fra 1640-erne med himmel fra 1675 skyldes anonyme håndværkere, dog er de lige så rige.

I korloftet ses et plafondmaleri fra 1722, det er malet af Anders Gundahl og viser »enkens skærv«. 44 andre loftsmalerier fra skibet af Bjørn Holgersen, forsvandt i 1850. De var efter sigende blevet til i 1734.

Om »enkens skærv« beretter traditionen, at Anders Gundahl var en dybt religiøs og pligtopfyldende mand. Han havde ladet et stativ, som nåede helt til loftet, bygge, og dér lå han nu på ryggen og malede. Det var et vældigt arbejde, som tog ham samfulde tre år, og i al den tid nægtede han at gå ned. Maden blev hejst op til ham, og han hejsede affaldet ned. Han sov på stilladset og tog fat så snart dagen gryede med at male.

Omsider var billedet færdigt, det sidste penselstrøg var taget, og kunstneren blev hentet ned. Hans ben var imidlertid blevet ganske kraftsløse af ikke at have været i brug i tre år og kunne ikke bære

Plafondmaleriet i Jannerup kirke

ham. Dertil kom, at hans sind var blevet helt formørket, og han levede kun ganske kort tid efter.

Endnu står i kirken den pengeblok, i hvilken de rige gaver til dens smukke udstyr blev lagt. Måske er den fra 1600'erne, måske ældre. Det hed sig, at syge, der lagde penge i denne blok, kunne blive helbredt, og hvis søfolk i havsnød bad til Sct. Andreas i Jannerup og lovede at lægge et beløb i kirkens blok, var det ikke usandsynligt, at de blev reddede. Fornuftige søfarende aflagde allerede kirken et besøg og betalte, inden de lagde ud, for så kom de næppe i havsnød overhovedet.

Engang boede der nede i det sydlige Thy en mand, som havde en blind datter. Det var han forståeligt nok grumme ked af, og han besluttede da, at han ville ofre en fed stud til Jannerup kirke, hvis pigen måtte blive seende.

Med datteren og studen tog han afsted mod Jannerup, og eftersom de gik, var det en omstændelig tur. Omsider nærmede de sig da, og pludselig siger datteren til sin far: »Det hus derhenne, hvor englen står på taget, er det Jannerup kirke?«

- »Ja, det er det da rigtignok, min tøs. - Men hør sig mig: Kan du se den?« Så føjede han lidt efter til: »Da var det ellers et grumme stort held, at synet kom netop nu, for se, så kan vi spare vor gode stud!«

Med disse lidet værdige ord gjorde han omkring og ville begive sig på hjemvejen. I det samme sænkede blindhedens mørke sig imidlertid atter over pigen, og selvom manden i en hast fik ændret kurs og stillede studen ved kirken, fik hun aldrig sit syn tilbage.

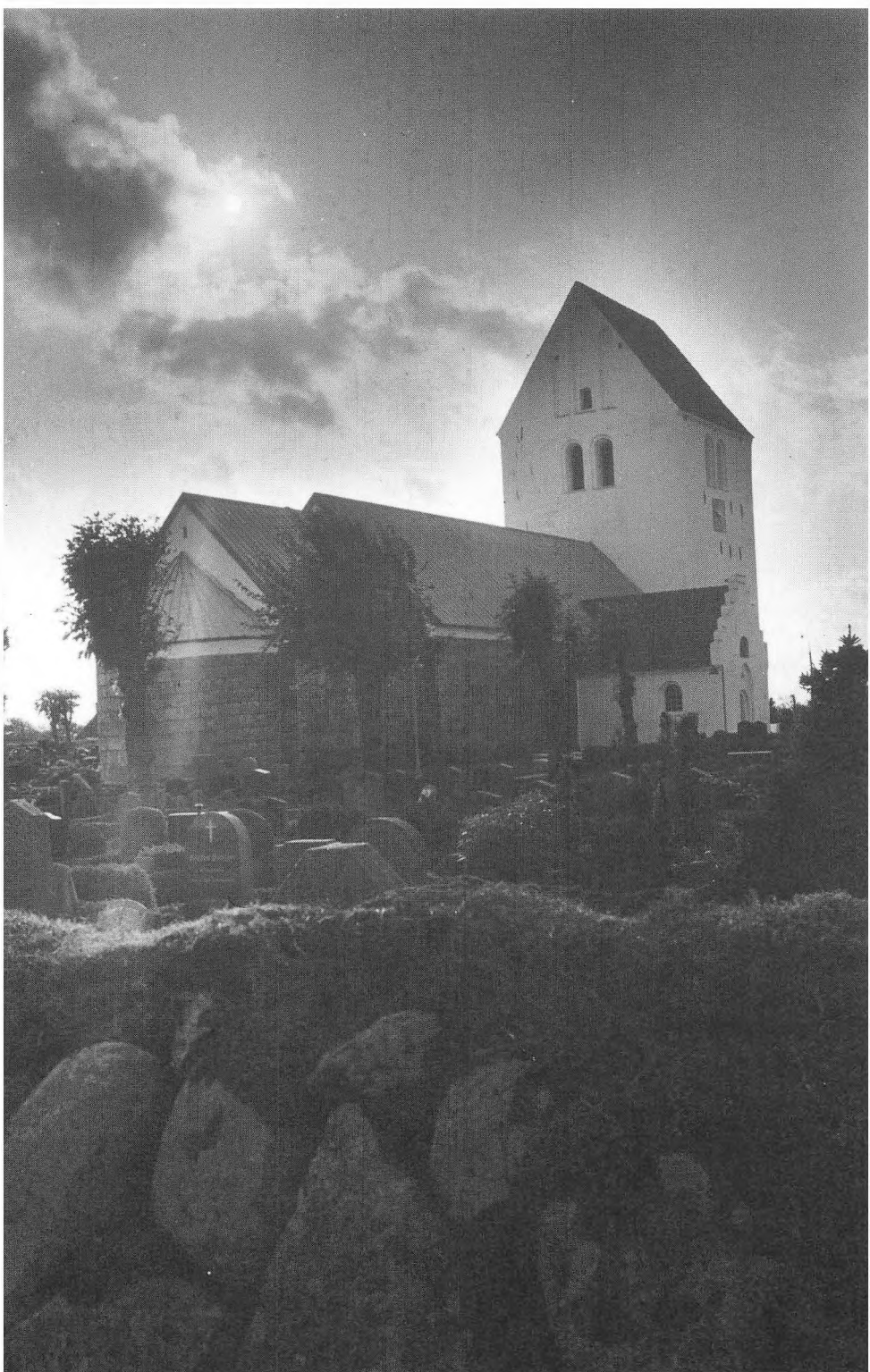
Englen er der endnu, den står dog ikke på selve kirketaget, men er vindfløj på klokkehuset.

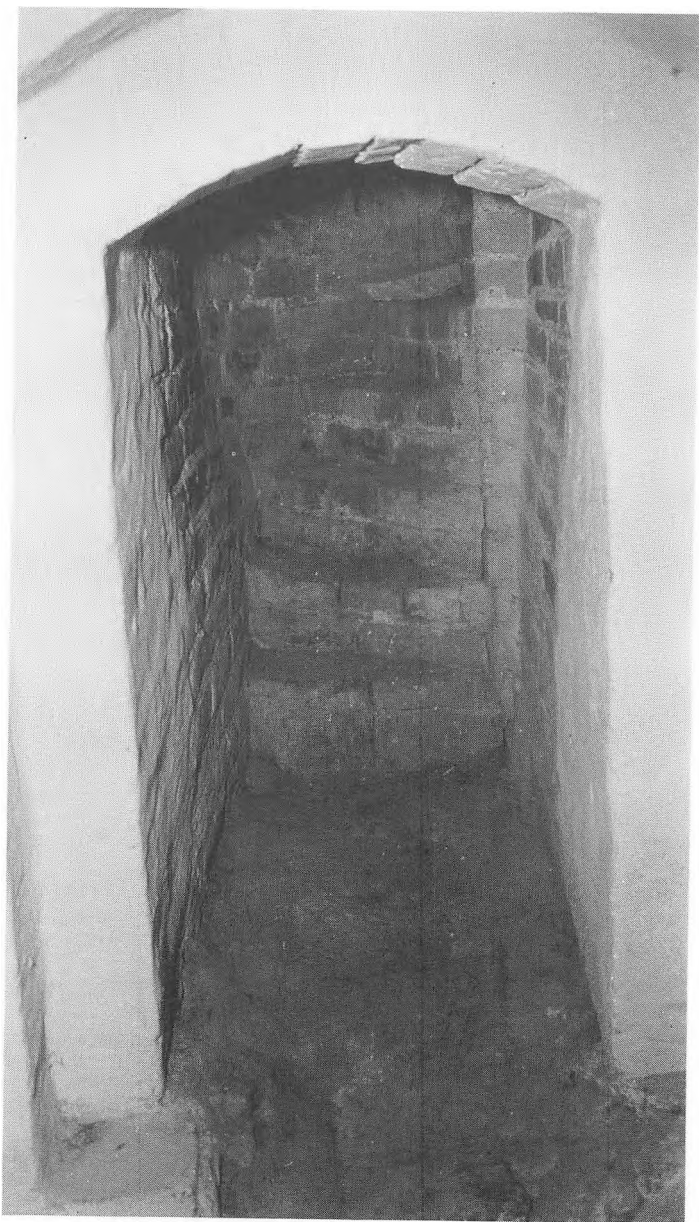
Jetsmark kirke 49. (D3 på kortet)

Christian Puuse ville dø i sin kirke.

Jetsmark kirke i Vendsyssel er en stor og statelig bygning med et højt tårn, og den er synlig viden om i det flade landskab. Apsis,

Jetsmark kirke ►

kor og skib er bygget af granitkvadre og hidrører fra romansk tid. Tårnet og våbenhuset er først opført i den sene middelalder.

I katolicismens sidste tid havde man en præst i Jetsmark, som hed Christian Puuse. Der er dog folk på egnen som mener, at hans navn snarere var Per Pysse. Hvorom alting er, så var han meget stærk i den katolske tro, og han havde ofte overfor menigheden givet udtryk for, at han hellere ville dø end blive protestant.

Det var der nu ingen, der rigtig troede på, men Puuse mente det skam alvorligt nok, og i kirketårnet lod han indrette et ganske lille rum, hvor han netop kunne sidde. Da så reformationen var en kendsgerning, tog han afsked med sine sognefolk, krøb ind i hullet og sagde, at nu fik de ham aldrig mere at se i live. I samfulde syv dage sad han derinde uden at få hverken vådt eller tørt. Så syntes folk, at det måtte være nok, og de råbte til ham, at han skulle komme ud. Han svarede dem ikke, og da de ville bryde ind for at hente ham med magt, slog han i en hast sit bælte om en bjælke, der gik gennem rummet for oven, og hængte sig i det. Man begravede Christian Puuse på kirkegården øst for kirken, men fordi han havde taget sig selv af dage, fik han ikke ro i graven, og længe vidste folk at fortælle, at man kunne se en katolsk præst vandre rundt i kirken eller på kirkegården ved nattetide. Det var nok ingen anden end Christian Puuse.

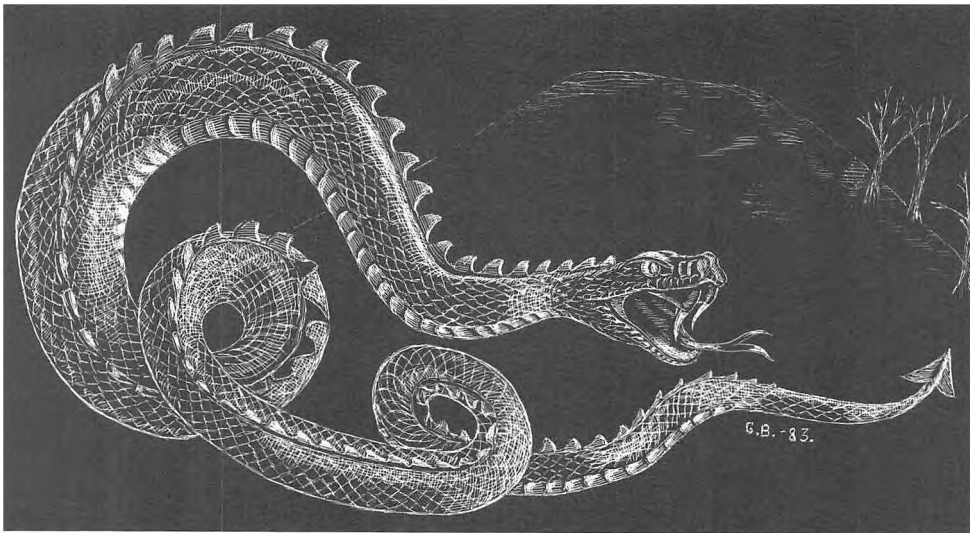
I det indre er Jetsmark kirke rigt udsmykket med fortrinlige sengotiske kalkmalerier, hvoraf de fleste kan dateres til tiden omkring 1475.

Kløvenhøj 50. (B3 på kortet)

Lindormen i Kløvenhøj.

Der har altid været så rædsomt mange lindorme i Thy, men den værste er så ubetinget den, der har til huse i Kløvenhøj nord for Thisted. Den har ligget der siden de ældste tider og er vedblevet at vokse, og når verdens ende er for hånden, skyder den ud af højen og begynder at slå om sig med halen, så alting går under.

◀ *Hullet, hvor Puuse gemte sig for reformationen*

Den skrækkelige lindorm fra Kløvenhøj

Inden det kommer så vidt, har der været udkæmpet et par vældige slag på engene nær højen, og her er først de sidste danske soldater med den danske konge i spidsen blevet dræbt af de tyrkere, som har invaderet landet. Kongen har bundet sin hvide hest til et tregrenet træ på en af engene, og den bliver således herreløs.

Nu vågner Holger Danske imidlertid midt i al elendigheden, han samler en hær af 12-års drenge og 60-års mænd, og med denne hær vil han besejre tyrkerne. Desværre får hverken han selv eller de unge og gamle krigsmænd nogen glæde deraf, for kampfummelen har vækket lindormen i Kløvenhøj, og således begynder dommedag.

Det lyder unægteligt ildevarslende, og da det altså var lindormen, der ville blive skyld i de sidste ødelæggelser, besluttede en læge fra Thisted, at han ville komme den i forkøbet. Han fremstillede en blå væske, som han hældte på en lille flaske, og denne væske besad hin fortræffelige egenskab, at den ville dræbe enhver

*Farveplanche III: Lindholm høje. ▷
Se nærmere omtale side 109-110*

lindorm, som fik tre dråber af den på et bestemt sted i nakken.

Med flasken i lommen kørte han ud til Kløvenhøj, hvor han fik fat på nogle af bønderne. Han talte med dem om lindormen, hvis tilstedeværelse de alle var bekendt med, og han foreslog, at man skulle tilintetgøre den, hvad bønderne da også var svært med på.

Den plan, der skulle følges, lød som så: Doktoren vidste nøje, hvor ormen lå, og hvor dens hoved befandt sig. Man skulle foran dette sted med passende mellemrum tænde et bål og så ellers give sig til at grave et stykke nede på højen. Selv ville doktoren tage opstilling just der, hvor hovedet brød frem af jorden og så hælde de blå dråber i nakken på bæstet.

Det var sådan set en rimelig plan, som alle kunne tilslutte sig, men så fortalte doktoren videre, at når nu ormen var kommet ud, måtte den nødvendigvis kravle gennem de tre bål. Hvis så dens hale daskede sammen, inden den var kommet igennem bål nummer tre, var den uskadeliggjort. Skete det imidlertid ikke, havde han ikke ramt det rigtige sted med væsken, og så var det bare om at løbe for livet, for den med rette opbragte orm ville da optage forfølgelsen og hastigt gøre kål på fredsforstyrrelserne, hvorefter den antagelig gled ud i verden og ødelagde alt, hvad den kom i nærheden af.

Bønderne kiggede lidt på hinanden. Så fik de pludselig travlt med både det ene og det andet, for den jagt lød dem nok lidt vel risikabel. Strengt taget kunne det jo også vare generationer, før den dumme lindorm overhovedet rørte på sig, og indtil da var det sikkert rådeligst at lade den være i fred, hvor den var.

Så takkede bønderne af og gik hjem, og der stod doktoren alene med sin gode vilje og de blå dråber, og det er ikke hans skyld, at en lindorm engang vil ødelægge både Thy og resten af verden.

◁ *Farveplanche IV: Rudbjerg gl. kirkegård.
Et sælsomt og stormomsust sted, hvor mange søfolk,
som druknede på Vesterhavet, ligger begravet*

Knarrehøj 51. (E3 på kortet)

En tobaksrygende vættekvinde.

I Dronninglund Storskov ligger Knarrehøj, og i den bor der en vættekvinde, som folk på egnen kalder Knarrekonen. Hun er blevet noget forfalden til at ryge tobak, og en gang imellem pulser hun så lystigt løs dernede i højen, at det ryger op af dens sider. Når det sker siges der, at vejret vil skifte til det værre.

Knarrekonen har en søn, som hun har forkælet efter noder, og måske er det grunden til, at der ikke er megen stads ved ham. Det kan dog også meget vel tænkes, at han er blevet lidt trangbrystet og svag af hans mors idelige bappen på sin pibe i højen.

Det var Knarrekonens tanke, at sønnen skulle ødelægge Dronninglunds kirketårn ved at kaste en kæmpesten mod det, for hun ynder ikke klokkeklangen derfra. En dag tog han også godt nok en vældig stenblok, som lå ved højen, tog sigte og kylede den afsted. Han havde dog langt fra kræfter nok, og selvom han havde klemt stenen, så der var mærker efter hans fingre i den, nåede den ikke længere end til skovens udkant.

Da Knarrekonen så dette, rystede hun på hovedet, greb gutten i kraven og trak ham med ind i højen, hvor hun lagde ham til sit bryst, for at han skulle drikke sig nogle flere kræfter til, så han kunne kaste stenen med manér.

Stenen skal dog stadig være at finde i skovens udkant, og Dronninglund kirke har endnu sit tårn, så sagtens sutter knægten hos sin mor den dag i dag.

Knivholt 52. (E2 på kortet)

Fruerhøjen.

Ved Ugilt i Vendsyssel var der engang en stor, stensat gravhøj, som kaldtes »Fruerhøj«. Om den fortæller sagnet, at en ridder skal have begravet sin hustru og hendes to nyfødte børn på dens sted.

Ridderen var med sin kone, der var højt frugtsommelig på vej fra sin ejendom, Knivholt, til herregården Kokkedal, da de nåede

Knivholt

Ugilt fik hun imidlertid veer, og på marken fødte hun to sønner, det kostede hende livet, og børnene kunne ej heller overleve. Ridderen lod da deres grav være på stedet og opkastede højen omkring dem. Engang løb der ved foden af højen en kilde, som kaldtes »Barnebrønden«, men den er nu udtørret.

Det berettes, at der om natten løber en hvid hest gennem Knivholt, og at ilden slår af dens hove.

Knivholt vest for Frederikshavn eksisterer i begyndelsen af 1400årene. I 1662 er der en firefløjet hovedbygning i bindingsværk, den ene af fløjene i to etager. Omkring 1700 opføres en ny hovedbygning af bindingsværk, som 1861 delvis omsættes i grundmur.

Kokkedal 53. (C3 på kortet)

De dødes frygtelige hævn.

Det var ingen hemmelighed, at herremanden på Kokkedal var i frygteligt betryk for penge (af forskellige grunde skal hans navn ikke nævnes hér), og tilsidst vidste han knapt, hvorledes han skulle finde en vej ud af elendigheden. En dag kom der imidlertid en pjaltekræmmer, Søren Franskmand, som omkring midten af forrige århundrede gjorde Nørrejylland usikker, til Kokkedal, og de to enedes om at forsøge sig som gravrøvere.

Sammen brød de ind i de adelige familiebegrovelser i Torslev Kirke, hvor gårdens gamle ejere sov deres sidste, lange søvn.

Kuppet lykkedes over al forventning; ingen forstyrrede dem, da de brækkede kistelågene op og tog, hvad der sad på de indtørrede lig af guldkæder, ringe og andre smykker. Selv det lag humleknopper, som de døde hvilede på, skrabede kumpanerne sammen og fyldte i sække.

Så tog pjaltekræmmeren ud på en rejse, han kørte rundt og faldt humlen til folk, og da det netop var op mod jul, hvor alle bryggede, gik salget strygende; ingen anede jo, hvor humlen stammede fra - men der var mange, som blev syge af det godtøl.

Herremanden fik kun stakket glæde af pengene, som rovet indbragte, thi de krænkede afdøde tog en frygtelig hævn over ham. Først druknede hans eneste søn, så døde hans kone af tyfus, og en af de fire døtre kom ynkeligt af dage, da hun slugte en nål.

Foruden alle disse ulykker indenfor familien, belastedes herremandens økonomi til bristepunktet, da alle hans heste og kreaturer pludselig og uden forudgående sygdom døde. Kløge folk på egnen ville vide, at dette skete, fordi han havde hentet fyldjord i den såkaldte Skovbakke, som Gud og hver mand vidste var hjem for en mængde små, rødhårede trolde.

Tilsidst kunne herremanden ikke bære mere, han solgte gården og hængte sig kort efter. Af de tre overlevende døtre blev kun een gift og kom til at leve et roligt liv, de andre endte som prostituerede og døde i elendighed.

Rigtig afsked med Kokkedal har herremanden dog aldrig taget.

◁ *Kokkedal. Fruen solgte sin sjæl for lækkerier*

Ved nattetide vender han tilbage i en karet, og i et værelse, hvor han især holder til, lyder det somom han slæber rundt med tøfler på og flytter med møblerne; hvis nogen imidlertid drister sig til at åbne døren og se derind, bliver alt roligt, og møblerne står på deres vante pladser.

Også på trapper og gange optræder herremanden. Som regel er han usynlig, men folk kan mærke, at han følger efter dem, når de går, de fornemmer en ubehagelig kulde i ryggen og hører lyden af knirkende trin bag sig. Enkelte clairvoyante personer har set gejsten - det er en høj, hvid mand.

Udenfor Kokkedal går en ridefoged igen, fordi han engang var behjælpelig med at lægge »uærlig« jord ind under herregården, han slår gerne følge med folk, som tydeligt ser ham, og er ikke til at få rystet af, før man kommer til et bestemt markskel.

Det måtte være sært, om ikke en så gammel gård som Kokkedal i sin lange ejerrække kunne mønstre én, som fanden havde taget sig af. Det viser sig da også, at Karen Galde, som ejede gården fra 1649 og til sin død i 1671, til slut måtte lade sin kusk spænde for vognen og hestene trække sig til helvedes port, hvor hun stod af og gik ind, for aldrig mere at vende tilbage.

Der ligger en lille gastronomisk tragedie bag Karen Galdes forskriften sig til den onde. Hendes glæde over slikkerier og opulente måltider var uskrømtet, men det stod kun skralt til med de kulinariske herligheder i Vendsyssel, og i sit umættelige behov for slikkerier, lovede da denne gourmand sin sjæl til fanden mod, at der aldrig skulle fattes delikatesser ad libitum på Kokkedal i hendes tid.

Efter sagnet går der en løngang mellem Kokkedal og Oxholm på Øland, som forhen var et nonnekloster, og igennem den skal de gamle herremænd have bevæget sig, når de ønskede at aflægge en lille, gedulgt visit hos nonnerne.

På ladegården driver en drille-nisse sit spil. Hans bravournummer består i at omskabe sig til en stud eller en nyfødt kalv og gå brølende eller brægende rundt, for så, når folkene omsider fanger ham, med en skadefro latter at forsvinde mellem deres hænder.

Kokkedal sydvest for Brovst nævnes i 1327. I 1441 afbrændes borgen, men vestfløjen genopbygges på borgbanken og i 1520-erne opføres nord- og sydfløjen. I 1550-erne kommer en østfløj og et trappetårn til, og i 1596 forlænges nordfløjen. I 1870-erne nedrives østfløjen.

Kølskegaard 54. (E3 på kortet)

Den forsvundne svinehyrde.

I gammel tid hørte der en stor skov til Kølskegaard, og herremanden havde sine svin gående derinde, der var mange, og en hyrde var med til at passe på dem; men en dag blev både hyrden og svinene borte, og selvom herremandens folk gennemsøgte skoven fra ende til anden, kunne de ikke finde dem.

En dag - henved fire måneder senere - spadserede herremanden i skoven sammen med sin kone, da hørte de musik derinde fra, og herremanden sagde: »Min hyrde er ikke død, jeg kan høre, han spiller på sin fløjte«.

Herremanden skyndte sig hjem, fik samlet gårdens karle og alle sognets mandlige beboere. Tre gange søgte de skoven igennem, inden de endelig fandt en røverkule, som lå under jorden, og indgangen var dækket bag en tæt busk. I kulen fangede de alle røverne, og hyrden var i god behold, derimod var alle svinene slagtede og forsvundet, for røverne, som alle var kendte mænd fra omegnen, havde skaffet sig en god biindtægt ved at køre rundt og sælge flæsket fra Kølske-mandens svin.

Med røverne blev der gjort kort proces, de blev alle hængt, og hyrden fik påny sin frihed.

Syd for Kølskegaard ligger den såkaldte Kjelds bakke, her er en fordums ejer af gården manet ned, men hver julenat nærmer han sig Kølske med et hanefjed, og når han kan røre dens mure, skal den synke.

Også fra Kølskegaard fortælles sagn om nissen, der omskaber sig til en nyfødt kalv, den er så tung, at folkene næppe kan løfte den, og når de med megen møje har fået slæbt den op i kalvebok-

Kølskegaard

sen, forvandles den pludselig igen til nissen, som smutter væk med en skoggerlatter.

Kølskegaard øst for Brønderslev tilhørte i 1465 Børglum bispestol. Den fik i 1745 hovedbygning af tre bindingsværksfløje, som i 1866 erstattes af den nuværende.

Langdaas 55. (B4 på kortet)

Der er kraft i troldegrød.

Langdaas er navnet på en høj vestligt i Thisted, og i den bor der en bjergmand, som skal være et elskværdigt gemyt. En dag lå der en lille vogterdreng, som hed Niels Kristian Iversen, og hvilede sig på højen. Han var sat til at vogte en flok kær, og han skulle være til-

bage med dem ved gården ved middagstid. Det gik imidlertid hverken værre eller bedre, end at Niels Kristian faldt i søvn, og det var et godt stykke ud på eftermiddagen, da han omsider vågnede.

Han blev meget bange og begyndte at græde, for han kunne nok tænke sig, at der ikke var noget godt i vente, når han kom hjem med flere timers forsinkelse.

Pludselig begyndte det at bævre så sært i højen, den ene side revnede, og ud trådte bjergmanden, han balancerede med en stor hornske, hvorpå der lå en rygende varm grød. Han rakte drengen skeen med de ord, at hvis han spiste grøden og fortalte hjemme, at han havde fået bjergmandsgrød, så var der næppe nogen, der havde lyst til at gøre ham noget. Drengen fulgte opfordringen, og grøden smagte ham så godt, at han bad om at få nok en skefuld, men det gik ikke, sagde bjergmanden, for så ville han få så megen kraft, at han kom i vanskeligheder dermed. Så gik bjergmanden atter ind i højen, som lukkede sig efter ham, og drengen fik samling på køerne og gik hjem.

Det gik ganske som bjergmanden havde sagt, og fra den dag tog knægtens kræfter voldsomt til. Da han blev karl kunne ingen tumle ham, men eftersom han var en godmodig fyr, gjorde det nu ikke så meget. Som voksen nedsatte han sig i Kaastrup, hvortil folk snart valfartede for at se fænomenet. En dag var en københavner kommet til egnen, og han ville også nok se den stærke mand i Kaastrup. På marken uden for byen fik han øje på en bonde, som stod og ordnede noget ved en af de gode gammeldags træplove. Han gik hen til ham og spurgte, om ikke han kunne udpege stedet, hvor den stærke bonde boede.

Joh, det kunne han da nok, og med den ene hånd tog han ploven, løftede den op og pegede ned mod en gård i byen. - »Manden bor såmænd dér, og iøvrigt er han mig,« sagde han.

Langdaas ligger der endnu, og det er da muligt, at en og anden, der trænger til lidt ekstra styrke her i livet, kan få bjergmanden i tale.

Langholt

56. (E3 på kortet)

Dragen om Langholt.

En nat medens alle sov, kom der en vældig drage flyvende og lagde sig i en ring omkring herregården Langholt. Dens hoved, hvorfra forgiftige dampe opdundede, lå på trappestenen, og ingen vovede sig hverken ind eller ud. Tilsidst var gårdens beboere nær sultedøden, men da vovede en af karlene sig ud for at redde de andre. Han sprang rask over dragens hoved og tilråbte den i forbifarten nogle velvalgte spydigheder. Resultatet var - som han havde forudset - at dragen brummende rejste sig og forfulgte ham.

Karlen havde hastværk, han prøvede at få dragen til at følge sig ud i Limfjorden, hvor han vidste, den ville drukne, men det må have været en affældig og højt bedaget drage, for den nåede end ikke fjorden, førend den med et uhyggeligt brøl og et gevaldigt slag med halen faldt om og opgav ånden.

Langholt nordøst for Nørre Sundby kendes i 1300årene. I 1355 tilhørte den Kronen, og hovedgården oprettedes. I 1642-43 flyttedes gården til dens nuværende plads, og i 1662 bestod hovedbygningen af to bindingsværksfløje. 1744 var der en trefløjet hovedbygning og ladegård af bindingsværk. I 1919-20 ombyggedes hovedbygningen og fik tårn.

Limfjorden

57. (C4 på kortet)

Det store svin.

Det fortælles, at dengang Jesus, verdens konge, blev født, levede der i Nørrejylland en grum troldkvinde. Da nyheden kom hende for øre, blev hun meget opbragt, og hun svor, at det, som hun just gik svanger med, ville blive endnu større end Jesus.

Kort efter lagde hun sig i barselsseng og nedkom ved en besværlig fødsel med et væsen, der viste sig at være en gris. Hun gav den navnet Limgrime, og det blev hurtigt klart, at der var en ganske særlig grokraft i fyren. Den voksede og voksede og nåede snart en

størrelse, så når den gik omkring i de vidtstrakte skove, der dengang dækkede hele Nørrejylland, kunne dens rygbørster ses over trætoppene.

Med sine hugtænder rodede limgrimen huller og render i jorden for at finde føde, den rev træer op med rode og smaskede dem velbehageligt i sig.

En dag var den nået helt ud til Hals og kom til at rode det sidste landstykke ud mod Kattegat ned. Da fossede havet ind og dannede fjorden med alle dens dyb, grunde, vige og arme, og efter dens ophav, Limgrime, fik den navnet Limfjorden.

Linderumgaard 58. (E2 på kortet)

Altid smalhans.

Det siges, at smalhans altid skal råde på Linderumgaard, og heri er den første herremand på stedet skyld. Han agtede at rejse sig en borg, som absolut skulle stå på en høj, hvor en trolld allerede forinden havde slået sig ned. Trollden, som syntes, at han havde førsteret til stedet, nedrev i begyndelsen hver nat det, herremanden opførte om dagen, men herremanden var stædigere end de fleste, og tilsidst gav trollden op, han overlod højen til herremanden med disse ord:

»Ja, byg så, og armod blive hér mand for mand så længe verden står«.

Iøvrigt skal herremanden have været strandrøver, og det tømmer der sad i den første hovedbygning stammede hovedsagelig fra strandede skibe.

Blandt Linderumgaards mærkeligste ejere er landeværnskaptajnen Jens Frederik Schiern, som måtte gå fra stedet i 1825. Han havde haft koldbrand i tæerne, som var blevet bortopererede, og da han skulle overtage gården, hang der over indkørslen et skilt, som en spottefugl havde malet; der stod at læse:

»En fremmed gæst vi venter her,
en kapitajn foruden tæer«.

Tåmangelen voldte i det hele taget den stakkels kaptajn mange genvordigheder; når det var stærk blæst, magtede han ikke at gå

alene, og folkene måtte hjælpe ham, men da han var noget fin på det, yndede han ikke, at de rørte ved ham, de måtte derfor først hente en vogn i hvis bagklap, kaptajnen kunne tage fat, og så trak de ham på den måde hen til hoveddøren, så han kunne slippe ind.

Når Schiern skulle til hest, blev han løftet op, hvad han fandt meget ubehageligt. Hans væmmelse over det gemene godtfolk gav sig i det hele taget aparte udslag: når der ved festlige lejligheder skulle udskænkes brændevin til folkene, stod han med ryggen til og hældte op i deres glas; kun avlskarlen, som var »højest i rang« talte han at se, og denne måtte så tage imod glassene og fordele dem til hver enkelt.

Schiern satte overmåde stor pris på smukke damers selskab, og kun de kønneste piger på egnen kunne gøre sig håb om at blive fæstet til Linderumgaard. Herremandens rædsel for spøgelse og hekse var overmåde stor, og hvis en gammel kone gik langs en af hans marker, kunne han finde på at give hende en daler mod at hun til gengæld undlod at forgøre kornet.

Undertiden kommer en af Linderumgaards gamle ejere om natten ridende op i borggården på en sort hest. Ved andre lejligheder har man observeret en karet med fire hvide for.

På Ugilt kirkegård står der i mørke efterårsnætter én og råber over efter Linderumgaard; det er en forvalter, som tog sig selv af dage. Af fanden var han blevet gjort til friskytte, hvilket vil sige, at han traf alt, hvad han sigtede på, men lysten til selv at leve havde han mistet, og en dag skød han sig.

Efter at han var blevet begravet, gik han hver nat fra kirkegården over til Linderumgaard, hvor han tilsidst fik trampet en sti. Folk brød sig dog ikke om at have ham vandrende rundt på den måde, og derfor spærrede de ham vejen ved at drysse hørfør rundt om kirkegården, så nu kan han ikke mere komme ud.

Linderumgaard mellem Hjørring og Frederikshavn kendes ca. 1300. I 1668 bestod hovedbygning og avlsgård af gamle bindingsværkshuse, de synes fornyet i 1690, og i 1861 fornyedes hovedbygningen atter.

Lindholm høje - en skat af sten ►

Lindholm høje 59. (D3 på kortet)

Skatte på en anden måde.

Man kunne nok vide, at der måtte være noget kunstigt ved Vaarbjerg og Lindholm høje lidt nord for Nørre Sundby, thi ved solhvervstiderne skete det ofte om natten, at de stod på fire gloende pæle, medens trolldfolket vimsede ud og ind. Der taltes om umådelige skatte, og den, der kunne kaste en salmebog ind under højene, når de stod på pæle, ville binde dem, så de ikke kunne synke ned igen. Man behøvede så blot at gå ind og tage af skattene, hvad man havde lyst til.

Skatte viste der sig da også at være, omend de ikke bragtes til veje via en salmebog: I 1889 foretog Kr. Bahnson nogle udgravninger, og i 1895 nedskrev frk. Augusta Zangenberg noget materiale vedrørende sine undersøgelser af højene. I 1952-58 udgravede Nationalmuseet det 14 tønder land store område, og det viste sig da, at der under et lag sand, der sine steder var fire meter tykt, gemte sig den største begravelsesplads, der kendes fra vikingetiden. Ikke mindre end 700 gravpladser fandt man, og en stor del deraf var skibssætninger. Der blev også fundet rester af en jernalderby.

Men det møgde guld og sølv, som folk på egnen havde fablet om, var der ikke meget af, der var tale om brandgrave, og det var

helt eller delvis forkullede levninger af de døde, som var kommet i jorden. De var blevet brændt sammen med deres ejendele, så det meste var i en sørgelig forfatning.

Lindholm høje er i dag et anlæg, som er tilgængeligt for publikum.

Livø 60. (C4 på kortet)

Jomfrustenen.

I skoven på limfjordsøen Livø ligger der en stor sten nær en dam, den kaldes Jomfrustenen, og ved den skal en hvid dame stundom vise sig. Hun optræder både ved dag og ved nat, og sagnet går, at det er en pige, som engang er blevet myrdet, og hvis jordiske rester hviler under stenen. Der består dog også den mulighed, at Jomfrustenen engang har spillet rolle i forbindelse med en hedensk kultus.

Hvordan det end forholder sig, så har den hvide dame sin sten såre kær, og hvis nogen forsøger at forstyrre freden omkring den, tager hun affære.

Et par gange har man forsøgt at sprænge stenen, fordi man skulle bruge nogle stykker til byggeri, men hver gang er sprængningen gået forkert således, at stenen har holdt, hvorimod den, der ville sprænge den, er blevet dræbt.

Livø 61. (C4 på kortet)

Jætternes kærlighedsbro.

Livø ligger i Limfjorden, og på den boede der i gammel tid en jættepige. Hun var blevet lun på en jætteemand, der havde til huse i Rønbjerg ovre i Himmerland, og kærligheden var gengældt. Desværre havde havmanden, der levede på bunden af Bjørnsholm Bugt, også tabt hjertet til jættepigen, og han sørgede for, at de to ikke kunne komme over vandet og besøge hinanden. De måtte derfor nøjes med at stå og udråbe deres elskov over Limfjorden.

Nu råber jætter forfærdeligt højt, så det var simpelthen ikke til

Hultræ eller »doktor-træ« på Livø

Sø på Livø. Et sted i al den grønne frodighed skjuler »Jomfrustenen« sig

for andre at udholde at høre på. Derfor foreslog en klog mand en dag Rønbjerg jætten, at han og pigen da blot kunne bygge en dæmning sammen, så kunne de gå til hinanden, for på landjorden har havmanden ingen magt.

Det fandt jætten var en fortræffelig idé, og han råbte sammen med sin elskede om sagen. De enedes om at gå igang, og da jætter som bekendt ikke godt tåler sol, måtte der bygges før dennes opgang. Da var det til gengæld ikke let at se, men de to klarede sig i stedet ved at huje op og så bygge ud i den retning, som råbene kom fra.

Stille blev det altså ikke i første omgang, dog slog folk sig til tåls med, at når de forlibte jætter nåede hinanden, fik det vel ende.

Jættepigen må imidlertid have været en omsværmet dame, for trolden i Ertebølle lidt længere mod syd på Himmerlands-kysten havde også vældigt mod på at komme i lag med hende. Da han derfor opdagede, hvad hun og Rønbjerg jætten havde for sammen, besluttede han at spille dem et puds, og en nat, hvor han vid-

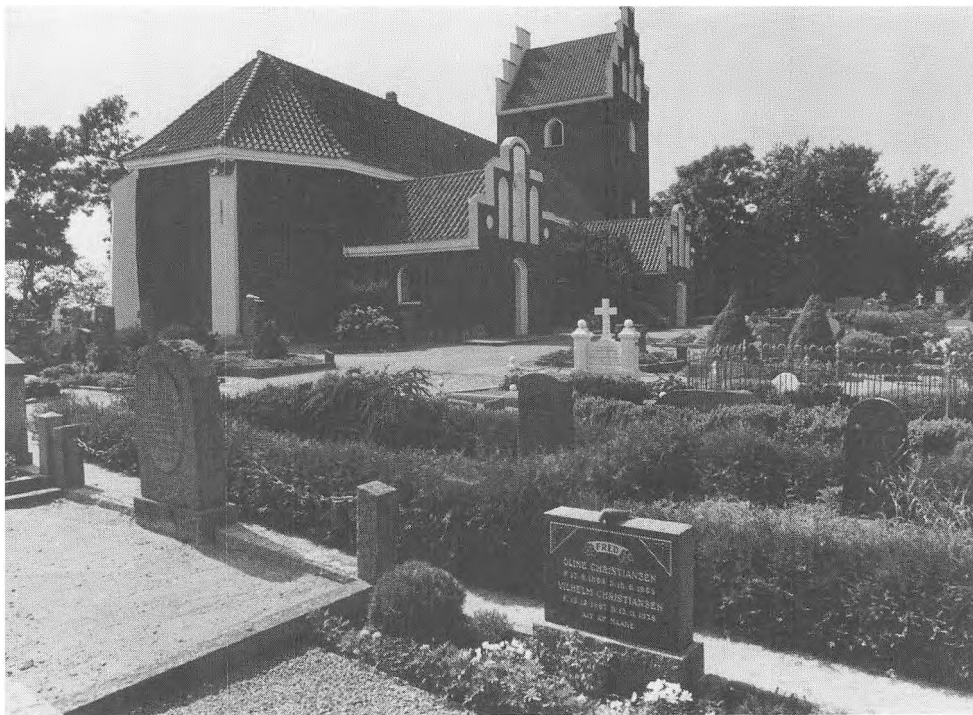
ste, at jættemanden var optaget andetsteds, begyndte han i stedet at råbe. Det hørte jættepigen, og så troede hun, at hendes hjertenskær alligevel var gået videre med byggeriet. Hun savnede ham umådeligt og lagde alle kræfterne i for at få bygget så meget som bare muligt, og trolden i Ertebølle, som hørte at det plaskede forjættende i fjorden for hvert læs, hun hældte ud, hujede og hujede i et væk.

Jættepigen havde naturligvis bygget dæmningen efter lyden, som hun plejede, men da dagen grydede, kunne hun jo ikke undgå at opdage, at den pegede imod Ertebølle i stedet for mod Rønbjerg.

Nu var hun blevet træt af alt det maseri. Hun tog havmanden i stedet, og der blev ikke gjort mere ud af dæmningen. Man kan se, at der skyder et lille stykke ud fra Rønbjerg, og mod syd vidner Livø Tap om to elskende, der aldrig fik hinanden.

Udsigt mod Livø

Byrum kirke på Læsø

Læsø 62a. (F og G3 på kortet)

Sødrukkerne.

I sejlskibenes tid skete der mange strandinger ved Læsø, ligesom der ofte drev en sødrukke - en druknet sømand - i land. Disse folk var vel døde, men alligevel boede der en form for livskraft i liget. Så længe sødrukken flød på havet, kunne han ikke komme i forbindelse med de levende, men så snart han havde rørt strandbredden, fik han magt til at spøge på lokaliteten for at gøre de levende opmærksom på sin tilstedeværelse. Gamle læsøboere vidste at fortælle, at i samme nu, den dødes brystkasse havde berørt stranden, gav han et forfærdeligt skrig fra sig.

Sødrukken spøjte udelukkende for at blive fundet og begravet i kristenjord. Når det var sket, havde man fred for ham og mærkede intet mere. Til gengæld kunne han godt være særdeles aggressiv, indtil man fandt ham.

En gammel kone fra Læsø fortalte, at hun engang, som lille pige var kommet spadserende langs stranden med sin mor en aftenstund. Pludselig hørtes der et frygteligt skrig ude fra fladvandet som af et menneske i dybeste nød: »Åh nej, åh nej«, lød det gentagne gange. Pigens blod frøs til is i hendes årer af skræk, men moderen tog mod til sig og råbte: »Lig blot roligt, vi skal hente dig i morgen!«

Så hørte skriegen op, og da de kom hjem, fortalte de straks til naboerne, hvad de havde oplevet. Tidligt om morgenen kørte nogle mænd ned til stranden, og de fandt ganske rigtigt en sødrukke liggende dér.

Måske opsøgte sødrukken selv de levende for at blive begravet. Det skete undertiden i gårdene, som lå nær stranden, at der en aften bankedes på ruden, men når man kom ud, var der ingen at se. Hvis man så råbte ud i mørket: »Hvor ligger du?« Svarede en stemme, og på det opgivne sted kunne man dagen efter finde en strandvasker. Enkelte af dem var mere påtrængende end andre: Det bankede, og når man åbnede døren stod der en sømand i blåt drivende vådt tøj uden for. Han sagde, hvor man skulle finde hans lig og var i det samme forsvundet. På en gård i Vesterø hørte man en aften, da man sad ved middagsbordet, hvordan yerdøren blev åbnet, og en kom gående ind i et par våde plaskende søstøvler. Konen fik i en hast slået kors for døren, så spøgelset ikke kunne komme ind, og næste morgen fik man ellers travlt med at komme ned til stranden for at blive fri for flere af den slags forstyrrelser.

Det hændte at en sødrukke havde værdigenstande på sig, og vé den, der forgreb sig på dem uden til gengæld at sørge for den dødes begravelse. En mand havde fundet en sødrukke ved Hornfiskerøen syd for Læsø, og da han undersøgte liget, fandt han nogle guldpenge i en pung. Dem stak han til sig og gravede uden videre den døde ned på stranden. Siden den dag havde han imidlertid ingen fred for sødrukken, der kom og spøjte i hans hus og bebrejdede ham, at han ikke havde sørget for dens begravelse, når han havde taget guldet. Det endte med, at han måtte ud til Hornfiskerøen, hente den døde og få ham begravet på Byrum kirkegård. For pengene købte han en lysekrone, som han skænkede til kirken og som skal hænge der den dag i dag.

Læsø 62b. (F og G3 på kortet)

Troldmanden Pind-Niels.

I 1600-tallet levede der en mand på Læsø, som de kaldte Pind-Niels. Han var en slem troldkarl og kunne mange sære kunster. Undertiden sejlede Pind-Niels til Sverige for at hente en last træ til øen, og det skete på den måde, at han om morgenen tog sit dejgtrug under armen og vandrede ned til stranden med det. Der skubbede han det ud, hvor der var passende dybt, hvorefter han mumlede nogle besværgelser over det. Straks forvandlede dejgtruget til en rummelig skude, som Pind-Niels sprang ombord i, og afsted gik det mod svenskekysten.

Når han havde fået træet ombord, sejlede han tilbage til Læsø, hvor det afleveredes, og så mumledes der påny over skuden, som prompte krympede til et ganske almindeligt dejgtrug, Pind-Niels tog det under armen og vandrede hjem til sit hus.

Pind-Niels kunne helbrede syge, men han kunne også påføre raske folk en sygdom, så derfor var de fleste alt andet end stolte ved at være sammen med ham: En dag var han på høstarbejde på en gård, og han kom da til at slå hø sammen med en anden karl. Denne kom lidt for tæt til Pind-Niels med leen, og troldmanden sagde til ham, at han gjorde bedst i at holde sig på afstand. Da advarslen ikke hjalp, råbte Pind-Niels, at så ville han håbe, at en stum djævel ville fare i den anden. Resultatet var, at han på stedet mistede mælet, og det vendte aldrig siden tilbage.

Dette kom Pind-Niels dyrt at stå: Folk klagede over ham til øvrigheden, og først kom Pind-Niels i forhør, hvor man mente det godtgjort, at han var skyldig i hekseri. Så anbragte man ham i en pigtønde og rullede afsted med den, og til sidst spændtes han på et hjul og led døden over et bål på galgebakken. Under den begravedes derpå han jordiske rester.

Så let blev man nu ikke Pind-Niels kvit: Snart hed det sig, at han spøjte over hele øen, hvor han kunne vandre rundt som en blålig flamme eller køre afsted med rasende fart som et ildhjul hvoraf gnisterne fæg. Det viste sig endog, at folk, som mødte ildhjulet, ofte bagefter blev syge.

Der forlyder intet om, at Pind-Niels er blevet manet ned, men nu om dage går han mere stilfærdigt til værks, og det er nok mest

Gård på Læsø

jule- og nytårsnat, han lader høre fra sig. Man skal dog aldrig indlade sig på at tale nedsættende om Pind-Niels eller på anden måde drille ham, for så går det galt: En kone havde i kådhed sagt til nogle andre, at når hun på hjemvejen kørte forbi galgehøjen med sin hestevogn, så skulle hun vide at køre, så tænderne raslede i troldmandens kranium.

Som sagt, så gjort, men pludselig blev hestene helt balstyrige: De stejlede, hun faldt ned mellem dem, og det var et rent under, at hun slap nogenlunde helskindet fra den affære.

Læsø 62c. (F og G3 på kortet)

Nisserne strandede på Læsø.

Mange af de gamle Læsø gårde havde puslerier på loftet, ikke mindst om foråret. Koldhjernede mennesker sagde godtnok, at

det ikke var andet end gravænder, der havde deres rede i det store tangtag, men andre vidste nok, at det var nissen, som var på færde.

Der var et læs af nisser på Læsø, og det havde sin forklaring: Der skete mellem år og dag en mængde strandinger, hvorved skibsnisser blev hjemløse, og så slog de sig i stedet ned på Læsø gårdene.

For det meste var folk glade for at have en nisse boende, for hvis man behandlede ham godt, tog han sig til gengæld pænt af dyrene, han striglede dem, sørgede for at der var godt med foder, og når en ko skulle kælte, kom han og bankede på vinduerne, så folkene på gården blev klar over, at deres nærværelse i stalden var påkrævet. Hvis der var noget særligt på færde - f.eks. at et skib var strandet - skete det endog, at nissen lod sin stemme høre.

Læsø-nisserne havde gode manerer, således kunne øen rose sig af at disponere over særlige opvaske-nisser - et ellers ganske ukendt begreb herhjemme. Der er sikkert to forklaringer på fænomenet: Dels måtte en gammel skibsnisse være klar til at gå til hånd overalt, hvor der var brug for assistance, dels var det kvinderne, der havde bestemmelsesretten på Læsøs gårde. Mændene sejlede ude på havene som sømænd eller fiskere, og de var kun hjemme i korte perioder, hvor de nærmest betragtedes som gæster i deres eget hus. Det var således konen i huset og ikke manden, nissen måtte sørge for at stå sig godt med.

Nisserne på øen var meget forfaldne til tobaksrygning, og ofte fandt man en kridtpibe, som nissen havde glemt. På en gård i Vesterø sad man en aften og hyggede sig i stuen, da der pludselig bumsede en kridtpibe, som endnu røg, ned fra loftet. Det var nissen, der havde tabt den.

Det var dog ikke udelukkende gode nisser, man havde på Læsø, der var iblandt nogle slemme drillefyre, som slog dyrene løs, slog falsk alarm til kalvefødsler, lavede støj, skubbede til folk og meget andet. Nogle af dem var direkte tyvagtige. En kone i Østerby stod således en aften og kogte pølser i gruekedlen. Pludselig kom der en kæp med en krog ned fra loftet, og krognen blev hugget i den største pølse, hvorefter denne for næsen af den forbløffede kone blev trukket op mellem loftsflæne, medens nissen slog en skogerlatter op, for det var naturligvis ham og ingen anden, der var tyven.

Man så undertiden nisserne gå omkring på øens veje. Det var nogle løjerlige småfyre på størrelse med 5-6 år gamle børn, og til hverdag gik de klædt i gråt, medens de ved højtiderne bar sort dragt med hvid krave.

Læsø 63. (F3 på kortet)

Dværgeklitten på Læsø.

I gamle dage var der så rædsomt mange dværge på Læsø, og et af de steder, hvor de særlig holdt til, var i Dværgeklitten, som ligger ved siden af Vesterø kirke.

Det var ikke alle mennesker, der kunne se dværgene, man skulle nok være en smule synsk, og tillige var det bedst, hvis man var alene, når man kom på de steder, hvor de drev deres spil.

En ung pige, som passerede dværgeklitten en midnatsstund, så fire små drenge med gyldent hår og iført fine hvide skjorter. De dansede i ring med hinanden, men pludselig var de forsvundet. I stedet kom der et æble flyvende ud fra højen, det ramte hende, og hun samlede det op. Det var et ualmindelig stort og skønt æble, dog turde hun ikke spise det, før hun omhyggeligt havde skåret korsets tegn i det. Nogen skade fik hun ikke af det lækre måltid.

Der var både voksne dværge og dværgbørn, og medens de sidstnævnte kunne være ret kønne at se til, var de gamle lådne, rynkede og meget grimme.

Undertiden hængte dværgene deres vasketøj til tørre i buske rundt op på øen, og blandt de steder, hvor det oftest sås, var i buskbevoksningen på Dværgeklitten og i buskene ved Vesterø kirke. Der var både skjorter, uldtrøjer, skørter og navlebind, men hvis nogen prøvede at røre ved de nyskelige små sager, forsvandt de uden videre. En kone, der fandt en storvask hængende i kirkebuskene ved Vesterø, sikrede sig imidlertid et stykke deraf. Hun havde tilfældigvis en stoppenål på sig, og den stak hun i en trøje. Troldtøjet havde hermed mistet magten over beklædningsstykket, for det må flygte for stål. Mange har set den trøje, den lignede et stykke dukketøj.

I nogle tilfælde lokkede dværgene børn til sig; de slap dem dog for det meste hurtigt løs igen, fordi børnene var døbt. En gang

fik de imidlertid lokket en pige hen til Dværgeklitten i Vesterø, og hun kan allenfals ikke have været ordentligt døbt, for hende beholdt de. Hun fik godtnok lov til en gang imellem at gå hjem og lege med sine små søskende, men når der dukkede en finger op foran hende og vinkede, måtte hun omgående stille ved klitten. En dag negligerede hun ordren og blev hos sine søskende et par timer mere. - Næste dag fandt man hende liggende ihjelklemt mellem to fjæle. Det var dværgenes straf, fordi hun havde trodset dem.

Lønstrup 64. (D2 på kortet)

Heksen fløjtede ulvene bort og kærligheden til.

I gamle dage var der ustyrligt mange ulve i Vendsyssel. De gjorde stor skade ved at tage for sig af bøndernes kvæg- og svineflokke, og hvis de var rigtig sultne, veg de end ikke tilbage fra at overfalde mennesker.

For at blive denne plage kvit, henvendte man sig til en troldkvinde, som havde ry for at mestre de særeste kunster, og hun var da også meget villig til at fjerne ulvene, hvis man betalte hende ordentligt derfor. Det gjorde man så, og en skønne dag stillede hun ude i skoven med en pibe, som hun tog til at spille på.

Snart efter dukkede et par ulve op, og kvinden begyndte at gå, medens de fulgte efter. Der kom stadig flere ulve og sluttede sig til optoget, og omsider nåede de Lønstrup klit ude ved Vesterhavet. Der var nu tusinder af ulve, og med dem gik troldkvinden ud på den såkaldte Ulveklint. Hun begyndte at spille på en anden måde, mere hektisk, og pludselig sprang samtlige utysker ned fra klinten og ud i bølgerne, hvor de druknede.

Der var dog også en anden, som havde interesseret sig for fløjtespillet, det var dværgen i Lønstrup klit, som var blevet så opstemt, at han på stedet friede til troldkvinden. Hun sagde ikke nej, og de to holdt bryllup i klitten. De blev stamforældre til den utrolige mængde dværge, som en overgang huserede i Vendsyssel og som - hvis man skal tro sagnet - var endnu værre end ulvene.

I dag mærker man ikke meget til dværgene, dog siges det, at der af og til i den mørke årstid er set enkelte, der smutter rundt ved Lønstrup klit.

Maarup kirke 65. (D2 på kortet)

»The Crescent«s klokke ringer stadig.

Den smukke lille Maarup kirke, der siden slutningen af 1700-årene har været tårnløs, ligger tæt ved Vesterhavet. Ved den finder man et stort skibsanker, det hidrører fra den engelske fregat »The Crescent«, som under en forrygende snestorm d. 6. december 1808 kastedes ind mod revlerne ud for kirken og forliste.

Alle forsøg på at bringe skibet flot mislykkedes, og man forsøgte i stedet at sætte en flåde ud fra det, den var bemanded med matroser og officerer, og de skulle bringe en nøddine til land, så de ombordværende kunne reddes via den. Flåden blev imidlertid knust af søerne og alle på den omkom.

Folkene på fregatten blev nu grebet af panik. En del officershustruer var med som passagerer, de prøvede at springe i søen og svømme ind, og det samme gjorde matroserne. Det var dog kun ganske få af de 300, der var med skibet, der nåede levende ind til land. Stranden var oversået med lig, de bragtes op til Maarup og begravedes siden i en stor fællesgrav, som endnu findes.

Selvom Danmark og England på den tid var i krig, gjorde de brave vestjyske fiskere deres yderste for at komme de nødstedte til hjælp, men det var simpelthen umuligt at få både i søen, førend uvejret var løjet af.

Under katastrofen havde man hele tiden hørt »The Crescent«s skibsklokke ringe. Den blev siden bjerget af fiskerne, og den hænger nu i Skallerup kirke lidt nordøst for Maarup. På egnen fortæles det imidlertid, at man stadig, når det er op mod storm, kan høre fregattens klokke ringe ude fra havet, og da er det klogest at blive i land.

Nandrup 66. (B4 på kortet)

Fru Rige.

Fru Rige på Nandrup (man véd ikke, hvem hun er) sagde altid, at det ikke var nogen sag at leve, om ej det var for den slemme død, og spurgte nogen hende, hvorfor hun var så ked af, at hun engang

skulle herfra, svarede hun: »Det er fordi jeg véd, at jeg kommer til at gå urolig om i verden efter min død, og at intet menneske født af kvinde vil kunne mane mig«.

Fruen havde da også en god del på samvittigheden. Først fødte hun i dølgsmål et barn, som hun kvalte, derpå bød hun kusken spænde for hendes vogn og lod ham køre hende og barnet ud til et kær, hvor hun kastede den lille i vandet. Imidlertid var hun bange for, at kusken ikke kunne holde tæt med sin uhyggelige viden, og derfor fik han et puf, så han faldt i vandet og druknede. Med møjle slæbte den onde kvinde en stor sten hen til bredden og vippe- de den ned over ham, så liget aldrig senere skulle blive fundet.

Da fru Rige var død, blev hun begravet i Sejerslev Kirke, men hver nat kørte hun derfra i en sort vogn og vendte tilbage til Nandrup, som hun satte på den anden ende med sine spøgerier. Flere præster forsøgte at mane hende, men ingen af dem kunne få magten over hende. Endelig kom folk i tanke om hendes egne ord, at hun ikke kunne manes af nogen, der var født af kvinde. Hvis man fandt en ufødt, gik sagen snarere i orden.

Der sendtes da bud efter præsten Jørgen Ufødt fra Vendsyssel, og han kom ned til Mors over Feggesund. Han bød færgekarlene, at de skulle blive liggende ved bredden, til han kom tilbage, og såsnart de så ham, måtte de være klar til at støde fra land.

Nu vandrede præsten op til kirken, hvor fru Rige stod i åben begravelse, han begyndte at mane og læse over hende, men hun var ham for stærk, og det så ud, somom hun skulle få magten. Da foreslog Jørgen Ufødt, at de kunne kappes ned til Feggesund, og den, der kom sidst skulle sættes ned ved fjordbredden. Det gik fru- en ind på, og hun skulle køre under jorden, medens præsten tog landevejen ovenpå. Han nåede virkelig Feggesund først og sprang ombord i færgen, som straks lagde fra land. Da den var kommet et lille stykke ud, hørtes der et skrald inde på stranden, og jord og sten hvirvledes i vejret. Det var fru Rige, der kom frem, men da hun så, at hun havde tabt, sank hun med et klagende skrig i jorden. Siden har man intet mærket til hende på Nandrup, dog skal hun hvert syvende år vise sig ved kæret, hvor hendes barn og kusken fandt deres våde grav.

Der er undertiden stadig en smule urolighed på Nandrup, en mand, der hængte sig, går rundt, og man hører raslen af en kæde,

så han har sikkert været landmåler og i den forbindelse begået et eller andet galt. Dertil kan man undertiden løbe på en hvid jomfru, som øjensynlig intet har med fru Rige at gøre og endelig skal en hovedløs hest vise sig i avlsgården.

Nandrup på Mors går tilbage til midten af 1400årene. I 1811 havde den en tegltækt borggård i bindingsværk. Den nuværende hovedbygning er opført i 1832.

Nørre Elkjær 67. (E2 på kortet)

Suppe til ghespenstet.

Hver juleaften spøjte det på Nørre Elkjær, da kom en af gårdens gamle ejere kørende med fire heste for og holdt foran den brede dør. Herfra gik han ind, satte sig i et bestemt værelse og var tilsyneladende travlt beskæftiget med at bringe et eller andet i orden.

En gang havde de en halvtosset pige på gården, og hende lokkede de en juleaften til at gå ind med en tallerken suppe til spøjelset, alle var meget spændte på at se, hvordan det ville gå an, men det gik udmærket, for spøjelset sagde til hende, at fordi hun var narret til denne forstyrrelse, måtte hun gå med fred - ellers havde han været i sin gode ret til at rive hende ihjel.

Pigen var jo noget ked af, at de andre havde narret hende til at gøre noget så farligt, men hun fik hævn, thi hun døde snart efter, og nu spøjte hun for dem, så det var en gru.

Engang blev der begravet en levende hest i Nørre Elkjærs port; det skete efter at der var udbrudt en sygdom i bestanden, som ingen kunne kurere, og efter den dag holdt sygen op.

Nørre Elkjær øst for Hirtshals kendes fra den sene middelalder. I 1662 havde den en hovedbygning bestående af tre bindingsværksfløje. Den nuværende hovedbygning er fra 1914.

Nørre Uttrup 68. (D3 på kortet)

Det var ingen ulykke.

En aften i 1852 var en fragtmand, Ole Faarbakke, fra Dronninglund i Vendsyssel på vej hjem fra Nørre Sundby med sin hestevogn. Han nåede dog aldrig så langt, og man fandt vognen nord for Nørre Uttrup, hvor den var væltet i grøften. Under den lå fragtmændene dræbt. Det var et af de sørgelige uheld, der kan ske, mente man.

Det sagdes imidlertid, at der aldrig siden var ro på det sted på vejen om natten, og når folk ville køre forbi, var det ikke ualmindeligt, at hestene blev sky, så det snart ikke var til at drive dem frem.

Der gik nogle år, så opklaredes det, at der i virkeligheden var tale om et mord: En svensker, som lå for døden, mente at han burde lette sin samvittighed, og overfor en præst tilstod han, at han sammen med en kammerat havde overfaldet vognmanden. De havde dræbt og udplyndret ham samt derpå kippet vognen ned over ham, så det kunne se ud som en ulykke.

På stedet, hvor vognmanden fandt sin død, står der nu et stort stenkors med inskriptionen: »På dette sted jeg fandt min sidste livsvandring. Her 1852.«

Efter forbrydelsens opklaring er der blevet ro på vejen.

Odden 69. (E2 på kortet)

En hel zoo-magisk samling.

Odden er en såre smuk og særpræget gård af ærværdig alder, omkring midten af 1400-tallet er de nu stående bygninger rejst, og man taler om »Odden hin olde og Asdal hin bolde«.

Odden har - i lighed med andre vendsysselske herregårde - sin svineamulet, den hænger på loftet i en snor og består af en skinke. Det er den sædvanlige historie om herremændenes strid om et svins tilhørsforhold, der berettes, og man kan læse nærmere herom under Voer, Bøgsted, Asdal og - især - Birkelse.

Derimod har Odden eneret på en udstoppet, hovedløs svane,

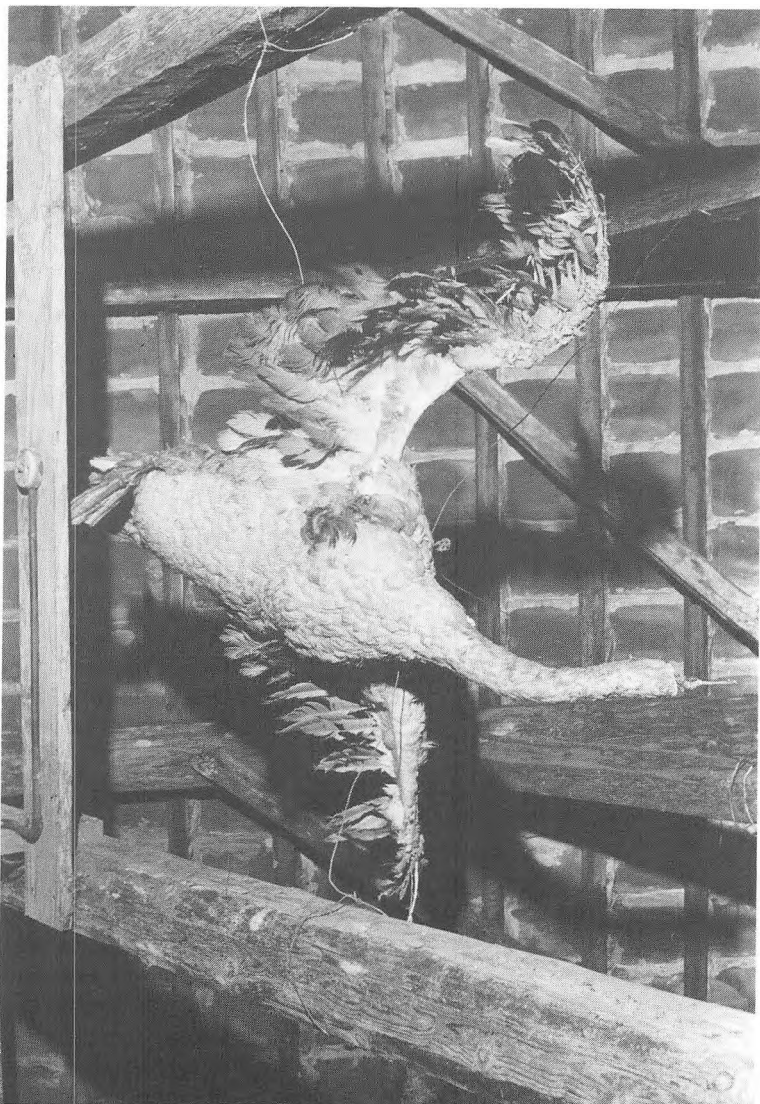
Odden - her trives nisser og magi

der ligeledes har sin plads på loftet, det fortælles, at den vendte hovedet hvergang der kom en ugift pige, som ej var mø, forbi (andre siger en utro kone eller mand), og den vendte det så ofte, at nakken blev slidt over. - Det er ikke noget pænt sagn.

En ganske ejendommelig indretning er at se på gården, og det er en nisse-luge. I døren op til loftet er der for nedden en diminutiv lem, den blev sat dér, for at nissen, der jo er en ganske lille pusling, let kunne smutte frem og tilbage, når han udførte sit virke til gårdens gavn. At katten også kunne have nytte af lemmen, når den skulle op på loftet efter mus, har ikke gjort den mindre værdifuld.

Endelig vises i kælderen, bag en tremmedør, et hestekranium, det er hvad der endnu stikker op af en ond ridder til hest, der mandedes ned i kældergulvet.

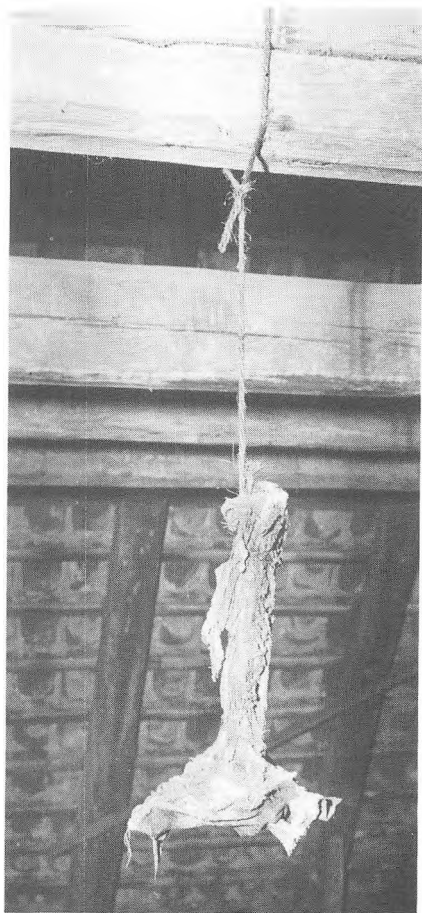
Der hersker megen mystik om patriarkalkorset på Oddens mur, og ingen har efter sigende indtil nu kunnet komme med en plausi-

Den hovedløse svane. Den drejede efter sigende hovedet efter alle ugifte, der ikke havde jomfrueligheden i behold. Til sidst kunne halsen ikke klare sliddet - og hovedet faldt af.

Oddens nedmanede hest. Dette skal være de sørgelige rester af en ond ridder til hest, som engang i fordums dage blev manet i jorden på stedet.

*Svineskinken på Odden.
Denne magiske amulet
fandtes (og findes) på
mange danske gårde*

bel forklaring på, hvorfor det findes der. Efter min opfattelse er sagen ret så ligetil:

Det var i middelalderen og den tidlige renæssance ganske almindeligt, at man - også i Danmark - forsynede husene med udvendig dekorationsbemaling. For at beskytte den lidt mod vind og vejr, anbragtes den undertiden i lave nicher; sådanne nicher ses endnu på en del af vore gamle landsbykirker, og blandt de få herregårde, der er dekoreret på denne måde, kan nævnes Krabbesholm, Ved-

bygaard, Tirsbæk og Odden; de to sidste har antagelig samme bygherre og bygmester.

Og hvad malede man da i disse nicher? - Måske nogle steder bygherrens og hans hustrus adelige våbner, men ellers givetvis helgenbilleder og forskellige religiøse symboler, der - samtidig med at være prydelige - havde til opgave at holde onde magter som spøgelser, omflakkende djævle, trolde etc. borte. Patriarkalkorset har ofte været benyttet mod pest.

Der er således for mig ingen tvivl om, at patriarkalkorset på Odden skal betragtes som et værnekor. Trekløvermotivet på korsarmene tegner Treenigheden, og korset anvendtes i den kristne symbolik i betydningen »Viet til Gud«. Når et sådant kors er anbragt på huset, stilles dette altså under allerhøjeste beskyttelse, hvad dæmoner og andet skadeligt overnaturligt skidfolk haver at respektere.

Odden nordøst for Hjørring kendes i 1454, og allerede året efter er der anlagt voldsted hvorpå den nu stående østfløj og sydfløjens vestlige del opføres. Omkring 1520 ombygges østfløjen og portpartiet i sydfløjen opføres. 1652 rejses en nordfløj af grundmur og en vestfløj i bindingsværk. 1763 brænder vestfløjen, men genopføres. 1820 nedrives nordfløjen og de kamtakkede gavle sløjfes.

Oddesund 70a. (B5 på kortet)

Kejserens sværd.

Ifølge sagnet invaderede kejser Otto II af Tyskland Jylland i året 974. Det var dels for at straffe danerne, der havde gjort oprør imod ham, dels for med våben i hånd at indføre kristendommen i Danmark. Nogle mener, at han standsede i Slesvig, hvorimod andre hævder, at han i virkeligheden først blev stoppet af Limfjorden. Da han nåede til et sund mellem fastlandet og Thyholm, kastede han sit sværd i det for at betegne, at felttoget hermed var til ende. Af samme grund fik sundet navnet Ottos Sund, hvilket siden blev til Oddesund.

Oddesund

70b. (B5 på kortet)

To mærkværdige rejser.

I dag går der bro over Oddesund, og derved er der skabt hurtig forbindelse fra Thy og det vestlige Nørrejylland til fastlandet. I ældre tider var der et færgersted, og da kunne det nok volde besvær at slippe over, for strømmen i det smalle farvand var stundom særdeles strid. Til færgerstedet var knyttet et gæstgiveri, som lå på nordsiden af sundet, og her måtte folk undertiden i ugunstigt vejr vente både timer og dage på at blive sat over.

Engang havde færgemanden været i hovedstanden i et forretningsanliggende. Han havde imidlertid ikke haft heldet med sig, og rejsen måtte anses for spildt. Det var længe før, man fik tog og motorfærger, og turen fra København til Thy kunne meget vel tage en uges tid.

En aften gik færgemanden frem og tilbage over Langebro i København og var i et meget trist lune. Det ærgrede ham, at han måtte vende hjem med uforrettet sag, men det var der nu ikke noget at gøre ved, og næste morgen ville han drage afsted.

Pludselig kom en ejendommeligt udseende lille mand hen til ham og hilste ham ved navn. Det forbavsende færgemanden, for han mente ikke at kende den anden. - »Jovist«, sagde denne, »jeg er også fra Thy, og jeg rejser hjem om et øjeblik. Du er velkommen til at slå følge med mig, for jeg har en stor grå hest, og den kan mageligt bære os begge«.

Færgemanden lavede vældigt op. Det kunne han svært godt tænke sig, for han satte alt for mange penge til, når færgeriet skulle passe sig selv i endnu en uges tid.

- »Du kan møde mig på Højbro plads om en time«, sagde den lille, »og den eneste betingelse, jeg stiller er, at du til gengæld indvilger i at sejle for mig en hel nat«.

Det gjorde færgemanden gerne, og en time senere troppede han op med sin håndbagage. Den lille mand var allerede på pladsen, og det var virkelig en ordentlig hest, han førte ved tøjlerne. Nu satte han sig op og betydede færgemanden, at han skulle gøre ligeså. - »Men du må holde ordentligt fast, for hvis du falder af er det sket med dig«, sagde den lille.

Så red de afsted ud gennem Nørreport og et lille stykke hen ad

vejen, men så snart de var alene, gav den lille mand hesten sporene, og nu slog den over i galop. Det susede om ørerne på dem, og det var mørk nat, så færgemanden kunne ikke se, hvor de red, men det var somom hesten overhovedet ikke rørte jorden med hovene. Da de havde redet et par timer, lød der pludselig et kling, somom hestens hov slog mod noget.

- »Hvad var det?« spurgte færgemanden.

- »Åh, det var såmænd bare spiret på tårnet af Viborg domkirke«, svarede den lille, som ellers havde forholdt sig tavs. »Vi er så småt ved at skulle nedad nu, og hesten løb nok lidt for lavt!«

Et øjeblik efter kunne det mærkes, at de havde jordforbindelse. Den lille mand red hen til et hus, hvor der var lys i vinduerne, og det var såmænd gæstgiveriet i Thyholm, hvor vor færgemand havde til huse.

- »Husk nu, at du skal sejle for mig en nat«, råbte den lille fyr, idet færgemanden sprang af. »Jeg skal nok give dig besked forinden, så du kan nå at gøre dig klar!«

I det samme var han forsvundet, og færgemanden gik ind.

Der forløb nogen tid, så bankede det en aften tre gange på ruden, og en stemme råbte: - »I morgen nat er det så vidt«. Man gik ud for at se, hvem det kunne være, men der var ingen.

Da kom færgemanden i tanke om sit løfte til den lille mand, og da det den påfølgende nat atter bankede på ruden, var han klar. Denne gang stod den lille mand derude, og sammen gik de ned til færgen. Den lå meget dybt i vandet, hvilket var besynderligt, eftersom der øjensynligt ikke var nogen mors sjæl i den.

Endnu mærkeligere var det, at færgen næsten ikke var til at drive frem gennem vandet, selvom det var blikstille. Færgemanden måtte bruge al sin styrke for at komme over til den modsatte bred. Ikke så snart havde han lagt til og fortøjet, førend færgen lidt efter lidt lettede sig, og snart lå den lige så højt på vandet, som den plejede, når den var tom.

Hele natten gik det på den måde. På vejen over var færgen næsten ikke til at skyde frem, på vejen hjem var den let som en fjer. Da det så småt var ved at lysne, sagde den lille mand, som hele tiden havde fulgt med frem og tilbage: - »Dette var sidste tur, og nu kunne du vel godt tænke dig at se, hvem det er, du har sejlet for«. Med disse ord tog han sin hue af og satte den på færgemandens hoved. I det samme blev han opmærksom på en mængde puslin-

ger, der var forsamlede med hestevogne og en masse rejsegods, og som nu så småt satte sig i bevægelse for at marchere ned gennem Jylland.

- »Dette er de underjordiske fra Thy«, sagde den lille mand, »og jeg er deres konge. Længe har lyden af kirkeklokker generet os, men nu har menneskene tillige lært at slå kors for alt hvad de ejer, både tøj og ejendele, mad og drikke. Derfor kan vi ikke længere stjæle fra dem, og vi lider både af sult og tørst. Det er grunden til, at vi nu rejser bort!«

Med disse ord tog han atter huen af færgemandens hoved, og hele sceneriet forsvandt. Strandbredden lå øde i solens første stråler, kun et par måger kredsede skrigende rundt i luften og lod ane, at der måske alligevel var et eller andet på færde.

Ormholt 71. (E3 på kortet)

På Ormholt's ejendom findes et kludetræ, hvorved forstås et træ, som tillagdes særlige helbredende kræfter. Var man befængt med en eller anden sygdom, kunne den kvittes ved, at man hængte et stykke af sit tøj op i en af træets grene.

Det kan ske, at man om natten hører en karet suse op foran gårdens hoveddør, men der er ingen at se.

Ormholt mellem Sæby og Brønderslev nævnes i 1455. Den havde i 1660-erne hovedbygning af bindingsværk. I 1854 opførtes den nuværende hovedbygning.

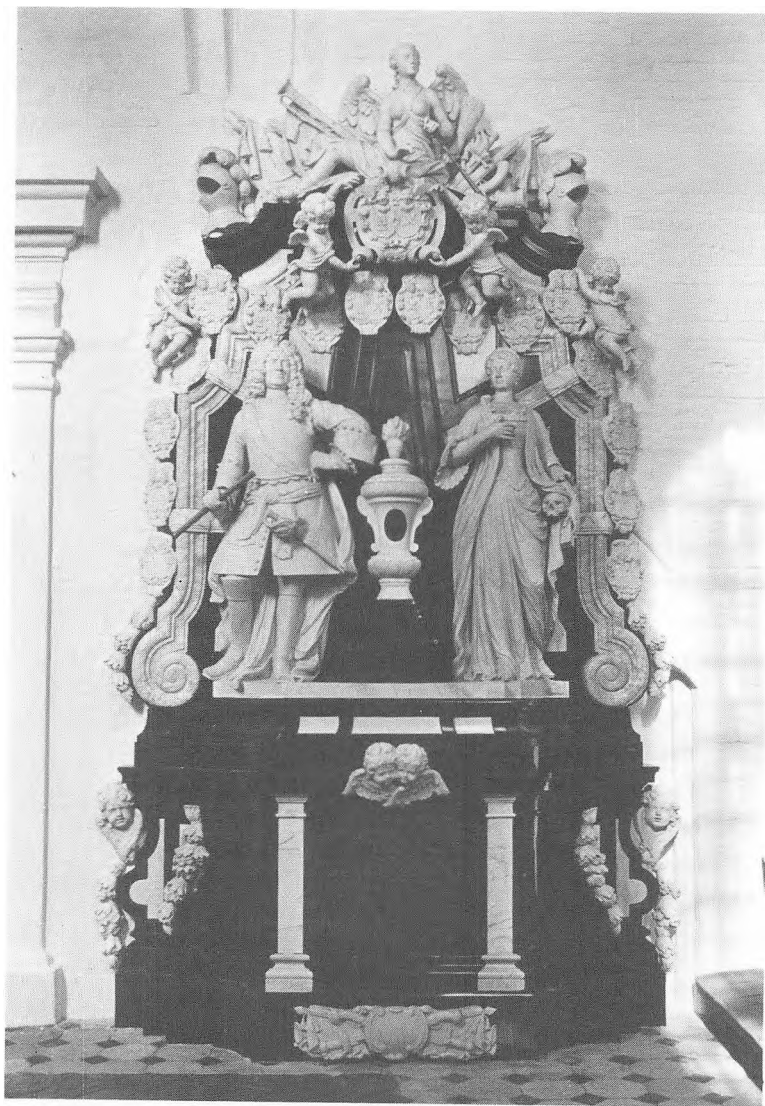
Oxholm 72. (D3 på kortet)

Historien om en skov og om en dyreven.

Oprindelig var Oxholm kloster for nonner af benediktinerordenen, og hér som så mange andre steder, var der unge piger, som ikke formåede at overholde det afgivne kyskhedsløfte, men lod sig bedåre af unge mænd fra omegnen. Begribeligvis gjordes der kort

Oxholm kirke

Levetzows epitaf i Oxholm kirke

proces, når slige skændigheder åbenbares: synderinderne indemuredes i nordmuren, hvor kan hænde nogle af dem endnu står og kukkelurer.

En enke byggede Oxholm; hun havde to sønner, som, da de blev voksne, forlangte at få godset delt imellem sig, så der intet blev til moderen; det syntes ikke, somom hun kunne få sin ret, men hun bad, at man i det mindste tilstod hende at beså et nøjere udpeget, betydeligt areal med en sæd, hvis art hun selv bestemte, og det skulle være hendes, indtil afgrøden var høstet. Det gik sønnerne ind på, hvorefter hun såede agern og bog, og da træerne først mange år efter bar frugter, beholdt hun det store stykke land, der udgøres af Ølands skov.

Om Levetzow'erne, der i henvend 150 år ejede Oxholm, går der enkelte sagn; et af dem omhandler generalløjtnant (dengang oberstløjtnant) Hans Frederik v. Levetzow (d. 1696). I begyndelsen gjorde han tjeneste i den svenske armé, men gik siden over til danskerne og erhvervede 1669 Oxholm.

Under den skånske krig var Levetzow blevet taget til fange af svenskerne, men han undslap ved pludselig at give sin hest sporerne, så den sprængte tøjlerne og sprang ud i en elv. Med sin rytter på ryggen svømmede den over den rivende strøm til den modsatte bred, som var besat af danskerne, men da den ville træde i land, mistede den fodfæstet og knækkede lænden.

Levetzow ville ikke høre tale om at lade det trofaste dyr skyde, den blev helbredt så vidt, at den kunne humpe rundt i al rolighed, og da krigen var slut, tog han den med hjem til Oxholm, hvor den åd nådsens brød til den døde højt bedaget.

Dette var jo en smuk handlemåde, og i det hele taget synes Levetzow'erne at have været brave og rettænkende mennesker, ja, det berettes, at da Sophie v. Eyndten, enke efter geheimeråd Hans Frederik v. Levetzow den yngre, døde i 1795, ringede kirkeklokkerne af sig selv til hendes ære.

I Oxholms skove er der meget elverfolk, og især ved den såkaldte Jomfrusten, holder de til. De dejligste piger i florlette gevandter åbenbarer sig for karle, som ensomme går gennem skoven, men det er farligt at give sig i kast med elverpigerne, thi den, de har taget i favn, svinder lidt efter lidt hen og dør, hvis da ikke hans for-

stand formørkes. Heldigvis er det aldrig vanskeligt at kende en elverpige, thi nok er hun fortil hvid og fager, men ryggen er hul som et driftetrug og sort som en ormstukken tand.

På Øland har også dravdokterne, som man ellers ikke hører meget til, deres hjem; det er en art bjærgfolk, og i lighed med menneskene gør de såvel godt som ondt, de har magt til at trække det, de ønsker, til sig og beskrives ellers som små folk, der bærer lange, røde luer, som slæber hen ad jorden. På selve Oxholm bor deres slægtning, nissen.

Det er almindelig kendt, at der et sted i Oxholm skov går en hvid dame, og ligeledes skal der et sted på gården findes nedgang til en løngang der fører over til Kokkedal.

Oxholm syd for Brovst var i 1175 et benediktinerkloster kaldet Økloster. I 1475 opførtes der et firefløjet klosteranlæg, af hvilket kirken samt vest og sydfløjen er bevaret. I 1536 får ejendommen navnet Oxholm. I 1830 nedrives østfløjen, i 1870 er der ombygninger efter brand, der opføres et trappetårn, som atter fjernes ved en grundig restaurering i 1916.

Rye Aa ^{73. (D3 på kortet)}

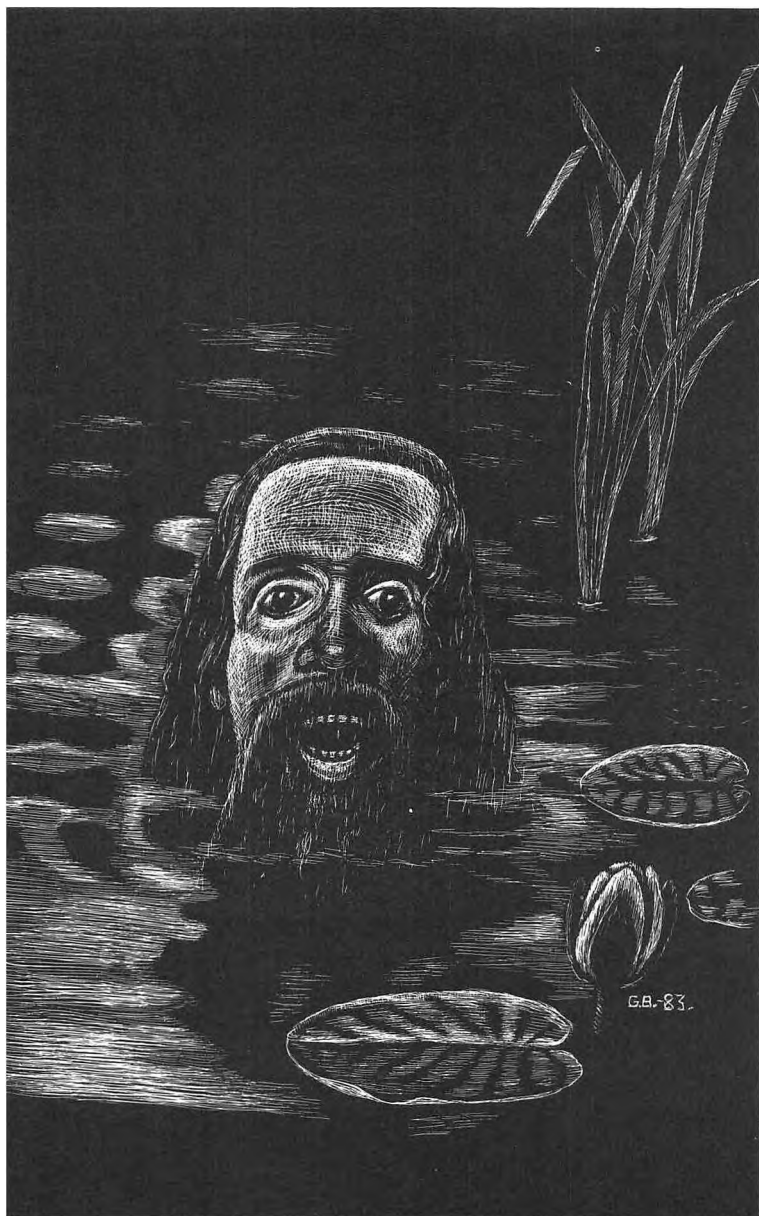
Åmanden i Rye Aa.

I meget gammel tid stod vandet altid og sivede og sjappede i enge og markerne omkring Store Vildmose i det sydlige Vendsyssel, det kunne aldrig slippe væk, og det var bønderne kede af, for så kunne de ikke få dyrket markerne ordentligt og lade dyrene græsse på engene.

En skønne dag meldte der sig imidlertid en gammel mand, der sagde, at han let kunne skaffe dem af med det vand, blot de ville betale ham ordentligt for hans ulejlighed. Det var bønderne svært villige til, og den gamle tog nu en stok, stak dens spids i jorden og begyndte at gå, samtidig med, at han trak stokken efter sig.

Straks begyndte vandet at pible frem i sporet, og på den måde

Åmanden i Rye Aa kalder på sit offer ►

opstod åen, som afvander området. Manden rystede imidlertid en del på hånden, for som nævnt var han op i årene, og derfor blev Rye Aa's løb noget bugtet.

Nu blev både marker og enge tørre og kunne bruges med godt udbytte, men da manden kom og ville have betaling for vel udført arbejde, var det ham ikke muligt at slå bønderne for den mindste skilling. Nu havde de åen, og så kunne det være det samme med resten, mente de.

- »Ja, ja«, sagde åmanden, for ham var det naturligvis, »så taler vi ikke mere om det, åen skal nok selv tage sig betalt fremover!«

Det har den også gjort: Hvert år drukner der et menneske i den, og hvis det endelig sker, at det springer over nogle år, tager den så mange flere sidenhen, så regnskabet passer altid. Engang var der gået tolv år uden at nogen var druknede, men så var 12 karle en aften på vej fra herregården Birkelse, hvor de havde tærsket. Det var vinter og der lå is på åen. De mente, at den sagtens kunne bære, så de gik trøstigt ud på den. Pludselig brast isen imidlertid: Samtlige 12 karle gik igennem og druknede. - Ved en anden lejlighed druknede syv mennesker på én gang.

Når det er ved de tider, hvor åen kræver sit offer, hører man en stemme råbe nede fra det mørke vand: »Tiden er kommet, men manden er endnu ikke kommet!« Hvis et menneske hører denne stemme, drives det af en uimodståelig kraft hen til åen, hvor det springer i og drukner. En ung pige, som gik tur ved åen sammen med sin lille hund, hørte stemmen, hun skyndte sig da at råbe: »Nej, ikke mig, hunden!« I det samme tog pokker ved kræet, den styrtede hen til åen, sprang i og forsvandt. På den måde reddede hun livet.

Nogle vil vide, at åmanden eller nøkken er en lille mørk mand, som man undertiden kan se løbe rundt nede på bunden af åen. Andre påstår, at åens ånd opererer i skikkelse af en vældig ældgammel mosgroet gedde. Det var almindeligt, at folk, der havde passeret vadesteder over åen, til tak for, at de var sluppet levende over, kastede penge i vandet.

Raabjerg 74. (E2 på kortet)

Hollænderklokken i Raabjerg.

Den lille hvidkalkede Raabjerg kirke ligger ret øde omgivet af he-
de og klitter. Den har intet tårn, men i klokkestabelen ved siden af
den hænger en af Danmarks ældste kirkeklokker. Om den fortæl-
ler sagnet:

I den tidlige middelalder var det meget slemt at komme i havs-
nød ud for den jydsk vestkyst, for hvis folk endelig var så heldige
at komme levende i land, varede det sjældent længe, førend de
hårde jyder fik gjort kål på dem, så de frit kunne tage for sig af
strandingsgodset. Undertiden lokkede strandboerne endda søfa-
rende på grund ved at sætte fyrblus ud de forkerte steder.

Et par rige hollandske købmænd var kommet i havsnød ud for
Raabjerg. Skibet gik fast på revlerne i en storm og krængede over,
så der ikke var anden udvej end at springe i havet, prøve at svøm-
me ind og håbe på det bedste.

Efter en hård kamp imod bølgerne lykkedes det virkelig de to at
komme gennem brændingen og op på stranden. De havde hørt
mange slemme ting om jyderne, så da de så en flok komme løben-
de hen imod sig, var de forberedt på, at deres sidste stund var
kommet.

De blev imidlertid glædeligt overraskede, for de gæve Raabjerg-
folk viste sig at være både venlige og hjælpsomme. De bragte
straks købmændene op til en gård, hvor de gav dem tørre klæder
samt noget at stramme sig op på. Dagen efter kom de ned på
stranden. Stormen var efterhånden løjet af, og det var nogenlunde
roligt. De så da, at jyderne havde samlet alt, hvad der var drevet
ind, sammen, og på den måde var en del af ladningen blevet red-
det.

Omsider fik de hollandske købmænd skibslejlighed og kunne
sejle hjem. De tog afsted med deres jydsk venner, men lovede, at
de ville huske dem på passende måde. De havde bemærket, at
Raabjerg-boerne var så fattige, at de ikke havde haft råd til nogen
kirkeklokke ved deres lille kirke, og derfor bestilte de en sådan
hos den bedste klokkestøber, de kunne opdrive i deres hjemland.

Nogen tid senere ankrede et skib op ud for Raabjerg. En båd
blev sat i vandet, og meget forsigtigt hejsedes en klokke ned i den.

Den sejledes ind til kysten, og med klokken var de hollandske købmænd. De sørgede for, at den blev transporteret op til kirken, hvor der tømredes en stabel til den, og der hænger den endnu den dag i dag.

Tågetudsen bøvsrer tåge op i Vildmosen

Sandelsbjerg 75. (D3 på kortet)

Tågetudsen.

Det sker stadig, at havgusen trækker fra Nordsøen ind over Vestjylland, hvor den lægger sig tung og klam som en næsten uigennemtrængelig dyne. Det kan såmænd være galt nok nu om stun-

der, men forhen var det langt værre, især i egnen omkring den store vildmose. Her kunne gusen ligge i ugevis, så folk kønt måtte holde sig inden døre, hvad enten de ville eller ej. De kunne simpelthen ikke finde rundt ude, og selv de stærkeste lygter formåede ikke at gennemtrænge tågemuren.

Det var i de dage, hvor folk var bevæbnede, og en dag gik en mand forbi Sandelshøj, som ligger i Vildmosen. Han så da, at der pludselig begyndte at udvikle sig en tæt tåge, som fra højens top gled ned over mosen. Han fandt fænomenet så mærkeligt, at han besluttede sig til at undersøge det nærmere, hvorfor han gik op på højen. Der hørte han en mærkelig lyd, og ved at gå efter den, kom han til en gevaltig tudse, som sad og bøsede tåge op i lange baner. Rask drog han sit sværd og huggede hovedet af krapylet, og resultatet var det glædelige, at tågen kort efter lettede. Siden har de ikke haft mere gus ved Vildmosen end andre steder i det vestlige Jylland.

Sejlstrupgaard 76. (D2 på kortet)

Den pengeglade herremand.

I årene 1768-98 ejede Erik Hansen Wilsbech Sejlstrupgaard, og i 1774 opførte han den endnu stående hovedbygning. Om denne herremand fortælles mangfoldigt, men ikke meget godt. Han var ualmindelig pengegrisk og tog det ikke nøje med, hvordan han kom til klingende mønt; hvis bønderne ikke rettidigt betalte deres landgilde, var han ikke bleg for på stedet at holde auktion over deres få ejendele, og end ikke en fattig kone med syv børn og kun syv brød i huset ville han skåne. Det blev nødvendigt for sognefogeden at gribe ind og forpurre salg af brødene, fordi der ingen andre fødemidler var på stedet.

En sådan mand var ikke tiggeres ven, og han gav aldrig en styver til nogen; - dog, en dag pungede han alligevel ud:

Der kom en tigger, som ikke kendte ham, til Sejlstrupgaard, og da Wilsbech var den første, han mødte, spurgte han ham, om manden vel var hjemme? Wilsbech slog med nakken: »Her bor ingen mand, men en vældig herre«, sagde han. - »Gudskelov og tak«, svarede tiggeren kendeligt imponeret, »så var det måske

Dem, der gav os den gode regn i går?« - »Åh, rejs ad helvede til«, råbte herremanden ærgerligt. - »Der var jeg forleden, men de spyttede ad mig og spurgte efter Dem«, kom det forsorent fra tiggeren. Da stak Wilsbech ham otte skilling for at få ham til at gå; men det var også både de første og de sidste penge, han forærede nogen.

Til sidst fik Wilsbech ødelagt sine ben, og det gik således til: Han havde været i en gård og skrive manden for restancer, men da han gik, sendte en gammel kone et skadeligt blik efter ham; det medførte, at han pludselig styrtede om på gårdspladsen, og til sine folk råbte han: »Bær mig op i vognen; mine ben duer aldrig mere til noget«. Og sådan blev det ganske rigtigt.

Sejlstrupgaard sydvest for Hjørring havde i 1335 et befæstet voldsted. 1534 afbrændtes gården, og i 1627 stod der en firefløjet hovedbygning af bindingsværk. 1685 nedreves sydfløjen. I 1774 opførtes der en ny hovedbygning, som i 1951 ombyggedes efter brand.

Sjørring 77. (B4 på kortet)

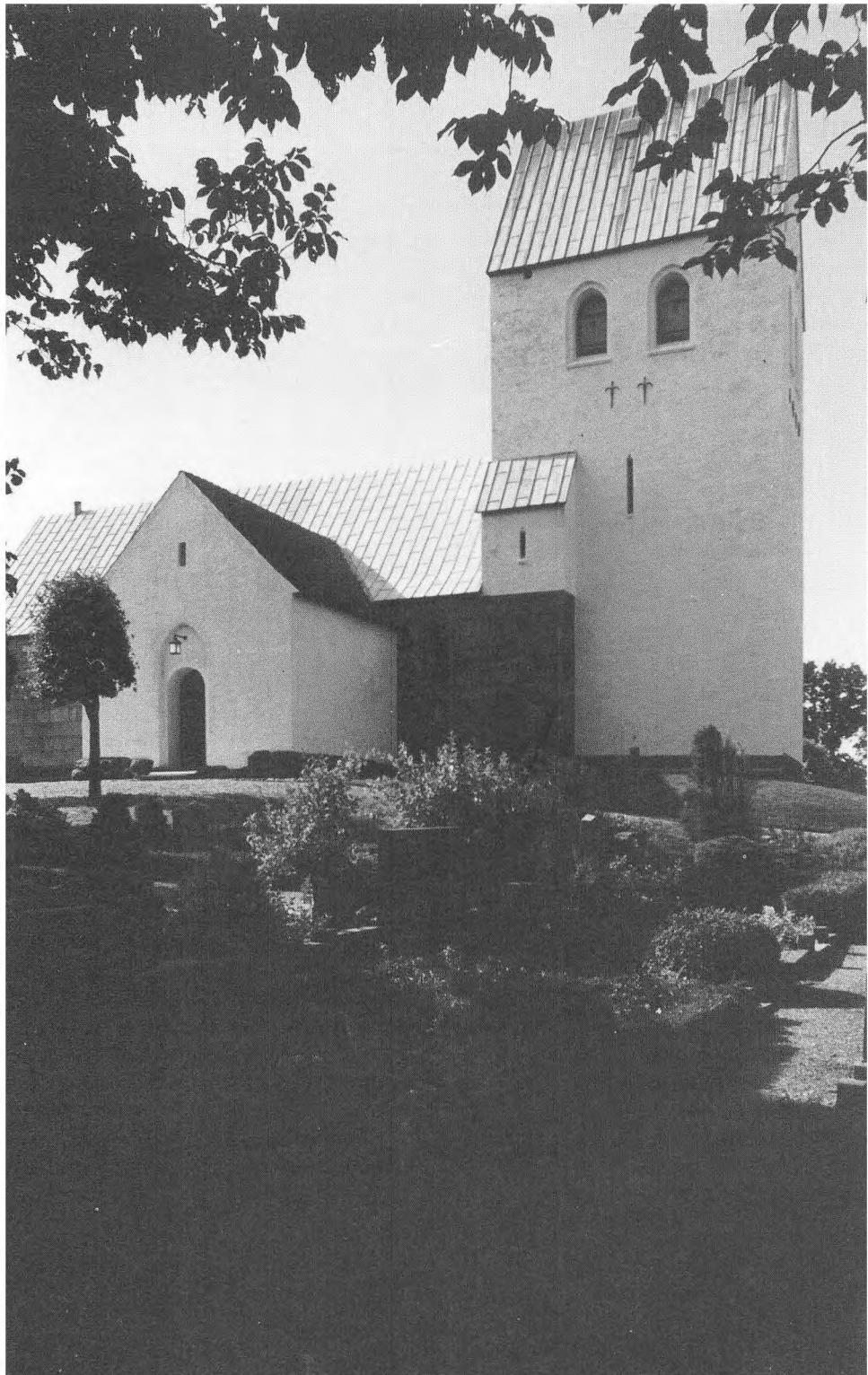
Bispen som kom med pest.

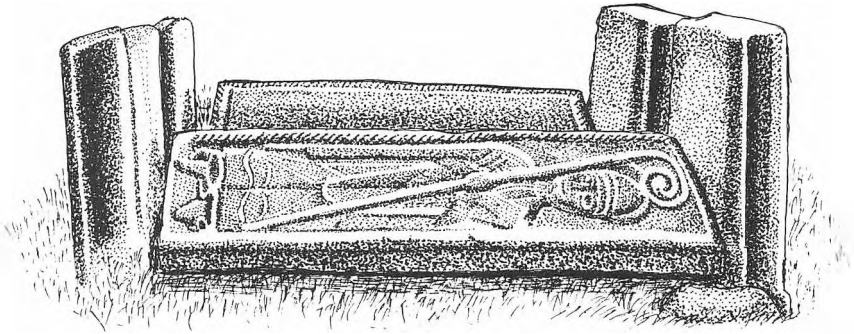
Sjørring kirke i Thy ligger et stykke ret vest for Thisted. Den er stor og meget vel bygget, hvilket skyldes, at den i gammel tid var knyttet til kongeborgen Sjørring, hvis voldsted endnu er bevaret og ligger et stykke fra kirken ved en udtørret sø.

Kirken har romansk apsis kor og skib, der er bygget af granitkvadre og med en meget fint tilhugget sokkel. Våbenhuset er sengotisk, og kirketårnet fra 1929 har erstattet et sengotisk tårn, der forsvandt i 1700'erne.

Blandt andre romanske gravminder finder man på kirkegården en såkaldt bispegrav, dens særprægede udsmykning består af to tresidede prismeformede granitsten lagt ved siden af hinanden. Den ene er glat, medens den anden på den ene side er prydet af en

Sjørring kirke ►

Bispens grav på Sjørring kirkegård

engel og på den anden af en bisp. For enderne af de to sten står der gavlsten - ialt fire, og mellem dem er anbragt en stenplade med rester af en latinsk inskription.

Om denne grav beretter sagnet, at der under en storm strandede et stort skib på vestkysten. Da stormen havde lagt sig, gik et par mænd fra Sjørring ned på stranden for at se, om der måske var noget, man kunne redde sig. De fandt en ilanddrevet luge fra skibet, og til lugen var en fornemt klædt mand fastbundet. Han levede endnu, og de to mente, at det nok var bedst at slå ham ihjel og røve, hvad han eventuelt havde på sig af værdi. Han bad dem imidlertid skåne sig og i stedet føre ham til deres præst.

De to thyboer var åbenbart ikke synderligt forhærdede, for de tog den fremmede med sig og kørte til Sjørring med ham. De nåede netop frem hertil, da hele menigheden var samlet til gudstjeneste i kirken.

Den fremmede blev ført frem til præsten og fortalte denne, at han var biskop, kom fra Antwerpen og at han egentlig skulle have været til Børglum for at overtage det ledigblevne bispesæde der. Under turen var folkene på skibet imidlertid blevet syge, og så mange af dem var døde, at de tiloversblevne ikke kunne holde skibet flot, da det blæste op.

Medens bispens fortalte denne historie, nøs han nogle gange, og

han var knapt færdig med beretningen, førend han sank sammen og døde. Man skyndte sig at få gravet en grav til ham, men just som præsten var ved at kaste jord på kisten, begyndte han også at nyse, hvorpå han faldt om og var død. Det var pesten, bispen havde bragt til landet, og den hærgede i den følgende tid på det frygteligste. Alle der havde været samlede ved bispens komme blev syge, og de fleste døde. De eneste, der gik helt fri, var de to mænd, der havde fundet ham på stranden og skånet hans liv.

Det siges, at medens pesten hærgede, hang der en tyk, næsten uigennemtrængelig tåge over egnen, da den efter nogle ugers forløb lettede, forsvandt sygdommen samtidig som ved et trylleslag, men da var også størsteparten af befolkningen i Thy uddød.

Der går dog også et helt andet sagn om bispegraven, og det går ud på følgende:

Oprindeligt stod den nu udtørrede Sjørring sø i forbindelse med havet, og den var et sted, hvor sørøvere med en vis forkærlighed sejlede ind, fordi den bød på en god naturhavn, hvorfra de kunne iværksætte deres plyndringer. For at værne egnen imod disse viderverdigheder, anlagde kong Nilaus en borg ved søen, og da sørøverne igen stævnede ind i søen - eller vigen som den vel snarere var - gik danskerne løs på dem. Det kom til et vældigt søslag, og en biskop, som deltog i det, faldt og blev siden begravet på Sjørring kirkegård.

Moderne forskere har dog ikke megen tro til, at der virkelig er tale om en bispegrav, de hælder til den anskuelse, at det snarere er en fremstilling af bispehelgenen Nicolaus af Myra, der i så fald skulle optræde som en værner af graven. Iøvrigt er den først så sent som i forrige århundrede kommet til at se ud, som den gør nu, den er nemlig samlet af flere romanske gravminder.

Skagen 78. (F1 på kortet)

Det knirker og knager.

Ifølge sagnene var det ikke alle de gamle skagboer, der skaffede sig udkommet på helt ærlig vis: Under de hårde nordvestenstorme, når skibe strandede på vesterhavssiden af odden, var de på færde for at tilegne sig ilanddrevet gods, som de strengt taget ikke

I de gamle Skagenhuse knirker og knager det plyndrede gods

havde noget med at gøre, ligesom de nok ikke veg tilbage fra at udplyndre strandvaskere og måske hjælpe en skibbruden, der havde reddet sig iland, af med livet, for at få fingre i hans kostbarheder.

Nogle kom til velstand på den måde, men velsignelse ved rigdommen har der næppe været, og længe skulle man i visse skagenhuse kunne høre lyden af store søstøvler, der trampede omkring ved nattetide, om det så var plyndringsmændene, der måtte gøre afbigt for deres udåd eller det var de udplyndrede, der ledte efter deres gods.

De fleste steder er disse spøgerier efterhånden ophørt, men net-

op under nordvestenstorme knirker og knager det i de huse, hvortil der bragtes »uretfærdigt gods«.

Fra havet ud for Skagens gamle fyr lyder der undertiden røster, som klager og råber om hjælp, det er de søfolk, som omkom på havet ved Skagen og som ikke nåede at blive begravet i indviet jord.

Skallerup kirke 79. (D2 på kortet)

De to økser.

Skallerup kirke vest for Hjørring og nær ved Vesterhavet har et højt, kraftigt og ganske imponerende tårn. Det er dog ikke længe i brug til klokkeringning, for det er bl.a. blevet svækket ved et lynnedslag i 1918.

Om tårnet berettes, at mesteren, der havde bygget det, var meget stolt af sit værk. Det hele stod næsten færdigt, og man manglede blot at få taget lagt. Han havde imidlertid en svend, som var temmelig stor i slavet, og denne mente ikke, at der hørte særlig store evner til for at bygge sådan en smule tårn.

Mesteren blev meget opbragt over denne nedvurdering af hans arbejde, og det endte med, at de to kom op at skændes. Da tog mesteren en bjælke, slog den fast i tagkonstruktionen så den gik et godt stykke ud fra tårnet øverst oppe. Derpå greb han sin økse, gik ud på bjælken og huggede øksen fast for enden af den, hvorpå han vendte tilbage.

Han bad så den stortalende svend hente øksen til ham, og denne, som naturligvis ikke ville stå tilbage, begav sig også ud på bjælken. Da han kom til dens ende og ville bøje sig efter øksen, syntes han imidlertid pludselig, at der var to, og han råbte derfor ind til mesteren, hvilken af økserne, han ønskede.

Da mesteren hørte dette råbte han: - »Gud være din arme sjæl nådig!« og i det samme mistede svenden balancen. Han styrtede ned på kirkegården og var dræbt på stedet. Han havde set to økser i stedet for én, fordi han var blevet svimmel.

Bagefter syntes mesteren nok, at han trods alt havde behandlet svenden lidt for hårdt, og han huggede derfor en smuk gravsten med buet ryg, som han lagde på hans grav. Den findes endnu på kirkegården.

Skallerup kirke

Det lidt forvirrende ved dette ellers udmærkede sagn er, at medens gravstenen er romansk, er kirketårnet sengotisk, stenen er altså mindst et par hundrede år ældre. Det skal da også nævnes, at der er tale om et vandresagn, som kendes fra flere danske kirker.

Skarreklit 80. (C3 på kortet)

Forgår verden med Skarreklit?

Der går det sagn, at når Skarreklit ved Bulbjerg væltede, skal verden forgå. Det første skete under en efterårsstorm i 1978, og nu kan vi så bare vente på, at anden del af den uheldsvangre spådom går i opfyldelse.

Kun et lille stykke af den hårde limstensklit er endnu synlig i havet, og folk med forstand på de dele siger, at den snart er helt forsvundet. Så mister de skarver, som holdt til dér, deres hjem.

På klittens top havde Holger Danske stillet en gylden skål fyldt med guldpenge. Han var en af kong Arthurs riddere om det runde bord, så det skulle vel aldrig være den hellige gral, der har balanceret på klitten i Vesterhavet? Den må i hvert fald ligge på havsens bund nu.

Der var ellers folk, som Sct. Hans aften søgte at nå op til toppen af klitten for at få fingre i det møgle guld. En mand havde fået slået en løkke om en af spidserne på klitten og var i færd med at hejse sig op i et tov, da han blev overfaldet af en ravn, som Holger havde sat til at vogte skatten. Den huggede ham med næbbet, så han slap sit tag, styrtede ned og blev slået ihjel.

Et andet sagn lyder på, at det var en konge, der havde gemt sine skatte på Skarreklit, før han drog i krig. Det var ikke så vanskeligt, for klitten var dengang landfast. Da han omsider var kommet hjem fra krigen, havde havet imidlertid skyllet så meget af landet væk, at klitten stod isoleret, og kongen fik aldrig sin skat tilbage.

Skyum bjerge 81. (B4 på kortet)

Det kraftige bjergmandsbrød fra Skyum.

Skyum bjerge er en række gravhøje - 17 i tal - som ligger 15 km syd for Thisted ud mod Vilsund. I dem bor der bjergfolk, og da en hjorddreng en dag kom forbi en af højene, så han, at der lå en ovnskydsel, som var gået itu. Skydselen består af en flad plade med et langt skaft, og den brugtes, når brød skulle sættes ind i de gammeldags bageovne eller tages ud.

Gutten vidste meget godt, at bjergfolkene er noget fummelfingrede når det gælder om at reparere itugåede redskaber. Derfor tog han skydselen med sig hjem og lavede den i orden. Nu er det en kendt sag at bjergfolkene er rige, og hjorddrengen var blot en fattig lille knøs. Derfor mente han nok, at han kunne være bekendt at skrive på skydselen og bede om lidt arbejdsløn.

Om aftenen gik han ud og lagde skydselen, hvor han havde fundet den, og næste morgen måtte han naturligvis hen for at se, om de underjordiske havde husket ham. Det havde de, for på højen lå et stykke smørrebrød.

Det kan godt være, hjorddrengen syntes, at det var en beskeden løn, men han sagde ikke noget derom og skyndte sig i stedet at spise smørrebrødet, for han var sulten. - Efter den dag fik han så ustyrligt mange kræfter, og han kunne gøre gavn for flere voksne karle.

Hos en gårdmand, der var begyndt at grave i en af højene, blev alle kørne pludselig syge, og så kan det ellers nok være, at han fik travlt med at køre jorden ud på plads igen.

Bjergfolkene kunne nok give folk en påmindelse, hvis de blev for nærgående. På den anden side så de helst, at der blev oprettholdt et godt forhold til egnens beboere:

En fattig mand, som havde et lille sted nær en af højene, begyndte at pløje på højen. Han havde dog ikke fået taget mere end tre furer, før hans ene hest styrtede og døde. Det var et frygtelig tab for ham, thi han havde ingen anden at sætte i stedet.

Om aftenen, da han sad og spiste sammen med sin kone, hørte de en stemme, som sagde: - »Hvis du pløjer det tilbage, som du pløjede fra, vil det være dig lige så nyttigt som din hest!«

Det gjorde manden da næste dag så godt, som han nu kunne

klare det med sin ene hest, og da han morgenen derpå kom ud i stalden, stod der en ny god og stærk hest i den styrtede hests bås.

I nogle af højene ligger der guldskatte begravede, og endnu er det ikke lykkedes at hæve dem. Hver gang nogen har forsøgt, bliver de selv eller deres dyr ramt af sygdom.

Sankt Jørgens kilde ved Skærum

Skærum 82. (E2 på kortet)

Sankt Jørgens kilde.

Vest for Frederikshavn og nord for den lille by Skærum, springer Sankt Jørgens kilde på siden af en bakke. Det er en helligkilde, og især skal den have kraft Sct. Hans nat omkring midnatsstunden. Nogle patienter foretrak at drikke vandet, andre mente, at man burde bade sig i det.

Der kom endnu i forrige århundrede mange syge til stedet, og da det hed sig, at vandet kun var virksomt, hvis det blev øst op med et endnu ubrugt lerkar, havde pottemændene stor omsætning.

Folk mødte op med ét sæt tøj på og et andet under armen, og i

forbindelse med tvætning eller vaskning, tog de det ene sæt af, foldede det pænt sammen og lagde det ved kilden, hvorpå de iførte sig det medbragte, som helst måtte være helt nyt. På den måde efterlod de symbolsk deres sygdom ved kilden. Det gjorde heller ikke vandets virkning mindre, hvis der oven på det aflagte tøj var anbragt en mindre sum penge.

Man kunne være ganske rolig for, at ingen ville drømme om uretmæssigt at indsamle pengene, de kunne hentes næste morgen af en øvrighedsperson, som lagde dem i en bøsse til de fattiges hjælp. Det aflagte tøj samledes også, og hvis der var noget pænt og godt iblandt, vaskedes det og blev givet til de fattige.

Skærum kirke 83. (E2 på kortet)

Kærrede smør af bækkens vand.

Fra det herrens år 1573 kendes en hekseriaffære fra Skærum i Vendsyssel. En troldkvinde ved navn Bould Gregersdatter blev afhørt, og hun tilstod, at hun sammen med en anden trolddomskyndig kone var gået til Skærum kirke nogle torsdag nætter.

De var gået avet rundt om kirken, og Buold pustede gennem nøglehullet i døren, medens hun sagde: - »Kom Rage og Rist, hverken Maria eller Krist!«

Rage og Rist var navnene på dæmoner, og de viste sig virkelig snart efter i skikkelse af et mærkværdigt væsen, der det ene øjeblik så ud som en hund og det næste som et føl - begge sorte forstår sig.

Hun bad om at få magt over byens køer ligegyldigt hvilken farve, de havde, således at hun kunne trække mælk og smør fra dem. Det var Rist og Rage svært indforståede med, og det uhyggelige dobbeltvæsen kom hen til hende, bed hul på hendes venstre bryst og sugede blod deraf, så sagde det, at nu tilhørte hun det, og at hun skulle slå det, hvis ikke det gjorde, som hun befalede.

Efter den tid gik hun tit og ofte ned til Ringholts bæk, undertiden alene, undertiden sammen med andre troldkvinder, de havde plaskere til smørkærner med, og dem stødte de frem og tilbage i bækken, hvor der med hjælp fra Rist og Rage dannedes smør. I

virkeligheden tog de det fra egnens køer, hvorfor man da heller ikke fik en smule smør, når der kærnedes på gårdene.

Måske holdt onde ånder til netop i Skærum kirke, fordi den i sin tid byggedes af en trolde, det var den gamle historie med trolde Find, som gentog sig hér (se nærmere om dette sagn under Vrejlev kloster), dog er der den tilføjelse hér, at trolde ville vise, hvor høj han var, han stillede sig da en dag med ryggen op mod kirkens vestmur, og dér trak han en sten et lille stykke ud, hvor hans hoved nåede til.

Smedehøj (Fur) 84. (C4 på kortet)

Den kvindekære bjergmand.

I Smedehøjen på Fur boede der en bjergmand, som var en både dygtig og flittig håndværker. Han skal have forstået at fremstille de mest kunstfærdige smedearbejder, men tillige var han en stor beundrer af det modsatte køn, og da der ikke var bjergmandskvinder i en passende alder at finde på Fur, begyndte han i stedet at interessere sig for øens yngre damemennesker.

En middagsstund var en kone fra Debel ude at slå lyng, hun var blevet træt af det hårde arbejde, og uden at tænke nærmere over den fare, hun svævede i, lagde hun sig til at hvile lidt på højen. Hun vågnede imidlertid brat ved, at der lød hammerslag nede fra jorden, det forskrækkede hende, og hun løb ned til byen, hvor hun fortalte alle, der havde lyst at høre det, at man kunne høre bjergmanden arbejde nede i højen.

Snart blev det en yndet folkeforlystelse at tage ud til Smedehøj og lytte, og en køn ung kone fra Debel mente da også nok, at hun burde tage sin del af fornøjelsen med, så en dag, hvor hendes vej faldt forbi højen, gik hun derop for at lytte. Det viste sig imidlertid at være en letsindig handling, for bjergmanden har vel haft sine kikhuller i højen og set, at det smukke fruentimmer var inden for rækkevidde. Han lukkede derfor op, greb konen og trak hende ind i højen.

Da konen ikke vendte hjem, blev hendes mand urolig. Han fik naboerne til at hjælpe sig med at lede efter hende, men selvom de

gik hele øen igennem, var og blev hun væk. Manden havde nok en lumsk anelse om, at det var bjergmanden, der havde taget hende, så han gik hver eneste aften ud til højen og kaldte på den bjergtagne. Tilsidst kunne bjergmanden ikke længere holde ud at høre på det. Han gik ud af bjerget og sagde til manden, at han lige så gerne først kunne stikke piben ind, for nu tilhørte konen ham.

Der gik nogen tid, og ingen hverken så eller hørte noget til den bjergtagne. Så bankede det imidlertid en nat på jordemoderens dør, og da hun lukkede op, stod der en velklædt mand uden for. Han spurgte hende venligt, om ikke hun ville tage med ham, for hans kone lå i barnsnød og kunne ikke blive forløst.

Jordemoderen mente ikke, at hun kunne afslå at hjælpe en kvinde i en så vanskelig situation, så selvom hun ikke kendte manden, indvilgede hun i at tage med. Hun pakkede sin taske og satte sig op i hans flotte vogn, der var forspændt med to kulsorte heste.

De kørte afsted, og da de kom til Smedehøj, åbnede den sig for dem, så de kunne køre ind. Der lå den unge kone fra Debel og havde det meget sølle. Jordemoderen, som udmærket kendte hende, hjalp så godt hun kunne, og snart var fødslen vel overstået. Hun ville så snakke lidt med konen, men det brød bjergmanden sig ikke om. Han kørte atter ekvipagen frem, hjalp jordemoderen op og kørte hende hjem. Da han ville tage afsked, bad hun om sin betaling, og han sagde, at hun skulle holde sit forklæde frem. I det kastede han en tingest, som syntes at være gloende, og jordemoderen turde ikke røre ved den, så da bjergmanden var forsvundet, rystede hun den af forklædet foran døren.

Næste morgen ville hun dog se efter, hvad det var, han havde givet hende, og da viste det sig at være en betragtelig guldklump, så nu var hun en holden kvinde.

Naturligvis kunne jordemoderen ikke lade være med at omtale sin oplevelse, og manden, der havde mistet sin unge kone hørte også, at hun stadig befandt sig i højen og var i live. Han begyndte derfor igen at gå derud og kalde på hende, og en aften, da bjergmanden var fraværende, gik konen ud til ham.

De talte en tid sammen, og manden bad hende så bønligt om at følge med ham hjem. Det sagde hun, at hun ikke kunne, selvom hun gerne ville, men han blev ved med at trænge ind på hende, og resultatet var, at hun lod bjergmand være bjergmand og gik med til Debel. Alt gik også godt, til de nåede hjemmet, da hun imidler-

tid kom indenfor, blev hun så underligt urolig. Hun gik hen i den store lænestol ved kakkelovnen og satte sig, og bedst som hun sad, sank hun sammen og var død.

Det var jo en trist affære, men det skulle blive endnu værre, for den grumme bjergmand fremturede: Der gik en tid, så bankede det atter på jordemoderens dør en aftenstund, og udenfor stod den samme mand. Han bad hende følge med, for hans kone - hvem det så kunne være - lå i barnsnød. Jordemoderen huskede på den gode betaling, han sidst havde givet hende, og fulgte med. Hun glemte at tænke på, at hun selv var en ung og køn kvinde, og at den anden bjergtagne var død.

Da de kom til højen, åbnede den sig, og de kørte ind, men jordemoderen viste sig ikke senere i sit hjem. Nu var det hendes mands tur til at gå rundt og søge, og en nat nogen tid efter kom han forbi Smedehøj. Han så da, at der var dans og lystighed dernede, og blandt gildesfolkene kendte han sin kone. Hun fik også øje på ham, listede hen til ham og sagde, at alt ville være godt, blot han ikke nævnede hendes navn. Han vidste imidlertid meget vel, at man kan hæve en forgørelse ved at kalde den pågældende ved navn, så det gjorde han. I det samme forstummede al gildeslarmen, og han stod på Smedehøj med konen ved siden af sig. Hun fulgte ham også godtnok hjem og blev hos ham, men hun blev aldrig rigtig menneske igen. Hun stod altid i køkkenet og græd.

Det siger derfor sig selv, at furboerne ikke blev det ringeste be-
drøvede, da de erfarede, at i hvert fald en del af deres bjergfolk
havde forladt øen. Det skete på følgende måde:

En mørk aften stillede et par puslinger nede hos en fattig fisker
ved sønderstranden. De spurgte, om de kunne leje hans båd for en
skæppe penge og få hans søn til at ro? Det med båden lod sig sag-
tens gøre, derimod kunne sønnen ikke sejle for dem, for han var
blind.

- »Det er netop derfor, vi kan bruge ham«, svarede puslingerne
fiskeren, og da de tilmed lovede at behandle ham godt, gav fade-
ren, som jo nok kunne bruge de rare penge, efter. Sammen med
sønnen og de to små gik han ned til sin båd og hjalp dem med at
skubbe den ud. Derpå gav puslingene ham besked på at gå hjem,
og den blinde dreng satte sig ved åerne. Han kunne mærke, at bå-
den var tungt lastet, og det var hårdt at ro den. Alligevel måtte

han hænge i hele natten, og da dagen så småt var ved at gry, var han meget træt. Han anede ikke, hvorhen turen gik, men der sad en ved roret, som bestemte sejlretningen.

Endelige skurede bunden mod stranden, og en stemme sagde til drengen: - »Betalingen har din far fået, som han skulle have, men du har roet så troligt for os hele natten, og nu skal du også have et par blanke skillinger.«

Gutten mærkede, at noget trykkede mod hans øjne, han blinke- de og kunne se. Båden var tom, og han lå ved en kyst, som han af gode grunde ikke kendte. Der lå en gård lidt derfra. Den gik han hen til og fik at vide, at han var i Salling. I det fjerne skimtede han en ø og fik at vide, at det var Fur.

Nu roede han hjem, og da familien var blevet rig, og han selv havde fået synet igen, var alt jo godt. Det var bjergfolk og under- jordiske fra øen, han havde sejlet med, men om alle fra øen var med i båden, tør man ikke sige. Derfor bør alle unge kønne piger passe på, når de rejser til Fur og i hvert fald aldrig gå alene ud til Smedehøj.

Stensbæk 85. (E2 på kortet)

Tyrehovedet.

På Stensbæk består gård-mysteriet i et gammelt tyrehoved, som ifølge folketroen ikke må flyttes. De gange, man har trodset de overnaturlige magter og alligevel fjernet det, er kreaturerne på gården blevet så mærkværdigt urolige, og først når det er lagt tilbage på dets plads, er der atter blevet orden i sagerne.

Engang smed man hovedet på møddingen, og det blev kørt ud på marken sammen med noget gødning. Snart efter opstod der en gådefuld sygdom hos kvæget; køerne pressede alle hovedet mod væggen og nægtede at tage føde til sig, en del af dem døde, og de dyrlæger, som blev tilkaldt, kunne ikke finde nogen forklaring på sygdommen. Heldigvis kom en eller anden på dette tidspunkt i tanker om tyrehovedet. Marken, som just var gødet, blev endevendt, til man fandt det og fik det bragt tilbage. Næste dag var der ikke eet sygt dyr i besætningen. Tyrehovedet er nu muret inde.

En fru Mette fra Stensbæk skal være druknet i en dam lidt syd

Stensbæk - et mylder af nisser

for gården. Hendes kusk kørte af en fejltagelse derud en vinterdag, og isen brast under slæden. I haven brænder hver julenat to lys, og der høres barnegråd. En jomfru har ombragt sit nyfødte barn og begravet det derude.

Stensbæk er en rigtig nisse-gård, og især i gamle dage var der mange. Man kunne om aftenen stå og se op til fem-seks stykker, der løb rundt på mønningen af laden.

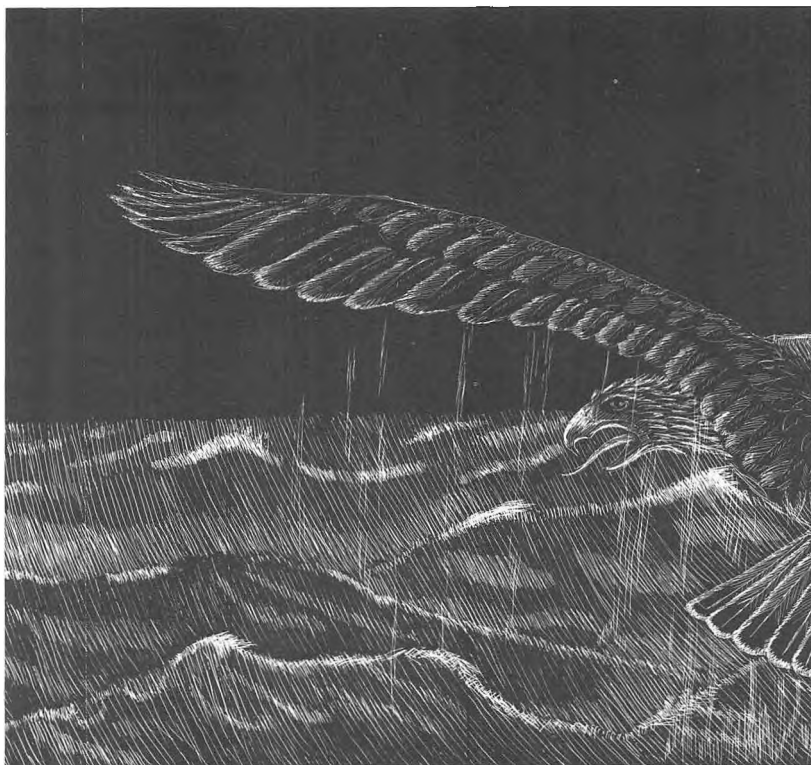
Stensbæk ved Nørre Bindlev øst for Hirtshals kendes fra middelalderen og var i midten af 1400'erne en mindre herregård. I 1679 brændte dens bygninger, og den nuværende hovedlænge af bindingsværk opførtes i 1744.

Store Rugtved 86. (E3 på kortet)

Dén store kam.

Store Rugtved var engang en vældig borg med et højt tårn, som var synligt langt ude over Kattegat. På borgen boede Knud Søhane, som var en vældig sørøver, og der gik klage over ham til dronning Margrethe.

En dag sejlede dronningen forbi stedet med sit skib, og da hun

fik øje på tårnet, udbrød hun: »Hvad er det for en kok i Danmark, som bærer så stor en kam?« Derpå skød hun tårnet ned, og borgen blev jævnet, men øst for den nuværende gård kan man endnu se dens store voldsted.

Store Rugtved nord for Asaa i Vendsyssel var i 1300'erne en stærk borg, som tilhørte Kronen. I 1393 overgik den til Børglum bispestol, som ca. 1400 nedrev borgen. I 1580-erne var Rugtved sunket ned til at være en almindelig bondegård, men 1662 opførtes tre borggårdshuse og ladebygninger. Den nuværende hovedbygning er fra 1855. Voldstedet efter den gamle borg er bevaret og fredet.

*Den vældige Gam
stiger op af
Vesterhavet*

Store Vildmose 87. (D3 på kortet)

Den frygtelige Gam.

Der findes en vældig rovfugl, som hedder Gam, og den har sit bo på bunden af Vesterhavet, hvor den sover i hundrede år. Når den vågner og flyver op af havet, er den sulten og slår gerne ned på en stor tyr, som den uden vanskelighed griber i klørerne og flyver bort med. Af en fugl at være er den meget avanceret, den tænder nemlig et bål af tørvestakke, og er der et hus i nærheden, bliver det brugt som optændingsbrænde. Ved dette bål steger Gam så tyren,

og når den er mæt og veltilpas, flyver den atter ud over havet og forsvinder.

I gammel tid var den nu udtørrede Store Vildmose et sund, og via det kunne man sejle fra Vesterhavet ind i Limfjorden. Engang da Gam imidlertid vågnede og var særlig sulten, havde den så travlt med at komme ind efter en tyr, at den slog ekstraordinært voldsomt med vingerne. Under dens flugt over sundet hvirvledes sand og grus af lufttrykket fra land og ud i vandet, så sundets åbning mod Vesterhavet lukkedes.

Der hvor byen Vadum nu ligger, skal der have været et vadested over sundet.

Strandby 88. (E2 på kortet)

Havkoen der kom og gik.

Det var engang i kvægstens tid (1745-48), hvor så mange køer døde, at det i visse områder af landet knap var til at finde en eneste ko.

I Strandby nord for Frederikshavn boede der en karl, han var søn af velstillede gårdmandsfolk, og han var meget glad for en fattig pige, hvis mor var saltsyderske og boede ved Rugholm Aa's udløb i Kattegat.

Karlens forældre så ikke gerne, at han giftede sig med sådan en fattigsidse, og som betingelse for at give deres samtykke til ægteskabet stillede de, at hun skulle møde op med en god malkeko. Det vidste de nemlig meget vel var aldeles umuligt for tøslen.

En dag da pigen i sine egne triste tanker gik langs med stranden, fik hun imidlertid øje på den dejligste store kulsorte ko, som stod netop der, hvor åudløbet er. Den havde ingen horn, men var til gengæld en hel del kraftigere end andre køer. Hele tiden slog den med hovedet ned efter yveret og brølede, så det var tydeligt, at den trængte til at blive malket.

Pigen fik i en hast sine strømpebånd af benene, bandt dem sam-

*Farveplanche V: Sæbygaard ▶
Se nærmere omtale side 162-164*

men til en løkke og nærmede sig koen. Den havde ikke det fjerneste imod, at hun tog den, og den fulgte godvilligt med hjem til saltsyderskens lille sted, hvor den blev malket. Den gav en utrolig mængde fed og herlig mælk.

Ingen kendte noget til koen, så pigen fik lov at beholde den, og nu kunne hun omsider stille hos karlens forældre med det forlangte. Herefter kunne de ikke godt forholde sig afvisende, så det endte med bryllup, og da karlens forældre snart efter døde, overtog det unge par deres gård, Nørgaard i Strandby.

Det viste sig, at der var idel velsignelse ved koen, den fødte tolv prægtige kalve, alle kviekalve, og de gav næsten lige så god mælk som deres mor. Efterhånden blev der således velstand på Nørgård, ikke mindst fordi det viste sig, at disse kreaturer ikke rantes af kvægsyge. Kalvene efter kalvene blev solgt, og hele stammen udmærkede sig ved at være stor af krop, sort og uden horn.

En dag fandt folkene imidlertid, at den gamle ko burde tages ud af bedriften, og i stedet for at vise deres taknemmelighed overfor det dyr, der var skyld i deres velstand, besluttede de at slagte det. De tilkaldte derfor en slagter, og han havde netop hævet sin kølle for at give koen et slag for panden, da der ude fra havet hørtes en høj røst:

»Kom ko kålld
mæ din kall ålld!«

I det samme sprængte koen sit tøj, og kalvene gjorde ligeså, de styrtede ud af stalden og ned mod havet, hvor de forsvandt i bølgene, for det var nemlig havkøer. Kalvenes kalve forlod dog ikke gårdene, hvor de befandt sig, og hvis man møder en stor sort kullet ko på Strandby-kanten, skal det nok vise sig, at den er efterkommer af havko-familien.

De to mennesker, som koen havde bragt gode kår, blev nu meget fattige, og konklusionen må blive: Man skal lade sine gamle veltjente dyr leve, så længe de har glæde af livet, for man ved aldrig, hvor megen velsignelse de tager med sig, når de går.

◁ *Farveplanche VI: Liden Kirsten og prins Buris' grav.
Se nærmere omalte side 183-184*

Sæbygaard 89. (E3 på kortet)

Damen med dolken.

Den smukke Sæbygaard har erhvervet sig et grundfæstet ry som spøgelseshus; ikke på grund af fænomenernes mangfoldighed, men fordi gården er et af de steder herhjemme, hvor man med jævne mellemrum - helt op til vore dage - har iagttaget spøgerier.

Den norske dommer, Wergeland-Petersen, gik i fuld alvor ind for Sæbygaard-fænomenernes ægthed, selv havde han vist haft lejlighed til at »snuse« til dem, og hans mor, som var søster til den daværende stamhusbesidderinde, havde i sine unge dage set den gådefulde spøgelsesdame, da hun engang overnattede på gården. Ved midnatstid var en høj, statelig kvinde i renæssancedragt og med pibekrave kommet skridende hen ad den lange gang på første sal. Synet ledsagedes af en lyd som en kæde, der klirrede.

Senere prøvede en anden ung dame at overnatte på gården og fik lov til at sove i spøgelsesværelset, der ligger bag det egentlige tårnværelse og lige over porten. Endnu da klokken slog tolv, var hun ikke faldet rigtig i søvn, og hun vågnede helt, da hun pludselig fik øje på en høj dame med pibekrave, der kom gående hen over værelsets gulv med retning mod tårnrummet. Spøgelset - for hun var ikke et øjeblik i tvivl om, at det var et sådant - holdt den ene arm højt hævet, og hånden knugedes om en kniv. Inden den unge pige kunne samle sig sammen til at gøre noget, udstødte skikkelsen et halvkvalt skrig og tabte kniven, som rullede hen over gulvet. I det samme var alt forsvundet, og pigen, som forståeligt nok var blevet ret chokeret, skreg højt, indtil nogle medlemmer af familien Arenfeldt kom hende til hjælp. Hun kunne iøvrigt senere oplyse, at også hun havde bemærket en lyd som af en klirrende kæde, da spøgelset gled over gulvet.

Den sidste, der har oplevet spøgeriet på Sæbygaard, var vist godsejer J. Fr. Arenfeldts svoger, nu afdøde kaptajn Gordon Norrie. Han fortalte mig om sit bekendtskab med spøgelsesdamen, og det svarede i alt væsentligt til, hvad de to damer havde berettet.

Hvem spøgelsesdamen på Sæbygaard er, véd ingen. Der har væ-

Den ukendte spøgelsesdame på Sæbygaard ▶

ret talt om Lisbeth Bille, som døde 1723, men den dragt, spøgelset bærer, er langt ældre, og der er da heller intet i Lisbeth Bille's levnedsløb, der kunne retfærdiggøre, at hun skulle komme til at gå igen efter sin død.

I 1589 gik Sæbygaard over til søhelten, rigsadmiral Peder Munk, og samme år blev en forsmædelig skæbne denne brave mand til del. Han skulle sejle Frederik II's datter, prinsesse Anna, til Skotland, hvor hun skulle giftes med kongen, Jacob den Sjette, og i september lagde flåden ud fra Helsingør, men ikke så snart var skibene kommet ud af havnen, før vinden lagde sig, så de aldrig kom af stedet. Endelig blev der dog så megen bøl, at de kunne krydse sig op gennem Kattegat, men da vejret blev mere og mere umuligt, og vinteren var nær, besluttedes det at søge norsk havn og oppebie vårens komme. Da det blev forår, afhentede kong Jacob selv sin brud, og hele sagen var efterhånden ved at antage en pinlig karakter.

Naturligvis lå der trolddomskunster bag den mislykkede bryllupsfærd, bl.a. viste det sig, at seks skarnskvinder fra Fejø havde manet deres hjælpedjævla frem og fået dem til at holde skibene tilbage ved at hænge sig i kølen. Egentlig var det kvindernes mening, at alle fartøjerne skulle være forlist, men da en af konerne havde en slægtning blandt besætningen, blev den idé opgivet. Ifølge historiebøgerne blev 13 kvinder brændt i København i samme anledning. Man ville være sikre på at få alt troldpakket med.

I den gamle hestestald på Sæbygaard gik der et spøgelsesføl, og hvis man klappede det, fik man »isninger« og blev syg.

Sæbygaard ved Sæby ejedes i begyndelsen af 1500'erne af Børglum bispestol og overgik i 1536 til Kronen. I 1576 lod Pernille Oxe den endnu stående nordøstfløj opføre med trappetårn og porttårn samt en sydøstfløj af bindingsværk. 1688 opførtes en spærremur mod nordvest, ca. 1700 ombyggedes porttårnet og 1746 genopførtes sydvestfløjen i grundmur. 1750 ombyggedes sydøstfløjen. Porttårnet forhøjedes i 1861.

Søndbjerg 90. (B5 på kortet)

Indebrændinger på Thyholm.

Engang i middelalderen boede der på Østergård på Thyholm en herremand ved navn Gjøde Lovmandsen. Han havde en søster, som hed Havfred, og hun forelskede sig i en ung væbner, Ingvar Ingvarsen, på gården Helliis.

Dette passede ikke Gjøde Lovmandsen, og da de to en skønne dag flygtede sammen, satte han efter dem med sine jernklædte svende. Flygtningene havde ingen anden mulighed end at prøve at gemme sig i den nærliggende Søndberg kirke, men snart fandt Gjøde Lovmandsen dog frem til gemmestedet og belejrede kirken sammen med sine folk.

Han prøvede at få det unge par ud, hvad de imidlertid pure nægtede, og selvom præsten bad for sin kirke, satte herremanden ild til den. Ingvar, som var klar over, hvilken skæbne, der ventede Havfred og ham selv, løftede hende op i et af vinduerne i læsiden, og da røgen bølgede ned mod jorden, sprang hun. Det lykkedes hende at slippe uset bort, hvorimod Ingvar blev i kirken og indebrændte.

Havfred holdt sig nu skjult en tid, og i den såkaldte Kvindedal nedkom hun med en søn, som Ingvar var far til. Hun flygtede op til Vestervig med barnet, og han blev døbt i kirken dér med det samme navn, som faderen havde båret.

Da Ingvar var blevet en voksen mand, besluttede han, at han ville hævne sin far, og en nat sneg han sig ned til Østergaard. Han sørgede for at blokere alle døre, så ingen kunne komme ud, og derpå satte han ild til, så Gjøde Lovmandsen, hans familie og folk alle indebrændte.

Længe inden dette skete, skulle Søndbjerg kirke genopbygges, og eftersom den var brændt ned en gang, mente man, at det måske kunne gentage sig. Der afsattes af samme grund et beløb for hvilket kirken kunne opføres en tredje gang. Pengene kom i en stor kobberkedel, som sænkedes ned i en lille, men dyb dam i Østergaarde. Der står den formentlig endnu, selvom dammen forlængst er groet til. Når solen skinnede, kunne folk lige så tydeligt se randen af kedlen nede på dammens bund, og engang enedes et par mænd fra byen om, at de ville prøve at bjerge kedlen og dele skat-

ten. De fik også godt nok fat i hankene, men i det samme kom en af dem til at se over mod byen, og da stod hans gård i flammer. De to lod nu kedel være kedel og skyndte sig afsted for at redde, hvad reddes kunne. Da de imidlertid nåede gården, var der ikke antydning af brand.

De forstod dog den fine hentydning til, at skatten burde blive, hvor den var, og først når kirken atter brænder, vil pengene komme for en dag.

Hverken Østergaard eller Helliis er længere at finde, kirken derimod står endnu, det er en romansk kvaderstenskirke. I 1909 genopførtes den forsvundne apsis af kvadre. Våbenhuset er fra 1898, og tårnet er ombygget i sengotisk tid.

Sønder Elkær 91. (D3 på kortet)

Fru El.

En aften i 1886 var et par af lemmerne på fattighuset i Sulsted meget ophidsede; de stod ved vinduet, pegede over mod Sønder Elkær og råbte: »Se, det brænder, det brænder.« Ingen af fattiggårdens øvrige beboere kunne imidlertid få øje på noget usædvanligt, og forstanderen mente jo nok, at det rablede lidt for de to. Men næste år på samme dag og tid nedbrændte hovedbygningen og en del af ladegården virkelig. Det var derfor klart, at de to lemmer havde set dens forbrand.

I Hyllerslev Enge findes endnu rester af en stor borg; det er det ældste Elkær, og på den boede fru El, som var en hård og gerrig kvinde. Engang, da der var hungersnød, nægtede hun at uddele korn til de forsultne bønder, selvom hendes lagre var fulde. Som hævn herfor stormede bønderne borgen og ødelagde den. Det påstås, at der ligger store skatte begravet på stedet, hvor borgen stod; ofte har bønderne hørt klang af guld og sølv, når de stødte stager ned i jorden.

Elkær nisse sad en eftermiddag og dinglede med benene gennem en luge der gik fra hølftet ned til kostalden. Det så røgteren, og

han drev nissen et rap med sin kæp. Røgteren kom dog til at fortryde sin nedrigheid, da han om natten vågnede og så, at han lå på en omvendt harve oppe på taget af laden.

Sønder Elkær mellem Nørre Sundby og Brønderslev havde i 1300 en borggård af munkesten. I 1660-erne erstattedes den af en tofløjet hovedbygning tildels i bindingsværk. Den nuværende hovedbygning er opført i 1887 efter en brand.

Thisted kirke 92. (B4 på kortet)

Bispens sten.

Ved koret i Thisted kirke findes en gammel gravsten, som kaldes Bispens sten. Den brugtes forhen af skolebørn, der stak knappenåle ned ved siderne af den.

Sådanne ofre var nødvendige, hvis man f.eks. var kommet på kant med en lærer i skolen, for så sørgede bispens for at formilde hans sind, så man undgik straf. Havde man glemt at læse på lektierne, var det også nyttigt at skænke salig bispens et par knappenåle, for så blev man ikke hørt.

Endelig ville nogle nåle stukket ned, inden man gik til eksamen, modvirke, at man fik opgaver, som man ikke kunne klare. - Måske bruges metoden endnu i al stilhed.

Den nordre omgang i Thisted kirke kaldes iøvrigt brændevinsgangen, dér stod bønderne nemlig under gudstjenesten og spiste mellemmadder og drak brændevin, for præsten kunne ikke se dem fra prædikestolen.

Tidemandsholm 93. (E2 på kortet)

På Tidemandsholms mark vest for gården, ligger Tidemands Høj, og i den er en af de gamle ejere begravet. Lidt nord for denne høj ligger Godske Høj, hvor hans kone er gravsat.

Tidemandsholm sydøst for Hjørring hed i midten af 1400tallet

Kartoft. I 1579 fik den sit nuværende navn og dertil voldgrave. 1662 bestod borggården af fire bindingsværksbygninger i et stokværk. 1771 stod der to bindingsværksfløje, og i 1879 opførtes den nuværende hovedbygning, der i 1917 fik tårn mod øst.

Tolne 94. (E2 på kortet)

Da de underjordiske holdt flyttedag.

I Vendsyssel har man - som i de fleste andre egne af landet - haft to slags underjordsfolk; der var de almindelige små underjordiske og jætterne, som skal have været 6-7 meter høje. I Tolne bakker i Vendsyssel boede begge typer høj om høj, og jætterne var meget tyranniske overfor deres mindre slægtninge.

Imidlertid var kristendommen kommet til Vendsyssel, og menneskene begyndte at bygge kirker rundt omkring. Dette huede bestemt hverken de underjordiske eller jætterne, men medens nogle af de første efter moden overvejelse valgte at affinde sig med forholdene, som de var, gav jætterne op efter en voldsom, ret kortvarig modstand, hvor de kastede store kampesten mod kirketårne, prøvede at sparke gudshusene omkuld etc..

I Tolne skulle der ligeledes bygges en kirke, og man påbegyndte arbejdet i nærheden af et par store jættestuer. Det ville disses beboere imidlertid på ingen måde tolerere, og følgelig rev de hver nat det ned, som menneskene rejste om dagen.

Det hvide Krist er imidlertid en magtfuld gud, og jætterne havde trods alt den største respekt for ham. Da en præst derfor indviede det stykke jord, hvorpå Tolne kirke nu ligger, måtte de kønt lade menneskene bygge i fred.

Den del af kirken, som her omtales, rejstes i senromansk tid - altså engang mellem 1200 og 1250, og den stod færdig just som den fede høstsild gik i tætte stimer i Limfjorden. Dengang var saltede sild et meget væsentligt næringsmiddel, og en skikkelig bondemand fra Tolne havde været i Nørre Sundby og hentet sig et helt vognlæs. Med det var han på vej hjem.

Han kørte gennem Stagsted skov, hvor vejen var smal, og pludselig så han foran sig en vældig krabat, der baksede afsted med en hjulbør lige så stor som bondens hestevogn. Vor landmand blev

noget forskrækket og tænkte, at det møde kom han da vist aldrig levende fra, men den anden nikkede venligt og sagde:

- »Ja, så vil jeg da byde dig farvel, Per, og tak for det gode naboskab, vi har haft!«

Bonden, som ikke erindrede, at han havde set jætten før, blev noget desorienteret og sagde, at han ikke var sig et sådant naboskab bevidst.

- »Joh«, nikkede jætten, »jeg har boet i højen ved siden af din gård i Tolne i over 200 år, og jeg har aldrig før haft noget at klage over, men nu ringer og kimer de forbistrede kirkeklokker over alt, og den lyd kan jeg ikke tåle!«

Bonden opdagede nu, at jætten var fulgt af kone og børn, og de bar alle på et forsvarligt flyttelæs. Den eneste, der ikke bestilte noget, var jættens far, der sad øverst på trillebør-læsset. Han var så gammel, at man havde måttet lægge tre jernbånd om hans pande, for at ikke hovedet skulle falde fra hinanden.

Bondemanden ville have sagt noget mere, men vips var alle jættene forsvundet, og han kunne køre hjem med sine sild.

De mindre underjordiske så man stadig af og til, når de smuttede omkring mellem bakkerne med deres røde lue på hovedet. De underjordiske i Boelshøjene nordøst for Tolne kirke holdt stand til begyndelsen af forrige århundrede, og når man kørte forbi højene, så man dem undertiden stå på gloende pæle. Der var da gilde, så det forslog, og de underjordiske brugte den ene høj som køkken og spisestue, medens der var dansehal i den anden. Det berettes også, at en karl engang sikrede sig en stor sølvstob, som han fik fra dem på samme måde, som kanden blev narret fra troldene i Daugbjerg Daas. (Se bindet om det vestlige Jylland).

Imidlertid kom krigen mod englænderne 1801-07, og i den tid var der udstationeret vagtmandskab på de høje bakker. Det var mere end troldtøjet kunne klare, og enden på visen blev, at de pakkede deres grej og rejste. Længe hørte de vagthavende soldater, hvordan der skramledes og smækkedes med låg i højenes indre, men pludselig en dag var alt stille, og man har aldrig siden hørt en smule til underjordiske i Boelshøjene. Det var den almindelige opfattelse på egnen, at de skulle være emigreret til Amerika, som så mange andre gode Vendelboer siden måtte det.

Tornby bjerg 95. (D2 på kortet)

Kong Jernskjold hjælper os i nøden.

Engang vil der være så sørgeligt få danskere tilbage i denne verden, at de kan stå om et tøndebånd. Det skal nok være krige og farsoter, der bliver skyld i vor drastiske tilbagegang.

Når vi imidlertid er så langt nede, vil selveste kong Jernskjold komme os til hjælp i nøden. Han er åbenbart en slægtning til Holger Danske, og han sover samme tunge søvn som denne. I Tornby bjerg nordvest for Hjørring er hans sovested, og over ham er der sat en stendysse.

Ikke nok med, at han vil hjælpe os til militært at sejre over vore modstandere. Han tilfører os også ny kapital, så vi kan komme på fode økonomisk, for i højen ligger der 7 tønder guld begravet.

Alle disse rare værdier har folk naturligvis gennem tiderne været svært ivrige efter at få fingre i, og nogle har prøvet at grave efter dem. Det er dog altid gået de formastelige ilde: En gårdmand, der var begyndt at grave ved dyssen, fandt sin bedste hest liggende død i stalden, da han kom hjem på gården for at spise middag, og det betog ham lysten til at grave mere efter skatten.

Tømmerby kirke 96. (C3 på kortet)

En mærkelig sten.

Tømmerby kirke hører til vore ypperligste romanske bygningsmonumenter, og på dens apsis sidder en del herlige grantiskulpturer med jagtscener, fabeldyr - bl.a. en basilisk, som er halvt hane, halvt orm - samt de to berømte portræthoveder »aristokraten« og »plebejeren«. I kirkemuren skal der engang have siddet en sten med følgende inskription:

»Jagh heite Viderich Viss
Fadur min bod paa Høuris
Jag giord Kyrkia for tig
Bed du got for mig.
Min fadur ligger i Ollehøu
Jeg vil selv ligge i Vegelhøu.«

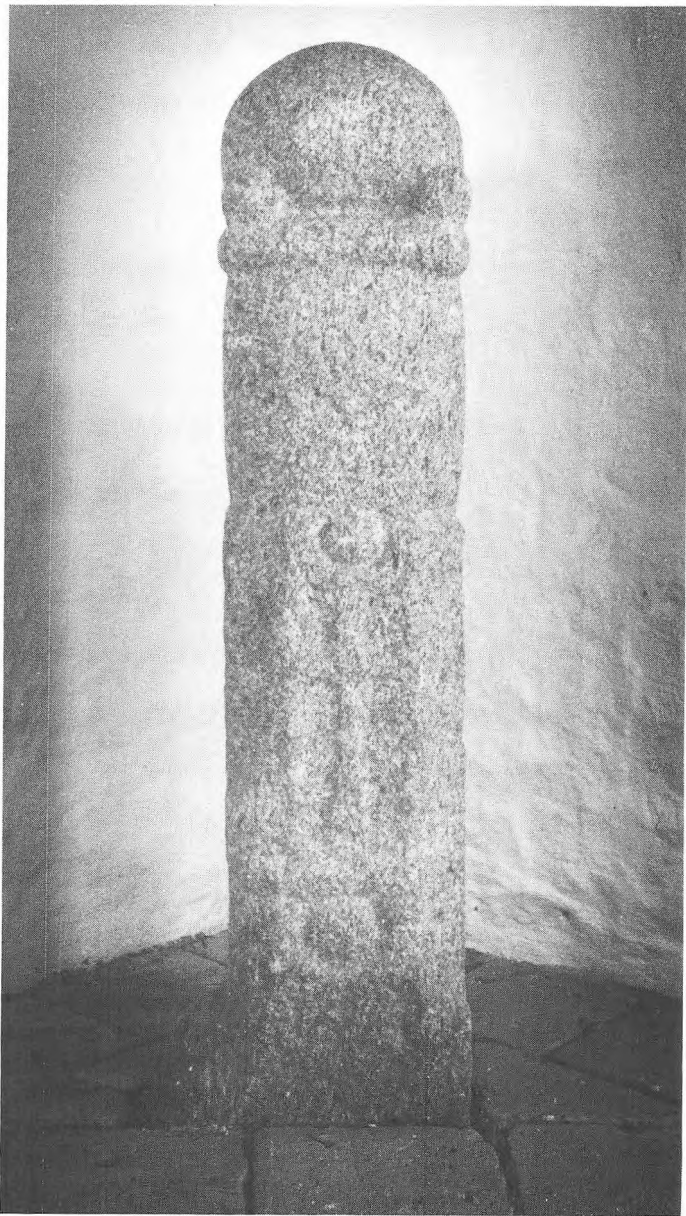
Denne sten blev i 1600'erne af Niels Krabbe flyttet til Vesløgård, hvorfra den siden kom til Torstedlund. Den er ulykkeligvis nu forsvundet, den havde ellers været noget ganske enestående for en dansk kirke.

Det påstås, at de to magtfulde ansigter, der stolt stirrer ud over det flade land med de inddæmmede fjordarme, skulle være Viderich Viss og hans far. Der er da næppe tvivl om, at ham, som man kalder »aristokraten« er Viderich, dette ansigt står nemlig skarpt og fint karakteriseret, så det er højst sandsynligt, at stenmesteren har haft en levende model at se efter. »Plebejerhovedet« derimod er mere vagt og udflydende, netop som man kunne tænke sig, at et ansigt måtte blive, hvis det alene skulle formgives efter andres beskrivelser af vedkommende. En anden mulighed er, at »aristokraten« skal stå for det gode, repræsenteret ved Kristus, medens »plebejeren« skal betegne det onde.

Der fortælles også om kæmpers stenkast efter kirken, samt om en jomfru, som havde bosat sig på kirkegården og efter sin død blev begravet der. Det mest spændende er dog nok den forunderlige stenstøtte, som nu står i våbenhuset. Angiveligt er det en gravsten, selvom der sandt at sige ikke er noget bevis herfor. Derimod er de lærde ret enige om, at der er tale om en fallos. Den er ca. 130 cm. høj og udhugget af granit. Nederst er der en firkantet plint, på den hviler et ottekantet skaft, som er dekoreret med forskellig ornamentik. To af facetterne er således med ranker, en bærer en rude (som ruder på spillekortene) og en et kors over og under hvilket er anbragt to runde skiver. Over det kantede parti kommer et cylindrisk eller rettere let tøndeformigt, derpå en krans eller krave og endelig øverst en kugle med et ret dybt hul i midten.

Fra en præsteindberetning ved man, at denne støtte oprindelig stod foran norddøren, hvor der nu er anbragt et våbenhus, der antagelig er samtidigt med det sengotiske tårn omend stærkt ombygget. Dette er ikke uinteressant, eftersom norddøren traditionelt er kvindedøren. Mandsdøren mod syd er forlængst tilmuret og der er kun svage spor efter den.

Det er således nok tvivlsomt, om denne sten virkelig har stået på en grav. Mere sandsynligt synes det at være, at den har været benyttet i forbindelse med en frugtbarhedskultus, og at kvinderne har ment, de kunne hente sig frugtbarhedskraft ved at berøre ste-

*Fallos-stelen i
Tømmerby kirke*

*Udover fallos-stelen i Tømmerby kirke findes der også en ejendommelig ca. 1 meter høj stele, som sikkert er af keltisk oprindelse. Stenen bærer på bagsiden en inskription, der kan læses som »LVGoS«. Kelterne havde en guddom ved navn Lug eller Lugos - også kaldet »manden med armen«. Dette tilnavn kan forklare figuren på stelens forside. Der er senere tilføjet en latinsk inskription - måske for at kristengøre stenen.
(Foto: Erling Rump)*

nen, når de passerede kirkedøren, ligesom det er højst sandsynligt, at de har ofret til den.

I adskillige europæiske kirker fandt man i den tidlige middelalder falliske figurer, og sine steder har de fået lov til at blive stående. Ved bestemte lejligheder mødte kvinderne fra egnen op, blomsterkransede støtterne og overhældte dem med vin, øl eller mjød. Det var ren og skær hedenskab, men den katolske kirke så gennem fingre dermed, fordi man på den måde fik mere hold på gudsdyrkelsen. Og man kunne vel også se sådan på sagen, at når alt andet godt til syvende og sidst kom fra kirken, hvorfor så ikke også dette?

Støttens knytning til frugtbarhedskulten fremgår også af figurerne på dens facetter. Ruden (som ruder på spillekortene) er det kvindelige princip, og selvom man vil påstå, at korset er anbragt der for ligesom at legalisere støttens tilstedeværelse ved kirken, må man imidlertid huske, at korset også har en før-kristen historie. Det er et frugtbarhedstegn, hvor den tværgående arm symboliserer kvinden, der gennemtrænges af den lodrette arm, som symboliserer den maskuline kraft.

Efterhånden forsvandt den slags frugtbarhedsfigurer fra de fleste kirker, og støtten fra Tømmerby forflyttedes en tidlang til kirkegården. Den er imidlertid nu bragt tilbage og stillet ind i våbenhuset, sikkert ikke langt fra sin oprindelige plads.

Tårs 97. (E2 på kortet)

Præsten der vidste, hvornår han skulle dø.

Under koret i Tårs kirke i Vendsyssel skal der være en muret begravelse, hvori konsistorialråd Erik Jessen Trap, der var præst i Tårs og Ugilt fra 1780 og til 1804, er sat ned.

Samme pastor Trap var en velstående mand, der ejede flere store gårde. Han skal have været en mærkværdig patron og var både hidsig og påståelig. Han tålte ikke at blive modsagt og forlangte, at hans ord skulle stå til troende, selvom han påstod, at en sort ko var hvid.

Trap var frimurer, og alle frimurere betragtedes i hine dag med stor respekt af den overtroiske almue. Blandt de kunster, som han

Tårs kirke hvor pastor Trap forberedte sin egen begravelse

sagdes at mestre, var den at vise sig to steder på én gang. Han kunne således sidde hjemme ved sit skrivebord i studérkammeret, og samtidig så folk ham komme kørende ved en af de andre gårde, som han ejede.

Trap kendte i forvejen dagen for sin død. Han havde bestilt nogle håndværkere til at udføre gravkammeret under Tårs kirke, og han kom jævnlige ind i kirken for at se, hvordan arbejdet skred frem. En dag lagde han sig på knæ foran alteret, holdt armene op for ansigtet og græd utrøsteligt. Da det havde stået på en tid, syntes en af håndværkerne, at man dog burde prøve at berolige konsistorialråden lidt, og han gik op til alteret og lagde en hånd på hans skulder. Trap så op, han havde grædt, så begge hans ærmer var drivvåde. Håndværkeren begyndte at tale, men præsten bed ham af og sagde, at de hellere måtte skynde sig at blive færdige med gravkammeret. Håndværkeren mente nu ikke, at det kunne haste

så farligt, for Trap var jo endnu en mand i sin bedste alder og kunne leve mange år endnu.

- »Ak nej«, lød det nedslåede svar - »aldrig så snart er graven færdig, før liget er rede!«

Håndværkerne rystede på hovedet og fortsatte, og præsten gik hjem. Et par dage efter lod han sin kusk spænde for vognen. Han ville afsted til herregården Boller. De kørte derhen, og det skulle gå stærkt. Netop som vognen rullede ind på gårdspladsen, kom godsejerparret ud på trappen, og Trap vinkede dem hen til vognen, han hviskede nogle ord til dem, hvorpå han beordrede kuskens til at køre hjem igen med ham alt, hvad remmer og tøj kunne holde. Da de nåede hans domicil, greb han kuskens hånd og sagde: - »Lev vel, min ven, vi ses ikke mere i denne verden!« Derpå gik han ind i sit kammer, og næste morgen fandt man ham liggende død i sengen.

Tårs kirke består af romansk apsis, kor og skib samt underdelen af et sengotisk tårn og et våbenhus fra samme tid.

Ullerup 98. (B4 på kortet)

Den emsige vognmand og spøgelse.

Om natten var det ikke godt at færdes på landevejen, der fra Thisted fører ind i landet og slår et knæk udenom herregården Ullerup, thi en herremand fra gården søgte ret så slemt. Han kom kørende i en karet med firspand, og de, der mødte ham, blev uden videre vrøvl skubbet i grøften.

Så fik man fat i en præst, der skulle mane ham, og en vognmand fra Thisted blev bestilt til at køre præsten hen på det sted, hvor spøgeriet var værst. Vognmanden havde fået strenge ordre til at blive siddende i vognen, og herfra blev han nu vidne til, hvordan præsten tog kampen op imod genfærdskarossen. Først forsvandt hestene, så karossen, og tilslut stod herremandens spøgelse alene på vejen. For pastorens myndige ord, sank det lidt efter lidt

*Farveplanche VII: Voergaard. ▷
Se nærmere omtale side 188-201*

ned i jorden, men da kunne vognmanden ikke dy sig længere, thi han var selv mangan gang blevet vipet i grøften af genfærdet.

Sagte listede han sig bag på spøgelse, sprang frem og drev det nogle slag i hovedet med sin stok, på det, at det snarest skulle komme i jorden. Aktionen fik dog den ganske modsatte virkning, thi nu voksede genfærdet atter, og snart efter sad herremanden atter i sin karosse og gjorde sig lystig over præst og vognmand.

Præsten som så, at hele arbejdet var spildt, gav den nævenyttige vognmand en alvorlig overhaling, så tog han atter fat på sit maneri, og omsider lykkedes det at få sat herremanden væk. Ånden veg dog ikke, førend præsten havde lovet, at vognmanden skulle tilhøre den, hvis han nogensinde dristede sig udenfor Thisted efter solnedgang.

I mange år gik det godt, men så kom vognmanden for sent med et læs sand, og solen gik ned, endnu førend han var indenfor bygrænsen. Man så ham aldrig siden.

Ullerup kendes fra 1458. Dens nuværende hovedbygning er fra forrige århundrede.

Ulsted ^{99. (E3 på kortet)}

Kællingen i ulvegraven.

Når folk bruger udtrykket »der er ugler i mosen«, er det noget slemt snak, for hvad skulle det vel gøre, om en sølle ugle sad i en mose og tudede. Næh, oprindelig hed det »uller«, og herved forstod man ulve. Så var det straks en helt anden og langt farligere sag.

I Vendsyssel var der forhen en mængde ulve, som ganske terroriserede egnen ved at tage for sig af fjerkræ, lam og får, og når de var rigtig sultne, gled der også større husdyr ned. Ja, det hændte, at de gik til angreb på mennesker.

For at komme rovdyrene til livs, gravede man rundt omkring

◀ *Farveplanche VIII: Voer kirke.
Se nærmere omtale side 188-201 (Voergaard)*

Ulvegraven ved Ulsted

store ulvegrave, som kunne være op til en halv snes meter dybe, så man var sikre på, at ulvene ikke kunne springe op, når de først var dumpet i. Og siderne plankesattes, så de blev glatte. I bunden af graven blev der lagt selvdøde dyr og andre delikatesser, der skulle lokke de evigt sultne røvere til. Det var også brugt at lade nogle levende gæs vraltte rundt dernede, så de med deres gakkende kunne gøre ulvene opmærksomme på deres lækre tilstedeværelse. Hvis ulvene således var blevet fristet over evne, kunne man i ro og mag skyde dem oppe fra kanten af graven, men ulvekadvarene måtte straks fjernes, for ellers gik der ikke andre af familien i fælden.

På bakken øst for Ulsted kirke ligger Vendsyssels sidste bevarede ulvegrav, et imponerende stort anlæg, og hvorvidt det nu er om denne grav eller om en af de forsvundne, denne historie fortælles, så lyder den allenfalds som følger:

En overgang var ulvene særligt aktive, og man følte, at der måtte gøres noget særligt for at få has på dem. Derfor satte man et par gæs ned i ulvegraven. En aftenstund kom en fattig kælling gående forbi graven, og da gæssene hørte hende rumstere, blev de bange

og gav sig til at gække, hvilket fik hende til at liste hen til kanten af graven. Da hun så de lækre fugle, løb hendes tænder i vand, for sandt at sige var det ikke hver dag, hun havde lejlighed til at spise sig mæt. Hun syntes, at det dog var synd og skam at gæssene skulle ende i uivemaver, og da det nu var så heldigt, at hun havde en strikke på sig, slog hun løkke i enden af den, sænkede den ned i graven og prøvede, om ikke hun kunne få lirket den om halsen på en af gæssene. Det lykkedes virkelig, men fuglen, som var et stort eksemplar, gav et vældigt ryk, og da hun havde lænet sig et godt stykke ud, blev resultatet, at hun mistede balancen og trimlede ned. Hun kom ikke en smule til, men op kunne hun på den anden side ikke komme, så der var intet andet at gøre, end at sætte sig hen i et hjørne af graven og vente, til nogen kom forbi. Det kan gerne være, at hun var blundet en smule hen, hun vågnede imidlertid brat ved, at der lød et bums mod gravens bund, samtidig med at gæssene skræppede op. Foran hende stod en ulv og gloede, og det var alt andet end morsomt, for hun havde intet at slå fra sig med.

Næste morgen, da bønderne skulle ud og tilse graven, fandt de ulven, som sad i det ene hjørne af graven, og kællingen, der sad i det andet. De stirrede stadig stift på hinanden, og takket være denne kamp om magtbalance, havde gæssene også reddet fjerene, de stod i det tredje hjørne og kiggede betuttet frem.

Ulven blev skudt, konen reddet op, men hvad der skete med gæssene, melder historien intet om.

Ulstrup 100. (B4 på kortet)

Der var en frue på Ulstrup, som havde fiskeri i Limfjorden, og hun fangede en mængde sild, men da hun ikke kunne få penge nok for dem, brugte hun dem i stedet til gødning.

Efter sin død spøjte hun, og derfor kaldte man en aften ni præster sammen, som ved fælles hjælp og bistand skulle mane hende bort. De kunne dog ikke magte hende, men en fattig student, som også var til stede, trak en lille bog frem, slog hende over munden med den, så hun ikke kunne svare ham, og satte hende så ned et sted udenfor gården.

Den profetiske vejrsten i Understed kirke

Ulstrup sydvest for Thisted kendes 1453. I 1769 har den trefløjet borggård. Den nuværende hovedbygning er opført efter en brand i 1819.

Understed kirke 101. (E2 på kortet)

Vejrstenen.

Der findes enkelte sten, som har vejrprofetiske evner, og en af dem ligger ved døren til Understed kirke i Vendsyssel. Den kaldes også regnstenen, og hvis den er fugtig at føle på, kan man være evigt forvisset om, at det inden længe bliver regnvejr. Selvom solen skinner, og der ikke er en sky at øjne på himlen, og selvom vejrudsigten lyder på højt tørt vejr, så slår det aldrig fejl, at hvis

stenen i Understed kirke fugter, kommer der nedbør. Endnu har man vist ikke fundet nogen videnskabelig forklaring på fænomenet, men de gamle kendte udmærket til regnstenenes forunderlige evner, og når en sten havde åbenbart sådanne egenskaber, var det ikke ualmindeligt, at den blev anbragt netop i en kirke. Her kunne alle komme til den, og i høsttiden var bønderne hver dag oppe for at føle, hvordan vejret ville blive. Det siges, at stenen er fra 8 til 12 timer foran vejrskiftet.

Understed kirke er af beskeden størrelse, den ligger nordvest for Sæby og består af senromansk kor med vestforlængelse og våbenhus fra gotisk tid.

Vang 102. (D3 på kortet)

Vist blæser det.

Om Just Høg til Vang (d. 1629) fortælles, at han under kejserkrigen (1625-29) skulle lede forsvaret af Sundby Skanse, men da det kneb, søgte han hjem til Vang, hvor han skjulte sig i et skab.

Der boede en frue på Vang, hun havde en tjener, som altid fulgte hende i hælene. En dag var hun ude at promenerer med nogle højfornemme fremmede, og skæbnen ville da, at en indre pression gjorde sig gældende med det resultat, at der undslap hende en lydelig vind. Tjeneren fattede straks situationens alvor, han undskyldte, at han havde været så uheldig, og fru, som ikke var sen til at gribe efter redningsplanken, skammede ham dygtigt ud; men bagefter viste hun, at hun trods alt var en virkelig dame, thi hun gjorde ham til degn i Sulsted.

Vang nord for Nørre Sundby ejedes i 1490 af Eskil Banner. I 1630-erne opførtes en tofløjet borggård i bindingsværk. 1788 opførtes den nu stående hovedbygning efter en brand.

Vestervig 103a. (A4 på kortet)

Sankt Thøgers kilde.

Oprindelig skal sankt Thøger have været biskop i Thüringen, men han drog til Danmark for at missionere blandt hedningene her. Han sejlede med et skib op langs den jyske vestkyst, og da det forliste ud for Thy, syntes han, at han lige så gerne kunne begynde der.

Først byggede han sig en hytte ved stranden, og han prøvede at få thyboerne til at høre på hans forkyndelse, hvad de imidlertid ikke havde den ringeste lyst til. Han var så småt ved at opgive dem, da han en dag efter at have prædikeret ved Vestervig og høstet lidet bifald, træt lagde sig til at sove. Der skete da det under, at en kilde udsprang på stedet, hvor han havde lagt sit hoved, og da hedningene så dette, forstod de, at han var en hellig mand, og lod sig både omvende og døbe.

Thøger byggede nu en kirke af græstørv og ris, og her prædikede han i mange år, denne kirke erstattedes senere af en sognekirke, som også er forsvundet, og tilbage står kun den store klosterkirke, der byggedes i forbindelse med et ligeledes forsvundet augustinerkloster. På Vestervig gamle kirkegård finder man imidlertid endnu kilden.

Det viste sig snart, at Sct. Thøgers kilde var et helligt væld, hvor folk blev helbredte for allehånde dårligdomme, hvis de badede sig i vandet. I mange år nød den stor anseelse, men der skete da det, at en mand kom anstigende med to syge heste og badede dem i vandet. De blev godtnok raske, manden blev derimod syg, og eftertids havde vældet mistet den lægende kraft.

Der var iøvrigt altid meget skidteri ved Thøgers kilde. Det hed sig, at samtlige egnens hekse mødte op dér Sct. Hans nat og hyggede sig med fanden selv, inden de i flok og følge drog ud over vandet med kurs mod Hekkenfeldt.

En karl, som tjente på Vestervig kloster, der på det tidspunkt var blevet til en herregård, havde hørt så meget om disse heksemøder, at han fik lyst til at overvære et af dem. En Sct. Hans nat listede han sig derfor ind på kirkegården, hvor han skar en græstørv og lagde oven på sit hoved. Han ville nu være usynlig for alle hekse, hvorimod han selv kunne se, hvad der var skjult for andre.

Det varede ikke længe, førend der kom en kat løbende hen til kilden og lidt efter en til, så kom der nok et par stykker, og efterhånden var der en hel kattedeforsamling. Karlens egen lille mis var også fulgt efter ham, for ingen kan gøre sig usynlig for sin kat. Den tog han, det bæst, og kastede den ind mellem alle heksekattene. Så rejste han sig og gik hjem, for han gad ikke at se på de dumme katte mere.

Da han havde ligget lidt i sin seng, hørte han, at det kradsede på døren, og en kat mjavede. Han mente, at det var hans egen mis, der nu vendte hjem, og derfor lukkede han op. - Det formelig væltede ind med katte i alle størrelser og kulører, og de hvædede, bed, spruttede og rev, og hvis ikke karlen havde fået hånd om en gammel sabel, som han have liggende, havde det nok været ude med ham. Nu gav han sig til at hugge vildt omkring sig, og det lykkedes ham at ramme en af kattene på låret. Med et vræl stak den ud af døren slæbende benet efter sig og fulgt af de andre katte.

Næste morgen lå en gammel kone, der boede nær klosteret, i sengen, hun havde brækket lårbenet og fortalte, at det var sket ved, at hun var styrtet ned fra loftslugen. Folk på egnen var dog nok klar over den sande karakter af hendes sår, for man havde længe haft hende mistænkt for at være heks, og det var naturligvis hende, der have optrådt som kat og var blevet ramt af sabelhugget.

Vestervig kloster 103b. (A4 på kortet)

En kærlighedstragedie.

På Vestervig kirkegård ligger en dobbelt, romansk gravsten, og under den er ifølge sagnet Valdemar I's søster, Liden Kirsten og prins Buris begravet. Stenen findes ud for kirkeskibets norddør, og det er skik, at brude efter vielsen lægger deres buket til parret, der elskede hinanden så højt, men først i døden forenedes.

Medens kongen var i felten, indledte prins Buris et forhold til hans søster, og det endte med, at Liden Kirsten blev frugtsommelig. Da Valdemar vendte hjem og opdagede hvad der var sket, dansede han Liden Kirsten ihjel, medens han lod øjnene udstinge på prinsen og kastede ham i fængsel.

Liden Kirsten blev begravet på Vestervig klostres kirkegård, og nogle år senere, da kongens vrede var kølnet lidt, lod han prins Buris flytte til Vestervig, hvor han hensattes i et tårn, der vendte ud mod kirkegården. Han var bundet om livet med en jernlænke, og den var så lang, at han kunne nå hen på sin elskedes grav, som han hver dag besøgte.

Dronningen, som var søster til Buris, havde altid hadet Liden Kirsten og viste engang sin hån ved at ride over hendes grav. Steinen var dog ikke så hård som dronningens hjerte, og hestens hov satte et kendeligt mærke i den.

Da prins Buris døde, blev han gravsat ved siden af Liden Kirsten, og hermed var en såre bedrøvelig kærlighedsaffære slut.

Det fortælles, at paven lod grundlæggeren af Vestervig kirke og kloster, Sct. Thøger helgenkåre, og hans jordiske rester blev, som skik og brug var, fremdraget fra jorden og blev ved en højtidelighed nedlagt i et helgenskrin. Det skal angiveligt være sket i 1117. Sct. Thøger var imidlertid ikke tilfreds, for en nat åbenbarede han sig for præsten ved kirken. Han trak stærkt på det ene ben og sagde, at skavanken skyldtes, at man havde glemt en af hans knogler i jorden, da man gravede ham op.

Det blev naturligvis nu rettet, og Sct. Thøger følte sig ikke foranlediget til at spøge mere.

Bispen havde imidlertid nægtet at være til stede ved Thøgers helgenkåring, og da højtideligheden var overstået, kom han til Vestervig, hvor han fik helgenskrinet åbnet. Så tændte han et bål på gulvet og smed en af Thøgers knogler på ilden åbenbart i den hensigt efterhånden at tilintetgøre hele skelettet. Men hvad skete? - Knoglen sprang af sig selv ud af ilden og landede på alteret. Endnu engang forsøgte bispen sig, men da resultatet blev det samme, bøjede han sig for Thøgers hellighed.

Sandt at sige, er det dog yderst tvivlsomt, hvorvidt Thøger nogensinde blev helgenkåret, men for den danske befolkning stod han som en helgen, og især i Nørrejylland dyrkedes han.

I klosterkirken hørte man ofte et lille barn græde og klage, ja, det blev nogle gange så slemt, at præsten måtte afbryde sin prædiken. I midten af forrige århundrede hændte det imidlertid, at et stykke af kirkemuren nær det sydøstlige hjørne i skibet, skred ud, og indenfor viste der sig et lille, firkantet rum på hvis bund lå en

hob aske og nogle små ben. Distriktslægen undersøgte knogleresterne og oplyste, at de stammede fra et ganske lille barn. Efter dette fund, er der aldrig hørt barnegråd i kirken, uden at det har haft en naturlig forklaring.

Klosteret var sæde for munke af augustinerordenen, og det hændte, at disse viste en uheldig interesse for væsener af det modsatte køn. De lavede således en løngang under Limfjorden over til Kabbel, hvor der var nonner (!) - Der er under pløjning fundet murrester i jorden, som folk troede var noget af en stensat gang.

En munk fra klosteret forførte en kone fra Vestervig, men hun fik skrupler og tilstod alt for sin mand. Han greb en økse, styrtede op i kirken og fandt munken liggende på knæ i bøn foran alteret. Manden tog intet hensyn til stedets hellighed; han kløvede munkens pandebrask, og det blod, som udrandt, farvede kirkens gulv rødt. Siden blev det blodfarvede gulvstykke fjernet, men hvis en ulykke truer Vestervig By, bliver pletterne påny synlige. Der er også flere gange set spøgende munke på stedet, hvor klosteret har stået.

En frue på Vestervig Kloster skulle ud at rejse, og da hun var kommet ud i kareten løb forvalteren til med et stykke papir, som han bad hende skrive under på. I skyndinge nåede hun ikke at læse det igennem, inden hun prentede sit navnetræk, og det viste sig senere, at hun ved sin underskrift havde givet ham skøde på gården. Det var den berygtede bondeplager, senere kammerassessor Møllerup (d. 1737), der på denne måde skaffede sig herremandsværdigheden.

(I sandhedens interesse må det påpeges, at helt så enkelt gik det ikke til, men historien dækker ganske godt de metoder, som hr. Møllerup, hvormom lidet eller intet godt er at sige, betjente sig af.)

Vestervig kloster vest for Hurup i Thy var 1110 et augustinerkloster, og ca. 1160 opførtes kirken. 1440 kom et firefløjet klosteranlæg til. Det afbrændtes delvis i 1534. I 1660-erne nedbrødes klosterbygningerne, og en trefløjet hovedbygning opførtes, den brændte i 1703. I 1732-52 opførtes en trefløjet toetages hovedbygning, i 1838 reves den ned, og gården blev delt. Nu står kun kirken tilbage - stærkt restaureret.

Fanden bygger dæmning i Vilsund

Vilsund 104. (B4 på kortet)

Cyprianus i Vilsund.

Den gamle færgemand i Vilsund var en klog rad. Han kunne både læse og skrive og havde en hel del bøger, deriblandt Cyprianus, hvor nogle af ordene står skrevet med røde bogstaver.

Cyprianus er en meget farlig publikation, for når man læser det i den, der står skrevet med rødt, risikerer man at læse den onde selv til sig, og det gør man kun ustraffet, hvis man også ved, hvordan man læser ham fra sig igen.

Det vidste færgemanden udmærket, og det hændte af og til, at

han tilkaldte Fanden, når han have brug for nogle småtjenester.

En dag var færgemanden imidlertid gået i kirke i Sundby, og hans karl var alene hjemme på færgegården. Han var en nysgerrig person og fik lyst til at kigge lidt nærmere på, hvad færgemanden egentlig havde i sine gemmer, hvorfor han listede ind i stuen og begyndte at rode i skuffer og skabe.

I en af skufferne lå der en lille bog med sort bind. Den åbnede han, og hvad der egentlig stod i den, fattede han vist ikke meget af, men han begyndte at stave sig igennem ordene, og især dem, der stod med rødt.

Pludselig lød der et rabalder i skorstenen, og da han kiggede op fra bogen, stod den onde selv foran ham. Han lugtede fælt af svovl og hestemøg og trængte sig meget ind på karlen. Nu blev han hed om ørerne og fortrød bittert, at han havde taget bogen, men det eneste, der var at gøre, var vist at sætte fanden i arbejde med noget der var svært, så han kunne vinde lidt tid. Han beordrede derfor, at han skulle bygge en dæmning over Vilsund. Straks forsvandt fanden op gennem skorstenen, og karlen satte sig og tørrede sveden af panden.

I mellemtiden var gudstjenesten i Sundby til ende, og færgemanden var på hjemvejen. Da han nærmede sig Vilsund, kunne han nok se, at der var et eller andet på færde, for der stod én og kylede sten og jord ud i vandet. Det gik stærkt, og der var allerede dannet en tange, som ragede et godt stykke ud.

Færgemanden forstod, at det var gamle Erik selv, der var på spil, og det kunne jo for så vidt være, hvad det ville, men hele hans gode færgeri blev overflødigt, hvis dæmningen blev færdig, og det var straks mindre hyggeligt.

Derfor satte færgemanden det lange ben foran, og da han kom hjem sad karlen stadig og svedte over cyprianus. Færgemanden rev den fra ham og begyndte at læse baglæns. Fanden måtte snart ophøre med sit byggeri og vende tilbage til sit varme opholdssted. Der kom ingen dæmning i den omgang, og karlen fik sig en ordentlig opsang for sin nævenyttighed.

At der så i dag er en bro, som fanden såmænd ikke kunne have bygget en smule bedre, er igen en helt anden sag.

Voergaard 105. (E3 på kortet)

Fru Ingeborg.

Såvel arkitektonisk som sagnmæssigt indtager den prægtige Voergaard i Vendsyssel en særstilling. Den er Danmarks rigeste renaissance-herregård og vort mest berygtede spøgelseshus.

Der færdes adskillige fredløse ånder på Voer, men de fordunkles alle af den myndige fru Ingeborg Skeel's genfærd, som ved nattetide søger tilbage til stedet, som var hendes hjem, og som hun for en del byggede.

Mange har set fru Ingeborg, således gårdens sidste ejer, greve Ejnar Oberbech-Clausen. En vinternat så han på førstesalen i østfløjen et blegt kvindeansigt presse sig mod en vinduesrude udefra, og han var ikke et øjeblik i tvivl om, at det var Ingeborg Skeel. Det kan synes ejendommeligt, at hun optrådte i luften frit svævende, men det kan have sin forklaring i, at der engang har gået en svalegang på husets yderside. Genfærd plejer nemlig ikke at tage notits af, at der er blevet ændret på lokaliteterne siden dengang, de var levende mennesker.

Fru Ingeborg har erhvervet sig et ualmindelig slet eftermæle: Der er næsten ingen grænser for alle de gemene og ondsindede handlinger, sagnene tillægger hende. Hun var gift med Otte Banner til Asdal, men man vil vide, at forholdet mellem dem var ret køligt, og at de kun mødtes et par gange om året for at drøfte regnskabet. Ægteskabet var barnløst; det vil sige, der taltes nok om, at de havde haft en søn, men ham piskede fru en ihjel en dag, hvor hun var i slet lune. I det kammer, hvor udåden fandt sted, skulle der have været uafvaskelige blodpletter på gulv og vægge, men sådanne pletter er ikke længere kendelige noget sted på gården.

Ingeborg Skeel opførte Voergaards østfløj i årene 1586-91. Det ødsle bygningsværk har givetvis kostet vældige summer, og at pengene dertil skulle være kommet til veje på ærlig vis, troede de færreste på egnen. Den almindelige opfattelse var, at fru Ingeborg havde forskrevet sig til den onde for at få økonomisk bistand til byggeriet. På forskellig vis havde hun dog også forstået at »spare«. De mange sandstensfigurer, der smykker murfladerne blev, ifølge sagnet, sejlet ned fra Norge, og skibet, der kom med

ladningen ankredes op ud for en kyststrækning, der tilhørte fru Ingeborg.

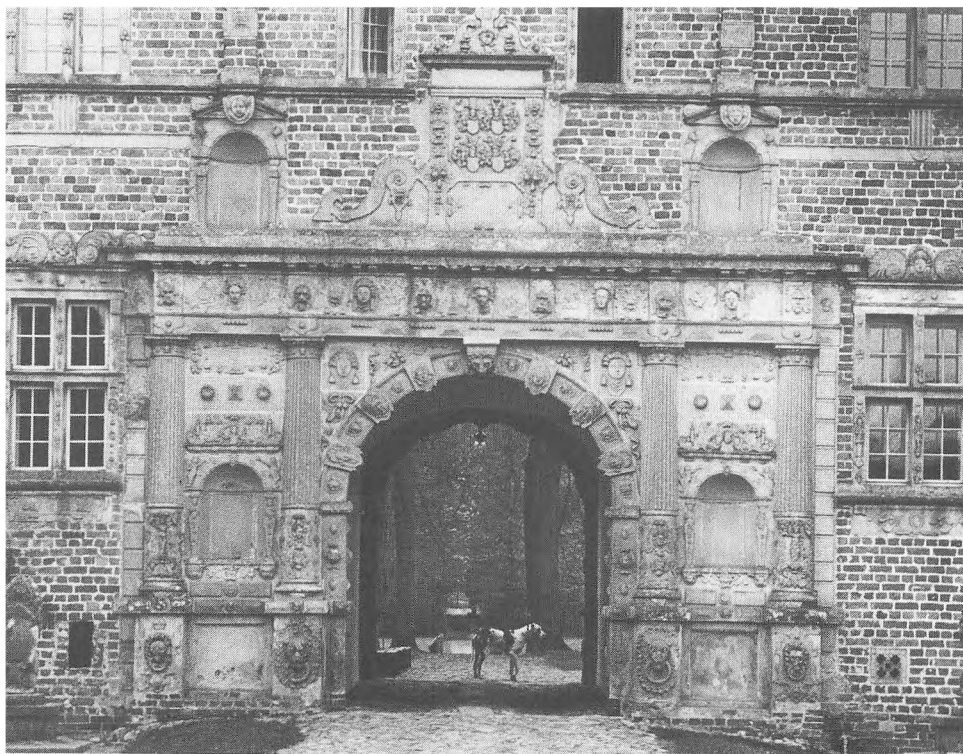
Om aftenen blev besætningen budt til gilde på Voer. Der blev skænket bravt op af stærkt lybsk øl og pebret brændevin, og det endte med, at alle mand drak sig fra vid og sans. Medens søulkene sov rusen ud, sendte den træske dame sine egne, mere ædru huskarle ud at kappe skibets fortøjninger, så det drev ind og gik på grund. Fru Ingeborg havde forstrandsret og kunne nu uden videre beslaglægge såvel skib som ladning.

Bygmesteren affandt Ingeborg Skeel sig med på en måde, så han ikke fremtidig havde sorger. Da gården stod færdig, gik hun sammen med ham ud på vindebroen for at beundre facaden, men da han kom tilstrækkelig nær kanten, fik han et skub, så han styrtede i den dybe voldgrav og druknede.

Gerrig var fru Ingeborg og dertil onskabsfuld som få. Engang havde hendes »betjenter« anholdt en lille pige, som gik og plukkede kornaks på Voers bugnende marker. Hende klippede slotsfruen fingrene af med sin brodørsaks. En halvvoksen knøs fik begge arme hugget af, fordi han havde sanket noget kvas i Voergaards skov. Han tog det for at skaffe sin syge mor lidt varme, men Ingeborg Skeel kendte ikke til sentimentalitet, og til minde om sin udåd lod hun gøre en stenfigur af den armløse karl. Den skal længe have været at se på gården.

Dette sidste med den armløse statue rummer sikkert en kærne af sandhed. Netop i renæssancen begyndte man at anvende armløse hermer (piller, der for oven er udformet som en menneskekrop) som bærende konstruktioner eller slet og ret som dekoration, og det skulle være mærkeligt, om ikke sådanne hermer er indgået som led i f.eks. kaminer på Voer. De gode vendelboer, som ikke begreb stort af renæssanceornamentikken, har set en sådan herme, og da de ikke kendte baggrunden for dens tilstedeværelse, har de opfundet historien om den armløse knøs og siden suppleret den med sagnet om barnet, der fik fingrene klippet af.

Otte Banner døde 1587, og i 17 år sad fru Ingeborg enke. En dag, da hun i sin karm var på vej til kirke sammen med sin kusk, Claus, faldt talen på hendes hensovede gemal, og hun sagde i den forbindelse: »Ak ja, jeg gad nok vide, hvordan min salig mand nu har det?« »Han fryser næppe dér, hvor han nu er«, mente Claus, der åbenbart har haft en slags frispog overfor herskabet.

Portalen på Voergaard med den prægtige sandstensornamentik

Fru Ingeborg tog ham imidlertid den fripostige ytring meget unådigt op og lovede ham, at hvis han ikke inden tre uger havde skaffet hende pålidelig efterretning om, hvor Otte Banner befandt sig, ville det bekomme ham ilde.

Claus vidste nok, at fru Ingeborg var en dame, der holdt ord, og da han ikke anede, hvordan han skulle komme i kontakt med den afdøde Otte Banner, blev han meget nedtrykt. Det endte med, at han spurgte præsten til råds; denne kunne ganske vist ikke selv hjælpe ham, men sendte ham op til en bror, der var præst i Norge og meget forfaren i de sorte kunster.

Da Claus nåede frem til sit bestemmelsessted kom præsten ham i møde, thi han havde på mystisk vis modtaget bud om, hvad der skulle ske. Sammen gik de to ud i skoven, og ved en korsvej standsede de. Præsten tegnede en magisk cirkel omkring Claus og for-

*Sandstensløve. Detalje fra
Voergaards portal*

*Fru Ingeborg Skeel.
(Maleri i Vinderslev kirke)*

manede ham til under ingen omstændigheder at træde uden for den. Derpå tog han en lille bog frem og begyndte at læse og mane.

Efter nogen tids besværgen, hørtes vognrumlen i det fjerne, og lidt efter kom en karet med seks sorte, ildfnysende heste og en sortklædt kusk på bukken, rullende hen ad vejen. Ud for Claus standsede den dystre ekvipage, Otte Banner stak hovedet ud og brølede: »Hvem vil tale med mig?«

Claus var alt andet end modig ved situationen, men han fattede sig dog og fremstammede: »Jeg skal hilse fra nådige frue og spørge, hvor I nu opholder Jer?«

»Jeg er i helvede«, lød svaret, »og sig til fru Ingeborg, at hvis hun ikke giver de Agersted bønder deres enge, som hun falskelig tilsvor sig, tilbage samt betaler for det barnemord, hun har begået, kommer hun der også. Der bygges på en stol til hende, den mangler kun eet ben, og når det er færdigt, bliver hun hentet. - Til bevis på, at Du har talt med mig, giver jeg Dig min trolovelsesring, den kender fru Ingeborg«.

Claus holdt sin hat frem, og Otte Banner kastede ringen deri. Den var så hed, at den brændte sig igennem og trillede ned på jorden. Så slog kusken knald med pisken, og spøgelseskarossen rumlede tilbage mod helvede.

Claus nåede hjem netop den dag, da de tre uger var forløbet. Fru Ingeborg blegnede, da hun modtog ringen, men hun erklærede, at dér hvor Otte Banner var, ville hun også være. Ingensinde ville hun betale for barnemordet endsige give bønderne Agersted enge tilbage.

Hvad det er for et barnemord, der hentydes til, melder historien intet om, men affæren om Agersted enge er kendt i alle enkeltheder.

Der var intet at sige til, at fru Ingeborg nægtede at aflevere dem til andre, for de tilhørte retteligt hende, hun havde arvet dem efter sin mor, Karen Krabbe, og der var ikke i hendes egen ejertid ført proces om dem. Medens Karen Krabbe levede, havde manden på Hundslund (Dronninglund) ganske vist gjort krav på engene og uden videre ladet sine bønder i Agersted benytte dem, men det blev klart bevist, at han ingen som helst adkomst havde til arealerne, hvorfor såvel han som bønderne måtte forføje sig bort.

Agersted-folkene har selvsagt ikke været synderligt fornøjede over denne afgørelse, og det er derfor ikke urimeligt at antage, at

det er dem, der har opfundet sagnet, som de desværre kom for skade at give adresse til en sagesløs.

Fru Ingeborg havde forskrevet sig til fanden på den måde, at hun aldrig skulle være ledig. Derfor spandt hun, når hun agede rundt mellem sine gårde, ja, selv i kirken under den hellige handling, sad hun og arbejdede med sin guldtjen. Nogen vil jo nok spørge, hvorfor hun overhovedet gik i kirke, når hun alligevel havde givet sig den onde i vold. Det synes også i den forbindelse inkonsekvent, at hun gennem tilbygning forbedrede nogle af egnens kirker samt skænkede dem overdådigt inventar.

Nok er det: Tilsidst ville fanden ikke længere vente på sit bytte, og det fornåm fru Ingeborg nok. - En skønne aften befalede hun Claus at spænde for vognen og de kørte af gårde. Claus ville vide, hvorhen de skulle, men fru Ingeborg erklærede, at det ikke var noget, han havde nødt til at bekymre sig om; hestene fandt nok selv vejen.

Lidt efter slog de ind på en bred, jævn vej, som Claus ikke kendte, og nu gik det rask afsted, indtil de nåede et stort slot, hvor der i hvert vindue brændte vokslys. Hestene holdt foran hoveddøren, den gik op og mange høje herrer kom ud og modtog fru Ingeborg.

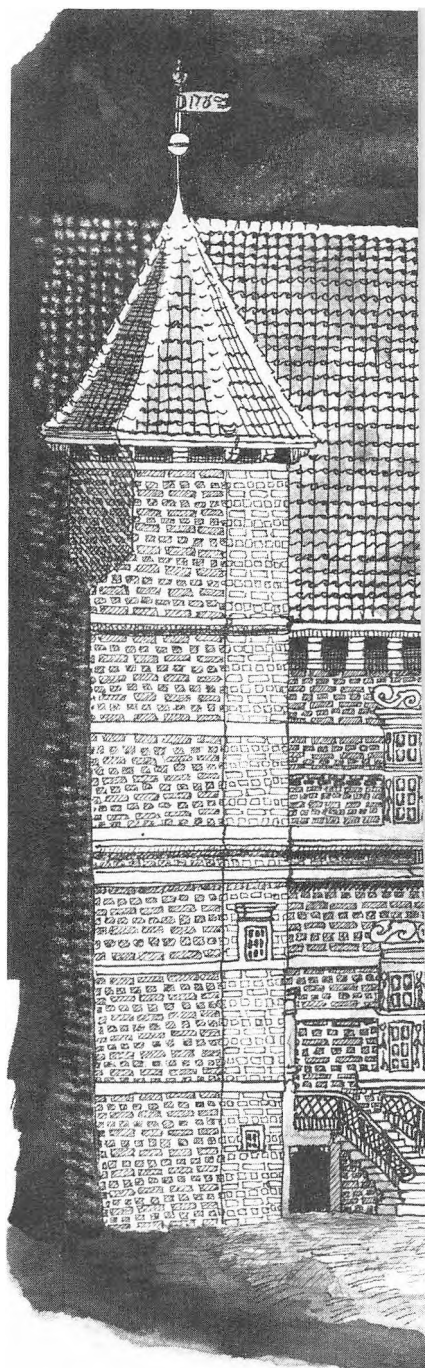
Claus havde ingen besked fået om, hvad han skulle foretage sig, han overvejede at spænde fra og få hestene på stald, men først gik han hen og kiggede ind gennem de oplyste vinduer for måske at blive klog på, hvor han var.

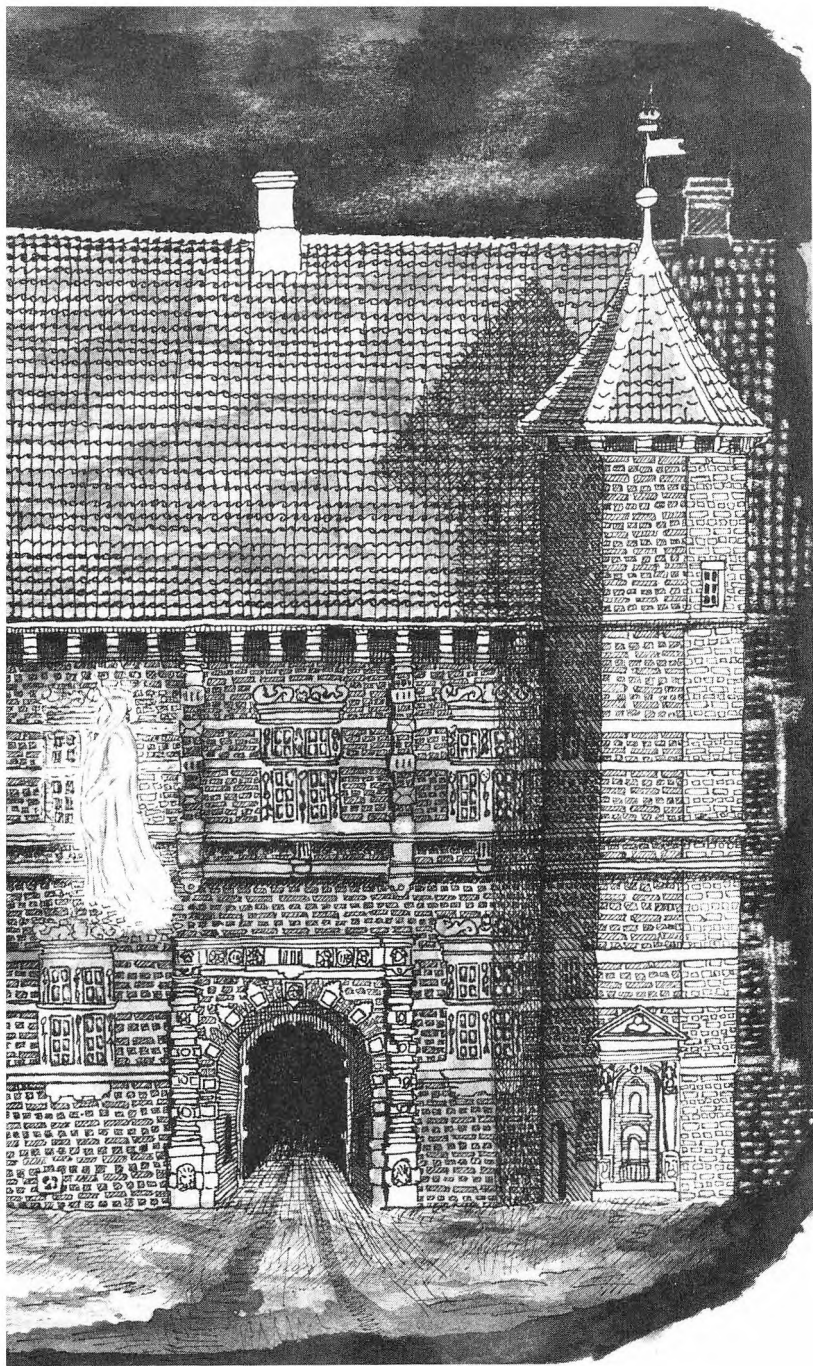
Et rystende syn mødte ham: I en stor kobberkedel, hvorunder der brændte en lystig ild, sad Ingeborg Skeel, og smådjævle kæmmede hende med glødende jernkamme, så blodet flød.

Nu var Claus på det rene med, hvor hans frue var havnet. Han sprang op på vognen og piskede dygtigt på hestene, som galoperede afsted, og i samme øjeblik, de kom udenfor slottet, var det forsvundet. På samme måde var det uheldigvis gået med den gode vej, der var kun morads omkring dem, og først langt op af dagen lykkedes det kusken at finde vej ind til tørt land og nå hjem til Vøer.

Men det skulle blive meget værre: Claus blev mistænkt for at have ombragt fru Ingeborg, og han var sikkert endt i galgen, om ikke fanden personlig havde givet møde og vidnet i sagen. Ved samme lejlighed må mørkets hersker have afleveret fruens lig til de jordiske instanser, thi den 31. oktober 1604 kunne hun under

*Ingeborg Skeels spøgelse
på inspektionsrunde.
Hun har åbenbart ikke be-
mærket, at den svalegang hun
plejede at benytte, forlængst
er fjernet.*

deltagelse af hele den nørrejydske adel begravnes i det kapel, hun havde indrettet i Voer kirke.

Fra den dag var der imidlertid aldrig ro på Voergaard. Fru Ingeborg meldte sig hver nat og lavede ravage, så ingen holdt ud at være der. Hun listede omkring på de lange gange og pustede tjenestefolkenes lys ud. Hun gennemsnede dem ved at lade sin gravånde ramme dem, hun viste sig for folk og kyste livet halvt af dem, hun smækkede med dørene og opførte sig alt i alt så uhæmmet, at man omsider måtte tilkalde præsten Jens Ufødt. Han var skåren af moders liv og derfor suveræn som spøgelsesbekæmper. En aften mødte han op på Voer, kom i kontakt med fru Ingeborgs genfærd og drev det ud i et nærliggende morads kaldet Pulsen. Her blev hun manet ned, og et solidt egespir rammet igennem hende.

Jens Ufødt må nu alligevel ikke have været skrap nok til, at han kunne hamle op med fru Ingeborg. Han måtte indrømme hende ret til hver nytårsnat at nærme sig gården et kokkefjed, og når hun kommer frem, skal den brænde eller synke i grus. En afsvedet plet i græsset skal vise, hvor langt hun er nået.

Der er imidlertid også andet der tyder på, at præsten ikke var sin opgave voksen, for hvis fru Ingeborg var blevet ordentligt nedmanet, kunne hun ikke længere vise sig på Voer, og det gør hun altså. Det skal således være hende, der undertiden om aftenen kommer kørende ind på gårdspladsen i en karet.

I østfløjens øverste stokværk er der en korridor med dør i hver ende. Disse døre må aldrig være lukkede, da fru Ingeborg skal dér igennem. Hr. Svend Hørdum som for nogle år siden i en længere periode boede på hovedbygningen, kom en aften til at lukke dem. Ud på natten blev han vækket af et rædsomt spektakel fra korridoren, og det fik ikke ende, førend han gik op og åbnede dørene. - Der var intet at se.

Slotsforvalter William Møller Gertsen har flere gange set fru Ingeborg. Han beskriver hende som en lille dame i en brun kjole. En aften så flere mennesker hende svæve afsted lidt over jorden langs hovedfløjen.

Det er besynderligt, at fru Ingeborg er blevet en så upopulær person. Den gerrighed, hun beskyldes for i sagnene, har absolut ikke rod i virkeligheden. Tværtimod udfoldede hun medens hun levede en ikke ringe godgørelse. Hun oprettede et hospital for fattige, hun tog ubemidlede unge piger til sig, lærte dem op og

holdt deres bryllup med pomp og pragt, ja, inviterede engang kongen med. Jerslev kirke gav hun et våbenhus, fordi hun syntes, det var synd, at barselskvinderne, som dengang mentes urene, måtte stå ude på kirkegården i al slags vejr, indtil præsten havde »renset« dem, så de atter kunne vise sig i kirken.

Men fru Ingeborg var selv en flittig kvinde, og hun forlangte flid af sine omgivelser, hvilket bestemt ikke passede træge hovbønder. Dertil var hun på mange områder en foregangskvinde, og den slags var ikke velset blandt den reaktionære almue. Der er derfor ikke tvivl om, at en god del af fru Ingeborgs spøgelsesvirksomhed skal opfattes som »socialt spøgeri«. Folk, hvis handlinger, man ikke forstod, og som var for mægtige til, at man kunne ramme dem medens de levede, kunne man ustraffet sværte på det groveste, når de var døde.

At fru Ingeborg i høj grad var standsbevidst, viser Voer kirkes ekstra tårn, som hun lod rejse på korets sydside i årene efter 1585, hvor Otte Banner døde. Det er muligt, at der indgår en ældre kerne i det, men ellers er det helt fru Ingeborgs værk, og det rummer Danmarks største renæssanceepitafium, der skal minde os om de to ægtefæller, der er vist knælende ved en bedepult. Otte Banner i rustning, fru Ingeborg i enkedragt.

På epitafiet står bl.a. at læse:

Dit er hun lod Kiercke
Capellen oc Epitaphium opset
at dierris nafn icke aldeles
skulle blive forget,
thi naar Udarvingen de tager Gods oc Peng
Hukommels om di Døde varer da ikke leng.

Ingeborg Skeel er her en ældre, noget kraftig dame, og længe mente man, at det var den eneste fremstilling, man havde af hende. Jeg fandt imidlertid frem til, at der i kirken i Vinderslev findes et epitafium over hendes far, Niels Skeel til Nygaard og Vinderslevholm, og da børnene ofte er malet med på sådanne epitafier, tog jeg til kirken for at se, om ikke fru Ingeborg skulle være at finde.

Det var hun, og hun må være 18-20 år på maleriet: Direkte smuk er hun ikke, dog ganske køn med mørkeblondt hår, blå øjne og en ret lang, lige næse. Allerede da har hun et myndigt drag om den ret fyldige mund. Hun var netop blevet gift, og på hovedet

bærer hun en perlestukket fruerhue. Sådan var det på den tid: Bryllupsdagen var den sidste, hvor en kvinde kunne bære udslået hår - tegnet på hendes jomfruelighed.

Kjolen er sort. Den går helt op til hagen og kranses af en lille, hvid pibekrave. Rigdommen og adelsskabet demonstreres med alle til rådighed stående midler: Om halsen slynger sig stribevis af tykke guldkæder med kunstfærdige hængere af guld og ædle stene.

Fru Ingeborgs Voer var langt prægtigere, end det er nu. Tårnene var højere og havde store kobberspir med gyldne fløje, og ifølgelse sagnet skal man kunne finde et kalkmaleri af det bag tapeterne i den såkaldte guldstue.

Under Voergaards middelalderlige nordfløj, som menes bygget af Nørrejyllands sidste katolske bisp, Stygge Krumpen, ligger det forfærdelige fængsel, Rosedonten, som uden sammenligning er det værste fangehul, der kendes fra Danmark. Det synes indrettet medens Erik Rud fra 1559-73 sad som kongelig lensmand på Voer.

Adgangen til Rosedonten er gennem en snæver kanal, der ligger helt nede ved jorden. Man må krybe ind på alle fire, og intet lys kommer ind i det lille, hvælvede rum, hvor man knapt kan stå oprejst endsige ligge udstrakt på gulvet.

I Rosedonten går et frygteligt spøgelse eller uhyre, som drev de folk, der sattes derind, til vanvid. Endnu lægges der hver nytårsaften et knippe halm ind, som uhyret kan hvile i, og hvis det glemmes sker der uhyggelige ting på den gamle gård. Den dag i dag står der i gartnerens kontrakt, at han skal sørge for halmens fornyelse.

At Rosedonten virkelig har kunnet leve op til sit ilde ry, bevistes under den såkaldte dronninglundiske undersøgelse i første halvdel af forrige århundrede. Nogle bønder havde taget sig selv til rette overfor en røverbande, og under sagens optrævelse blev en mængde mennesker arresterede. Alle landsdelens fængsler var overfyldte, og sluttelig måtte også Rosedonten tages i brug.

Selv de mest forhærdede forbrydere holdt ikke ud at sidde der en nat til ende, så brød de sammen og tilstod alt, blot de måtte blive fri for påny at komme ned i det ækle fangehul. Det siges, at flere af dem gik fra forstanden.

Jeg har selv opholdt mig i Rosedonten en times tid, og jeg skal tilstå, at jeg hverken mødte uhyrer eller spøgelse derinde, men den tunge, stinkende atmosfære, hvori knapt en tændstik kunne brænde, gav en forklaring på, hvad der har ligget til grund for sagnene:

Når en fange blev sat ind i det trange rum, og indgangen var lukket, kunne luften ikke fornys, ilten blev hurtigt opbrugt, og det er en kendsgerning, at folk får hallucinationer, når organismen og dermed hjernen ikke tilføres rimelige mængder ilt. Frygtelige fantasier og syner har plaget de stakkels indespærrede og uden tvivl er mange omkommet på grund af kvælning.

Der skal fra Voers kældre gå en hemmelig gang, som nogen mener fører til den nærliggende kirke, medens andre er af den anskuelse, at den går helt til Kokkedal. I Stygge Krumpens tid har der i hvert fald været en løngang (han døde 1536), thi da Voer under grevens fejde (1534-36) stormedes og indtoges af skipper Clements bondehær, salverede bispem og hans frille sig gennem en løngang.

På Voer opbevares et ældgammelt vildsvineskind, og så længe det er til stede, er gården betrygget mod ildsvåde og andre ulykker, men kommer det bort, skal den gå til grunde.

Skindet har mange forunderlige egenskaber: Hvis man f.eks. skærer sig eller på anden måde får sår, skal man blot gnide vunden med en lap af skindet, så læges den. Mod smerter i lemmerne og andre lidelser skal det ligeledes rumme lægedom, men det mærkeligste er dets evne til at regenerere. I gamle dage blev plejremmene på Voer altid skåret af skindet, og så længe man ikke tog over halvdelen, voksede der bestandig nyt ud, så det næste gang var lige så stort, som før man skar.

Sagnet om skindet er på dette område ikke så helt forskelligt fra, hvad der fortaltes om asernes herlige galt, Særimner, som hver middag blev kogt og ædt af einherjerne i Valhal, men som om aftenen påny var kommet til live.

En af gårdens tidligere ejere nægtede at tro på folkesnakken om vildsvineskindet; han kastede det i voldgraven, men samme nat blev han dødssyg, og han kom sig ikke, førend skindet påny var fisket op og lagt på dets gamle plads.

Nytårs nat bliver der en sælsom støj på den prægtige gård. Det

suser i luften, der høres trin og sukken, døre åbnes og lukkes af usynlige hænder, somom et helt åndetog passerede igennem.

På avlsgården er der også en del tøjeri. Undertiden ser man således en høj, bleg mand i en middelalderlig dragt. Han har langt skæg og to sorte huller i det magre ansigt i stedet for øjne. Han går durk igennem mure og lukte døre, men han fortrædiger ingen.

Før i tiden så man ofte en plag komme luntende ind på gårdspladsen med et tøj slæbende efter sig, men når man løb til og tog fat i tøjret for at trække dyret i stald, forsvandt det hele.

En so med grise lader sig ligeledes se, men man er bedst tjent med ikke at møde den, for den varsler intet godt. En karl og en pige, som ville se den, havde lagt sig op i høet i laden, hvor den plejede at gå igennem. Da de fik øje på den, styrtede de begge ned. Hun brækkede halsen og dræbtes på stedet. Han brækkede benet og blev for stedse halt.

Endelig kan Voer blandt sine overnaturlige væsner mønstre en gårdbo eller nisse. Han holder til på avlsgården og tager vare på dyrenes trivsel, og når han ellers får lov til at være i fred, er han skikkeligheden selv.

Forhen fik han hver aften et fad grød med en smørklat i, men ved en bestemt lejlighed fik pigen lyst til at drille ham. Hun lagde derfor smørklatten i bunden af fadet under grøden, så nissen troede, den var blevet glemt.

Nisser tåler ingen unøjagtigheder med kosten, og den lille fyr blev så rasende, at han omgående gik over i stalden, hvor han drejede halsen om på den bedste ko. Denne dåd gav ham imidlertid appetit, og derfor vendte han tilbage og spiste grøden.

Da han opdagede smørret på bunden af fadet, fortrød han sin heftighed og besluttede at gøre sagen god igen. Han tog den døde ko på nakken og gik med den over til Dronninglund, hvor han ombyttede den med et levende hoved af samme fortrinlige kvalitet og med et tilsvarende eksteriør. Således kom de ikke til at lide noget tab på Voer, hvorimod den ganske sagesløse Dronninglundmand mistede et af sine bedste kreaturer. - En historie, der fortæller et og andet om nissers moralske habitus.

Voergaard ved Præstbro nævnes i 1481. 1520 opføres tårnhuset, den nuværende nordfløj. Den ødelægges delvis i 1534. 1586-

91 lader fru Ingeborg Skeel østfløjen med to hjørnetårne og to trappetårne opføre. Med sine rige murale dekorationer og statelige portal er den blandt Danmarks mest vellykkede renæssancehuse. I 1600-årene forlænges nordfløjen. I 1955-60 gennemgår slottet, som nu ejes af det Oberbech-Clausen-Peanske familielegat en hovedrestauration.

Vrejlev kloster 106. (D-E2 på kortet)

Trolden og bødkerens hjerte.

Om Vrejlev klostres kirke i Vendsyssel fortæller man, at det var en bødker, der havde påtaget sig at opføre den, og hvis ikke det lykkedes, erklærede han sig indforstået med at være hjemfalden til en streng straf. Og om det nu var fordi det normalt ikke er bødkerarbejde at bygge kirker, eller måske fordi de underjordiske ikke ønskede nogen kirke på stedet, så skete der allenefald det, at hvad han byggede om dagen, faldt sammen om natten.

Det så alt andet end lyst ud for ham, og en aftenstund gik han i dystre tanker omkring på byggepladsen. Der kom da en løjerlig lille fyr hen til ham og spurgte, hvorfor han dog hang sådan med hovedet?

- »Det ville du nok også gøre, hvis du var mig«, svarede bødkeren, »for alt hvad jeg bygger om dagen bliver ødelagt om natten, og bliver jeg ikke færdig med kirken, som jeg har lovet, går det mig ilde.«

- »Åh, det skal du nu ikke have så store sorger over«, mente den lille, »for jeg kan nok hjælpe dig, hvis blot du i byggeløn vil give mig solen, månen eller dit hjerte!«

Uden rigtig at gennemtænke konsekvenserne slog bødkeren til, og trolden, for en sådan var det naturligvis, gik straks igang med byggeriet. Det gik rask fra hånden, og bødkeren kom nu til at tænke over, at det næppe kunne vare længe, førend betalingen forfaldt. Han vidste meget vel, at han hverken kunne skaffe sol eller måne, så det blev altså hjertet, han måtte af med. Nu hang han igen med hovedet, og da han en dag sad og grublede i den snart færdige kirke, kom trolden hen til ham og spurgte, hvad han dog

Vrejlev kloster - blev bygget af trolden Find

nu sørgede over, eftersom han dog fik så flot en kirke, som nogen kunne ønske sig?

Joh, det var da det med betalingen, for det var ingen lystig ud-sigt at skulle af med sit hjerte.

Trolden var i højt humør: - »Ja, men så lader jeg dig da helt slippe« sagde han, »den eneste betingelse er, at du gætter mit navn, og du må endda gætte tre gange. Kan du imidlertid ikke klare det, tager jeg hjertet, med mindre du alligevel stiller med sol eller måne!«

Det blev bødkeren forståeligt nok ikke meget lykkeligere af, for hvordan i alverden skulle han bære sig ad med at gætte dette navn. Han gik sig en lang tur for ligesom at tage afsked med livet, og da han var blevet træt af vandringen, satte han sig på en høj på en mark og så ud over landskabet for sidste gang.

Han blev da opmærksom på, at det støjede nede i højen. Det kunne minde om barnegråd, syntes han, og forbløffet lagde han

øret til jorden for måske at opfange nogle flere lyde. Han blev da klar over, at det var en trolldunge, der var utidig og som vrælede og stampede af arrigskab. Moderen havde nok at gøre med at dysse den lille til ro, og hun sagde: - »Slå dig dog til ro, du søde glut, i morgen kommer fader Find med sol, måne eller bødkerens hjerte!«

Al træthed forsvandt nu fra den gode mand. Han rejste sig og skyndte sig tilbage til Vrejlev, hvor han gik ind i kirken. Trolden var just ved at sætte den sidste sten på plads, og bødkeren komplimenterede ham for det smukke arbejde.

- »Og så var det min betaling«, sagde trolden. »Jeg ser, at du hverken har sol eller måne med«.

- »Nej, og mit hjerte vil jeg også grumme nødig af med,« sagde bødkeren, »så jeg vil dog lige prøve at gætte på dit navn.«

De to første gange gættede han med vilje forkert, og trolden nærmede sig allerede for at gribe fat i ham. Da lod bødkeren som om en lys idé pludselig slog ned i ham, og han udbrød: - »Ja, for du hedder da vel aldrig Find?«

Da trolden hørte sit navn nævne, blev han ude af sig selv af raseri, han sparkede til muren, og den sten, som han just havde sat i, fløj ud. Det var nok hans mening, at hele huset skulle vælte, men så galt gik det nu ikke i første omgang, for han havde bygget solidt. I stedet for han ud af hullet og op i luften, hvor han af bare galde sprang i lutter små flintesten af dem, som man finder på marken.

Således reddede bødkeren sit liv og alt var godt. Dog har kirken sikkert fået en skavank, da trolden sparkede til den, for i sengotisk tid måtte man ombygge en del af det romanske anlæg.

Kirken knytter sig til præmonstratenser nonneklosteret Vrejlev, der i dag er herregård, og det skal engang have stået i forbindelse med munkeklosteret af samme orden i Børglum med en løngang. Gennem denne gik der ved nattetide en livlig trafik mellem de to klostre, for det var nok kun udadtil, nonnerne og munkene levede så kysk et liv.

Indtil omkring midten af forrige århundrede var der på klosteret en åbning som ind til en gammeldags bageovn, og den ønskede ejeren nu muret til. Den håndværker, som skulle udføre arbejdet, havde dog nok lyst til at se, hvad der gemte sig bag åbningen, så han tog en flagermuslygte i hånden og krøb ind gennem hullet.

Det viste sig, at der førte en trappe ned. Den fulgte han, og pludselig stod han foran en svær jernbeslået dør.

Der var ingen lås på døren, og han gav sig til at rykke i den. Til sidst gav den efter, men fra hullet bag den udgik der en så forfærdelig stank, at mureren hurtigt gjorde omkring og kom op af trappen og ud i dagslyset. Han havde ikke lyst til at forske mere i sagen, og hullet murede til.

Vrejlev, som ligger øst for Vrå, fik i begyndelsen af 1200-årene en kirke og to stenhuse. Omkring midten af århundredet blev det præmonstratenser-nonnekloster, og ca. 1500 ombyggedes kirken, ligesom der opførtes et tårn og en vestfløj. Omkring 1700 rejstes et forbindelseshus mellem fløjene. I 1914 brændte vestfløjen, den blev delvis genopført med tårnudbygning og udløberfløj.

Vrensted kirke 107. (D2 på kortet)

Præsten tog helgenens penge.

Det er yderst tvivlsomt, hvorvidt hellig Thøger eller Theodegar, som han også kaldes, og som levede i første halvdel af 1000-tallet, nogensinde blev kanoniseret af pavestolen, men allenfald stod han for danskerne og ikke mindst for Thyboerne som en helgen. Rundt om er bl.a. flere helligkilder viet til ham, således den, der findes ved sydøsthjørnet af Vrensted kirkegårdsdige i Vendsyssel sydøst for Løkken.

Hver Sct. Hans nat besøgte kilden af syge, som drak af dens vand eller badede sig i det, og i forventning om, at vandet ville vise sig at have en gunstig indflydelse på deres tilstand, kastede de som tak mønter i kilden.

En præst ved Vrensted kirke var en praktisk mand, og kaldet var næppe af de fede. Han mente at have mere brug for penge end den forlængst hedenfarne hellig Thøger, hvorfor han sænkede et finmasket net i kilden nogle dag før Sct. Hans, så det kunne nå at sande lidt til og blive usynligt. Når alle kildegæsterne efter Sct. Hans var draget hjem, hævdede han nettet med alle nedkastede penge.

I slutningen af 1600-årene satte det ind med voldsom sandflugt

på egnen, og efterhånden sandede kilden til. Man genfandt den imidlertid i 1894 omkring en meter under vejen forbi kirkegården, og i 1912 blev vejen flyttet, hvorpå kilden udgravedes. Der plantedes samtidig et anlæg rundt om den, og det findes endnu.

Selvfølgelig viste det sig, at præsten ikke ustraffet kunne tage de penge, der var tiltænkt helgenen, og folk, som ved Sct. Hans tider i midnatsstunden færdes i anlægget ved kilden, risikerer at løbe på en luftig præst iført kjole og krave. Det er den pengeglade pastor, som må vandre der til skræk og advarsel.

Øland 108. (D3 på kortet)

Sære væsener på Øland.

Øland i det sydlige Vendsyssel var engang en ø i Limfjorden, men takket være et par store inddæmninger er den nu landfast og har kun vand på sydsiden.

Forhen havde man en meget fornem bestand af sagn- og fabelvæsener netop på Øland spændende fra dravdokter - en særlig udgave af underjordiske - over spøgelse og genfærd, til gravselsmøer og elverfolk. Dravdokterne holdt til på øens nordlige og vestlige del, hvor der er bakket. Elverfolket har altid foretrukket skoven, og gravselsmøerne traf man i skovbrynet - grænsen mellem det åbne land og skoven.

For at tage de sidste først, så var de på størrelse med 11-12 årige piger, smilende, velklædte og altid med et fint hvidt forklæde på. De havde gyldent hår, holdt meget af at danse i smågrupper på tre-fire, hvis de da ikke i stedet var optaget af at plukke blomster eller bær. Det var ikke til at komme dem på nært hold. Så snart man prøvede at nærme sig gravselsmøerne, fortonede de sig og gled i et med omgivelserne. Måske burde de lignede med alfer. Om gravseldrenge har man vist aldrig hørt.

Det er længe siden, der er berettet om møder med gravselsmøer. Kanhænde er de helt forsvundet, derimod skal der stadig færdes elverfolk i skovens dyb:

Elverfolkene danser gerne, og i skoven har de deres dansepladser, hvor de hver nat hengiver sig til deres passion, de træder græsset ned, og der kan ikke gro træer på disse steder.

Elverpigerne er aldeles bedårende at se til. Nogle optræder i Eva-kostume, andre er klædt som brude, og på hovedet bærer de gyldne brudekroner. Herligheden varer dog blot, til de vender ryggen til, for dér er de hule som dejgtrug og rådne som elletrunter.

Elvermændene bærer hatte og gyldne bæltter, der meldes intet om, at de skulle være hule i ryggen, og de fører en meget tilbagetrukket tilværelse i forhold til hunkønsvæsenerne af samme race, det er således ikke almindeligt, at elvermænd lokker menneskekvinder til sig, hvorimod elverpigerne er særdeles aktive for at bringe mænd i deres garn.

Det skal ikke være gavnligt for mænd at færdes ene i Ølands skov efter mørkets frembrud, for da er elverpigerne på færde, og med sang, dans og indbydende gebærder prøver de at lokke hankønsvæsenerne til sig. Det har vist sig, at de med deres kunster kan tryllebinde både heste, hunde og mænd, så de ikke kan røre sig af pletten, og så har de forførelseriske skabninger frit spil. Kun den meget resolute mand formår at holde stand overfor deres tilnærmelser.

Hvis man er nødt til at passere skoven ved nattetid, er det klogeste, man kan gøre, at medbringe en lygte og en bibel. Hvis elverpigerne så melder sig, læser man ved lygtens skær nogle magtfulde skriftsteder op, og det kan de ikke lide, de plejer så at fortrække. Man risikerer dog, at de i nogen afstand følger efter, og når man er kommet til det sted, hvor man skal ind, er det bare om at få smækket døren i en vis hast og sætte noget stål for den. Ellers risikerer man, at elverpigen smutter med indenfor, og er hun først i huset, lader hun aldrig den efterstræbte i fred.

Øland 109. (B4 på kortet)

Møllebyggeriet på troldehøjen.

Om C.C. Godskesen, der ejede Øland fra 1831 og til sin død i 1841, fortælles følgende sagn: Ikke langt fra gården ligger en høj omgivet af grave og med lidt beplantning. I højen er begravet en

Elverpigen med den hule ryg ▷

guldrok, for hvis værdi Øland kan genopbygges, når den engang brænder; det vil dog være nytteløst at lede efter skatten, thi den skal ikke findes, før herregården ligger i ruiner.

Godskesen var ingen overtroisk mand, han agtede at bygge en mølle på højen og gik på trods af folks advarsler trøstigt igang hermed. Den første nat efter arbejdets påbegyndelse kom der to små grå mænd ind i stalden til den gamle røgter og pålagde ham at sige til Godskesen, at hvis han ikke holdt sig væk fra højen, ville en stor ulykke ramme ham.

Røgteren gjorde som begæret, men Godskesen bare lo ad ham og gravede videre. Længe varede det imidlertid ikke, førend han pludselig afskedigede arbejderne og pålagde dem ikke at tage eet spadestik mere. Siden da var han ganske forandret; forhen have han været en lystig, jovial mand, men nu gik han nedtrykt og tankefuld omkring, og efter nogle ugers forløb, hængte han sig. Der skal senere være fundet et papir, hvori det gjordes til en forpligtelse for gårdens kommende ejere aldrig at krænke højens fred.

I 1851 nedbrændte gårdens avlslænger, og da havde både ejeren og andre et stykke tid forinden set forbrand.

Øland sydvest for Thisted kendes i 1348, hvor den var en lille borg. 1777-80 opføres en trefløjet bindingsværkshovedbygning. 1867 bygges den nuværende hovedbygning.

Aagaard 110. (C3 på kortet)

Det store smørhekseri.

Aagaard var engang belejret af fjender, og medens somme siger, at den stod sig, selvom besætningen nær var sultet ihjel, mener andre - og de har ret - at gården tilsidst faldt og blev brændt af. Herremanden, Niels Pedersen Gyldenstjerne (d. 1456), undslap med kun en stav i hånden.

Ifølge sagnet var Erik Langben på Aagaard Gyldenstjernernes stamfader og han ligger gravsat i en høj nær gården.

I 1735, den næste onsdag efter påske, tog en hekseproces mod

husholdersken på Aagaard, Anne Marie Nielsdatter, samt nogle af gårdens andre folk, sin begyndelse.

Sagen var, at de ikke kunne få smør på gården. Fløden i kærnen blev tynd i stedet for at stivne, og derfor mente Anne Marie, at en djævel nok havde skjult sig i kærnen et sted og sad der og gjorde sig til gode med det rare smør, medens hun kunne stå og slide til ingen verdens nytte.

Hun var en resolut kvinde, og da hun en dag havde kærnet lige fra om morgenen til over middag uden at få den mindste smule smør, besluttede hun at sætte hårdt mod hårdt. Hun hældte derfor fløden over i et kar, kiltede op i skørterne og satte sig på kærnen i hvilken hun med tugt at melde forrettede sin nødtørft i fuldt mål.

Efter denne kontraattak mente hun bestemt, at alt djævleskab var veget fra kærnen. Hun tømte den derfor, fyldte atter fløden på den og gik triumferende videre med den afbrudte kærning.

Men djævle er nogle halsstarrige bæster, og der kom stadig intet smør. Anne Marie indså da, at hun nok burde tale med godsejeren, ritmester Frantz Rantzau Benzon, om sagen. Hun havde endnu en trumf i baghånden, den turde hun dog ikke bruge uden at godsejeren var indforstået, thi det var stærk magi.

Han var indforstået, og så tog hun noget smør, som hun slog på dørtærskelen. Herved forvandlede det til regulært troldkonesmør, og i djævelens navn smurte hun nu den respektindgydende substans på akselen af en af gårdens vogne, hvorpå kusken beordredes til at køre ud af gården - ligeledes i mørkets fyrstes navn.

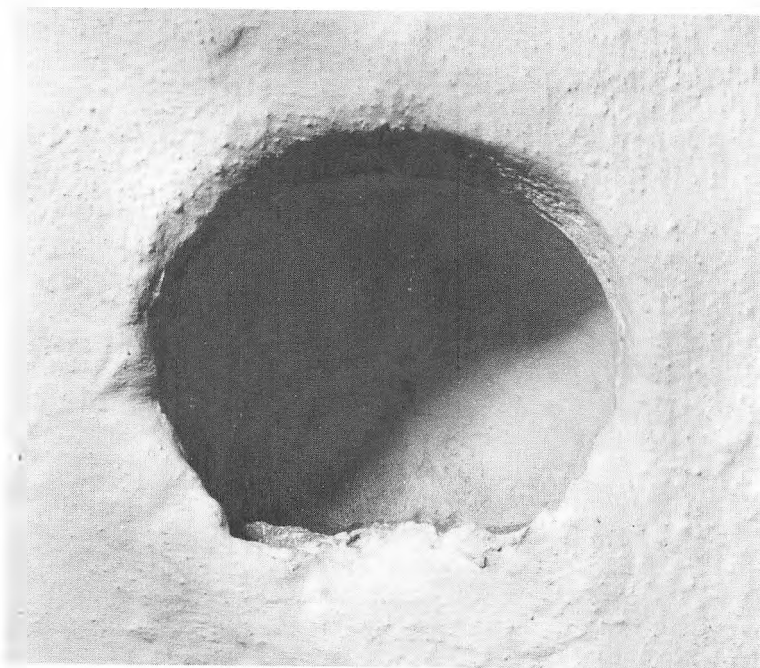
Et stykke efter vognen red gårdens skytte med bøssen i hånd. Og fik han at se, at den onde sprang rundt efter vognen, havde han godsejerens ordre på at skyde samme rumpen fuld af hagl.

Gårdens folk var naturligvis stimlet sammen for at se fanden få sin bekomst. Desværre blev de skuffede, for den træske rad havde nok anet uråd, så han holdt sig borte, og intet skud blev løst.

Denne sag kom sognepræsten i Kettrup og Gøttrup, Daniel Johansen Friedenreich, for øre, og han rejste hekserisag imod Anne Marie og godsejeren. Processen stod på i otte år og verserede ved både herredsting, landemode, provsteret og landsting. Den sluttede med en bøde til synderinden på 40 rigsdaler, som Benzon dog betalte. Hun måtte tillige stå i åbenbar skrifte i kirken, og det har nok ikke været særlig rart. Herredsfoged Brun, der oprindelig

havde frikendt Anne Marie, måtte vedtage en bøde på 3 rdl., så man kan nok sige, at fanden virkelig var faret i processen.

Aagaard, som ligger sydøst for Fjerritslev i Vester Hanherred, går tilbage til midten af 1300-årene. I 1440 må den være brændt af, og i 1441 genopførtes hovedbygningen. I 1700-tallet fik den en ny trefløjet hovedbygning i bindingsværk, og i 1860-erne omsattes denne bygning i grundmur. Den er så igen ændret i 1961-63.

En indmuret hovedskal i Åsted kirke

Åsted kirke 111. (E2 på kortet)

De to pandeskaller.

I våbenhusmuren i Åsted kirke vest for Frederikshavn er der indmuret to pandeskaller af mennesker. Der synes ikke at være noget

egentligt sagn om dem - i hvert fald er det nok gået i glemmebogen.

Det var dog ingenlunde sjældent, at man i ældre tid murede skeletdele af mennesker ind i kirkers murværk, og det skete, for at huset bedre kunne stå. Naturligvis var det fortrinsvis skeletdele af fromme mennesker - allerhelst af helgener - man brugte, men dele af en ung uberørt kvinde eller mand gik også an.

Det var ikke alene i kirker, man greb til sådanne hussikringer, også på f.eks. herregårde er der fundet indmurede skeletter eller skeletdele, hvilket har givet anledning til mange sagn om indemurede jomfruer. Hovedparten af dem er dog først blevet bragt til stedet længe efter, at der kun var skelettet tilbage af dem.

Oversigtskort til
Sagnenes Danmark

**Jylland nord for Limfjorden,
Mors og Læsø**

**Tallene henviser til det ledetal,
der er gengivet ved overskriften for hvert
af de omtalte sagnsteder**

1 A

B

C

D

E

F

G

Oversigtskort til Sagnenes Danmark

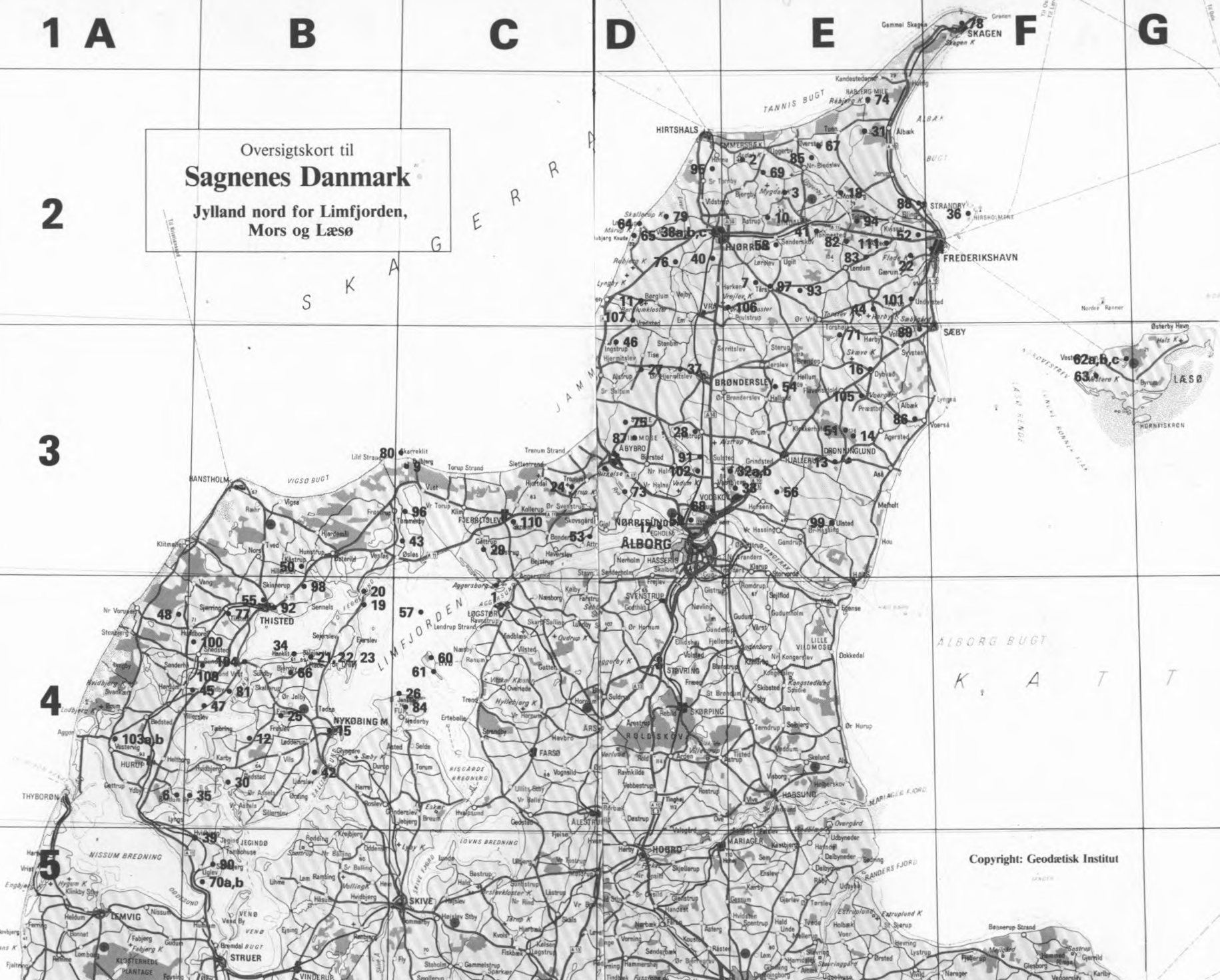
Jylland nord for Limfjorden, Mors og Læsø

2

3

4

5

Copyright: Geodætisk Institut

Sagnenes Danmark

Bind 1: Jylland nord for Limfjorden.

Bind 2: Midtjylland, Himmerland og Djursland.

Bind 3: Østjylland.

Bind 4: Vestjylland.

Bind 5: Sønderjylland og Sydslesvig.

Bind 6: Fyn m. øer.

Bind 7: Vest- og Sydsjælland.

Bind 8: Nordsjælland og København.

Bind 9: Lolland-Falster, Møn, Bornholm og Skåne.

Hvert bind er på mellem 224 og 256 sider med oversigtskort og ca. 70 illustrationer.

Sagnenes Danmark

Få forstår som Gorm Benzon at gøre sagnstof og kulturhistorie spændende - ja, ligefrem underholdende. Og endnu færre har det overblik, som Gorm

Benzon øser af i dette værk.

»Sagnenes Danmark« er den første samlede oversigt over de af vore folkesagn, der knytter sig til eksisterende bygninger, voldanlæg, gravhøje etc. Det er samtidig den første oversigt, der er skrevet i et ligefremt og tilgængeligt sprog.

»Sagnenes Danmark« kan bruges som hyggelæsning, men også som rejsefører i vores egen fortid. Bag i hvert bind er der et oversigtskort, som viser hvor de omtalte sagnsteder findes.

Bind 1

ISBN 87-87969-14-9

